
2025

XXI МІЖНАРОДНА НАУКОВО-ПРАКТИЧНА ІНТЕРНЕТ-КОНФЕРЕНЦІЯ

ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ СУЧАСНОЇ НАУКИ В КРАЇНАХ ЄВРАЗІЇ

30 вересня 2025 р.



Переяслав

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
УНІВЕРСИТЕТ ГРИГОРІЯ СКОВОРОДИ В ПЕРЕЯСЛАВІ

молодіжна громадська організація
«НЕЗАЛЕЖНА АСОЦІАЦІЯ МОЛОДІ»

студентське наукове товариство
«КОМІТЕТ ДОСЛІДЖЕННЯ ІСТОРІЇ ТА СУЧАСНОСТІ»

МАТЕРІАЛИ

XXI Міжнародної науково-практичної інтернет-конференції
«Проблеми та перспективи розвитку сучасної науки в країнах Євразії»

30 вересня 2025 р.

ЗБІРНИК НАУКОВИХ ПРАЦЬ

Переяслав – 2025

Матеріали XXI Міжнародної науково-практичної інтернет-конференції **«Проблеми та перспективи розвитку сучасної науки в країнах Євразії»** // Збірник наукових праць. – Переяслав, 2025 р. – 59 с.

ГОЛОВНИЙ РЕДАКТОР:

Ю.В. Бобровнік,

кандидат історичних наук

РЕДАКЦІЙНА КОЛЕГІЯ:

С.М. Рик – к.ф.н., доцент;

Г.Л. Токмань – д.п.н., професор;

В.В. Поліщук – к. фіз. вих. і спорту;

В.В. Куйбіда – к.біол.н., доцент;

Т.Г. Кириченко – к.п.н., доцент;

Т.В. Кириченко – к.п.н., доцент;

С.М. Танана – к.п.н., доцент;

В.А. Вінс – к.псих.н.;

Ю.В. Бобровнік – к.і.н.;

Члени оргкомітету інтернет-конференції:

Ю.В. Бобровнік,

А.П. Король,

В.В. Поліщук,

Т.Г. Кириченко,

Т.В. Кириченко,

С.М. Танана,

Ю.С. Табачок.

Упорядники збірника:

Ю.В. Бобровнік,

А.М. Вовкодав.

СЕКЦІЯ: ГЕОГРАФІЯ ТА ГЕОЛОГІЯ

**Олександр Бєлов, Олена Вінніченко, Дмитро Коваль,
Іван Мешальников, Олександр Непша
(Запоріжжя, Україна)**

**ГІДРОГЕОЛОГІЧНІ РЕСУРСИ ТА БАЛЬНЕОЛОГІЧНИЙ ПОТЕНЦІАЛ ЗАПОРІЗЬКОЇ ОБЛАСТІ:
ХАРАКТЕРИСТИКА РОДОВИЩ ТА СТРАТЕГІЧНА ЗНАЧУЩІСТЬ**

Територія Запорізької області охоплює два великі гідрогеологічні басейни: Причорноморський артезіанський басейн та Український басейн тріщинних вод. Водонасні горизонти Причорноморського басейну локалізовані в осадових відкладах крейдового, палеогенового, неогенового та четвертинного періодів (табл. 1). Натомість, водонасні горизонти Українського басейну тріщинних вод пов'язані з тріщинуватою зоною докембрійських кристалічних порід, продуктами їх вивітрювання, а також осадовими відкладами крейди, палеогену та неогену. Експлуатаційні запаси прісних підземних вод Запорізької області, придатні для питного водопостачання, становлять приблизно 300 тис. м³/добу [2, 3, 8].

Таблиця 1

Основні водонасні горизонти підземних вод Запорізької області [8, с. 80]

Геологічний індекс водовмісних порід	Кількість прогнозних ресурсів, тис. м ³ /добу	Кількість експлуатаційних запасів, тис. м ³ /добу
Запорізька область	1550,7	302,669
Причорноморський артезіанський басейн	1073,6	120,469
В тому числі:		
Q	-	-
N	693,8	32,208
PG	306,9	41,450
K	72,9	46,811
PR2	-	-
Область тріщинних вод Українського Кристалічного щита	477,1	182,20-
В тому числі:		
Q	141,3	70,500
N	4,2	0,700
PG	269,2	87,070
K	41,8	12,800
PR2	20,6	11,130

Гідрогеологічні умови формування ресурсів підземних вод у межах області є неоднорідними. Територія Причорноморського басейну характеризується більш сприятливими умовами, де попередньо розвідані запаси підземних вод адміністративного району, як правило, наближаються або перевищують 100,0 тис. м³/добу. Водночас, на площі Українського басейну гідрогеологічні умови є значно гіршими [8, с. 80].

У межах Українського басейну тріщинних вод на території Запорізької області ідентифіковано гідрогеологічні басейни другого порядку: Придніпровський басейн тріщинних вод, Приазовський басейн тріщинних вод і Кінсько-Ялинський дрібний артезіанський басейн [8, с. 80].

Узагальнена закономірність як Українського басейну тріщинних вод, так і Причорноморського артезіанського басейну полягає у приуроченості ґрунтових та міжпластових підземних вод не лише до окремих стратиграфічних відкладів, але й, нерідко, до їхніх комплексів. У межах Українського кристалічного щита ключове значення для господарсько-питного та технічного водопостачання мають підземні води, асоційовані з: тріщинуватою зоною докембрійських кристалічних порід та продуктами їх вивітрювання; осадовими крейдовими, палеогеновими та неогеновими відкладами, які поширені в пониженнях ділянках кристалічного масиву (наприклад, у Кінсько-Ялинському дрібному артезіанському басейні) [8].

На території Запорізької області розвідано низку родовищ питних підземних та мінеральних вод, серед яких: Азовське, Бердянське, Кирилівське, Лазурне, Мирненське, Молочанське, Мелітопольське та Приазовське.

Питні підземні води Мирненського родовища приурочені до відкладів буцацької світи еоцену. Хімічний склад визначається як сульфатно-хлоридно-гідрокарбонатний натрієвий, без специфічних компонентів. Загальна мінералізація становить 0,67 г/л.

Підземні води Молочанського родовища мають склад: хлоридно-сульфатно-гідрокарбонатний кальцієво-натрієвий, магнієво-кальцієво-натрієвий та сульфатно-хлоридно-гідрокарбонатний.

Мінералізація коливається в діапазоні 0,6-0,9 г/л. Вода «Молочанська» за хімічним складом та санітарно-бактеріологічними показниками відповідає вимогам, встановленим для природно-столових вод [3, 4].

У місті Бердянськ функціонує кілька джерел мінеральних вод. Тут видобувають йодобромні води високої мінералізації, хлоридно-натрієві води середньої мінералізації та мулові-сульфідні грязі [1, 3].

Мінеральні вододілянки санаторно-курортного комплексу «Ореанда» в м. Бердянськ можуть використовуватися в природному стані для внутрішнього застосування, розкриті в середній частині Бердянської коси на глибині 48,2-67,0 м (свердловина № 2 РЕ). Ці води є мало мінералізованими хлоридними магнієво-кальцієво-натрієвими, не містять специфічних компонентів і властивостей, характеризуються як нейтральні та холодні [1, с. 36].

Мінеральні води характеризуються комплексним хімічним складом, у якому ідентифіковано різноманітні мікроелементи та сполуки. Концентрації цинку, кадмію та міді становлять менше ніж 0,01 мг/дм³. У діапазоні 0,01-0,1 мг/дм³ присутні миш'як, свинець, ванадій та хром. Крім того, у воді визначено такі макро- та спеціалізовані компоненти (у мг/дм³): йод (0,30), бром (4,16), фтор (0,16), стронцій (0,47), залізо закисне (2,0), метакремнієва кислота (15,67), вуглець органічний (3,7), діоксид вуглецю (44,4–56,8) та сірководень (0,2–0,4) [1, с. 36].

На курорті «Бердянськ» на глибинах понад 100 м розкрито високомінералізовані підземні води та розсоли, які використовуються у природному стані для зовнішнього застосування. Ці води пов'язані з відкладами неогенової та крейдової систем.

1. Середньосарматський водоносний горизонт

- Інтервал залягання: 121,0-144,0 м.
- Експлуатація: Ділянки санаторіїв «Азов-3», «Лазурний», «Бердянськ».
- Тип води: Високомінералізовані хлоридні натрієві води.
- Мінералізація: 12,2-14,0 г/дм³.
- Вміст ключових компонентів (мг/дм³): Йод – 1,0-7,0; Бром – 14,0-40,0; Ортоборна кислота – 10,0-57,0 [1, с. 36].

2. Тортон-нижньосарматський водоносний горизонт

- Інтервал залягання: 220,0-241,0 м.
- Експлуатація: Ділянки санаторіїв «Бердянськ» та «Нива».
- Тип води: Розсоли хлоридні натрієві.
- Мінералізація: 37,2-41,1 г/дм³.
- Вміст ключових компонентів (мг/дм³): Йод – 3,8-8,0; Бром – 70,0-99,0; Ортоборна кислота – 22,3-62,0 [1, с. 36].

Води крейдової системи залягають в інтервалі 554,0-582,0 м і також належать до високомінералізованих.

На Кирилівському родовищі експлуатуються мінеральні води, виведені з середньо-верхньосарматських та олігоценових відкладів [5, 6, 7, 9].

1. Води сарматських відкладів

- Іонний склад: Хлоридно-натрієві (Cl>90%екв., Na>85%екв.).
- Мінералізація: Середньо мінералізовані (7 до 9 г/л).
- Вміст ключових компонентів (мг/л): Бром – 13 до 20; Йод – 1,2; Кремнієва кислота – 2,0-2,6; Залізо (загальне) – 0,8-1,8.
- Особливості: За хімічним складом є аналогами Миргородського і Старо-Руського типів, займаючи проміжне положення між ними за величиною мінералізації (табл. 2). Води нейтральні (pH 7,2-7,3), не мають смаку, запаху та осаду [5].

2. Води олігоценового горизонту

- Мінералізація: Розсоли (50–52 г/л).
- Іонний склад: Хлоридно-натрієві розсоли.
 - Катіони: Різко переважають іони Натрію (84,59–99,27%екв.). У підлеглій кількості присутні Кальцій (2,516-6,09%екв.) та Магній (8,75-9,62%екв.).
 - Аніони: Високий вміст Хлору (>98%екв.). Сульфат- та гідрокарбонат-іони присутні у незначних кількостях (0,02-0,03%екв. та 0,21-0,74%екв. відповідно).
- Особливості: Вміст Броду (60–100 мг/л) у цих водах відповідає бальнеологічним нормам [5, 6].

Таблиця 2

Характеристика родовищ мінеральних вод середньо-верхньосарматського та олігоценового водоносних горизонтів курорту «Кирилівка», складено за [5]

№св.	Мінералізація в диг/л	Формула іонного складу води	Вміст у воді о.с. бальнеол. ко мпон. мг/л	pH	Температура води °С
8-К	9	Mg C96 (Na+K)77Mg19	–	7,7	15,2

7-K	9	Mg C96 (Na+K)77Mg19	–	7,98	15,0
1/1	8	Mg C94 (Na+K)77Mg17	Br59,9 I12	7,84 7,2	15,0 22,0
10-K	50	Mg C99 Na84Mg10	Br99 I15	7,3	22,0

Розсоли олігоценового водоносного горизонту та води середньо-верхньосарматських відкладів мають схожий газовий склад. Згідно з результатами газового аналізу, проведеного лабораторією УкрНДІГРІ (м. Львів) у 1986 році, у них переважає спонтанний газ азотно-метанового складу.

За фізичними властивостями, олігоценові розсоли є прозорими, безбарвними та без запаху. Смак характеризується як гірко-солоний. Температура розсолів становить 15 °С, що класифікує їх як холодні хлоридні води.

Мінеральні води Кирилівського родовища застосовуються в лікувальних цілях санаторієм «Кирилівка». На території цього санаторію функціонує п'ять експлуатаційних свердловин: свердловини 1/1,7-K та 8-K забезпечують видобуток із середньо-верхньосарматського водоносного горизонту; свердловини 10-K та 11-K експлуатують олігоценовий водоносний горизонт. *(Згідно з наведеними даними, родовище тимчасово окуповане.)*

Запорізька область володіє значними запасами різноманітних мінеральних вод та лікувальних грязей, які традиційно відіграють ключову роль у рекреаційно-лікувальній галузі не лише регіону, а й усієї України. Ці унікальні природні ресурси – включаючи йодобромні, хлоридно-натрієві води та сульфідні мулові грязі – є фундаментальною основою для розвитку бальнеології та курортної терапії.

З огляду на тимчасову окупацію частини території області, що включає стратегічно важливі родовища (зокрема, Бердянське та Кирилівське), подальша стратегічна значущість цих ресурсів зростає. Після деокупації пріоритетними завданнями стануть:

1. Геоекологічний моніторинг та оцінка стану (проведення комплексного дослідження для оцінки впливу військових дій на гідрогеологічні умови, хімічний склад вод та якість лікувальних грязей)

2. Відновлення експлуатаційної інфраструктури (невідкладне відновлення функціонування свердловин та санаторно-курортних комплексів, що критично важливо для повоєнного відновлення медичної та реабілітаційної мережі України).

Таким чином, ці природні ресурси не лише зберігають своє медичне та економічне значення, але й набувають стратегічної ваги у контексті відбудови та забезпечення психологічної та фізичної реабілітації населення.

Література:

1. Бабов К.Д., Нікпелова О.М., Погребний А.П., Солодова Л.Б., Ніколенко С.І. Сучасний стан якості мінеральних лікувальних вод курорту «Бердянськ» Запорізької області. Water: hygiene and ecology. №1-4(2). 2014. С. 35-39.
2. Іванова В.М., Непша О.В. Гідрогеологічні умови формування ресурсів підземних вод Запорізької області. Меліорація та водокористування – екологічна безпека водних об'єктів: матеріали науково-практичної конференції (м. Мелітополь, 29-30 березня 2018р.). Мелітополь, 2018. С. 59-62.
3. Корисні копалини Запорізької області. URL: <https://insgeo.com.ua/korysni-kopalyny-zaporizkoi-oblasti/> (дата звернення: 5.03.2024)
4. Непша О.В. Гідрогеологічні умови залягання підземних вод Молочанського та Токмацького водозаборів території Запорізької області. Матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції «Наукове сьогодення: перспективи розвитку регіональної науки» (м. Запоріжжя, 17 листопада 2023 р). Запоріжжя-Мелітополь: МДПУ імені Богдана Хмельницького, 2023. С. 115-119.
5. Пояснювальна довідка про хід виконання робіт по корегуванню округу та зон санітарної охорони курорту Кирилівка Якимівського району Запорізької області. Запоріжжя: КНВП «ЕКОЦЕНТР», 2004. 27 с.
6. Прохорова Л., Гришко С., Непша О. Підземні води району курорту «Кирилівка»: гідрогеологічні умови залягання, використанні та охорона. Розвиток сучасної освіти і науки: результати, проблеми, перспективи. Том IV: Зміни та синергія в розвитку науки та освіти: колективна монографія / Наукова редакція: Я. Г'єсяк, І. Зимомря, В. Ільницький. Конін-Ужгород-Херсон -Київ: Посвіт, 2020. С. 200-219.
7. Прохорова Л.А., Зав'ялова Т.В., Непша О.В. Підземні мінеральні води родовища санаторію «Кирилівка» (Запорізька область). Нові виміри сучасного світу: матеріали X Міжнародної науково-практичної інтернет-конференції. Мелітополь, 2014. С. 56-59.
8. Регіональна доповідь про стан навколишнього природного середовища в Запорізькій області у 2022 році. Запоріжжя, 2023. 181 с.
9. Стецишин М.М., Непша О.В., Шастіна І.В. Природно-рекреаційний потенціал курорту «Кирилівка» Запорізька область. Збірник тез VII всеукраїнської науково-практичної конференції студентів і молодих учених (Донецьк, 29.03. 2012 р.). Донецьк: ДІСО, 2012. С. 53-54.

ГЕОЛОГО-ТЕКТОНІЧНІ УМОВИ ЛОКАЛІЗАЦІЇ ТА ХАРАКТЕРИСТИКА МІНЕРАЛЬНО-СИРОВИННИХ РУДНИХ РЕСУРСІВ ЗАПОРІЗЬКОЇ ОБЛАСТІ (УКРАЇНСЬКИЙ ЩИТ)

Корисна товща представлена архейськими залізистими кварцитами з потужністю від 60 до 250 м. Вони простежуються за простяганням на кілька кілометрів і за падінням на глибину понад 1500 м. За мінералогічним складом руди належать до гематит-мартитового типу. Середній вміст заліза у рудах є високим і становить 60,6% [1, 7].

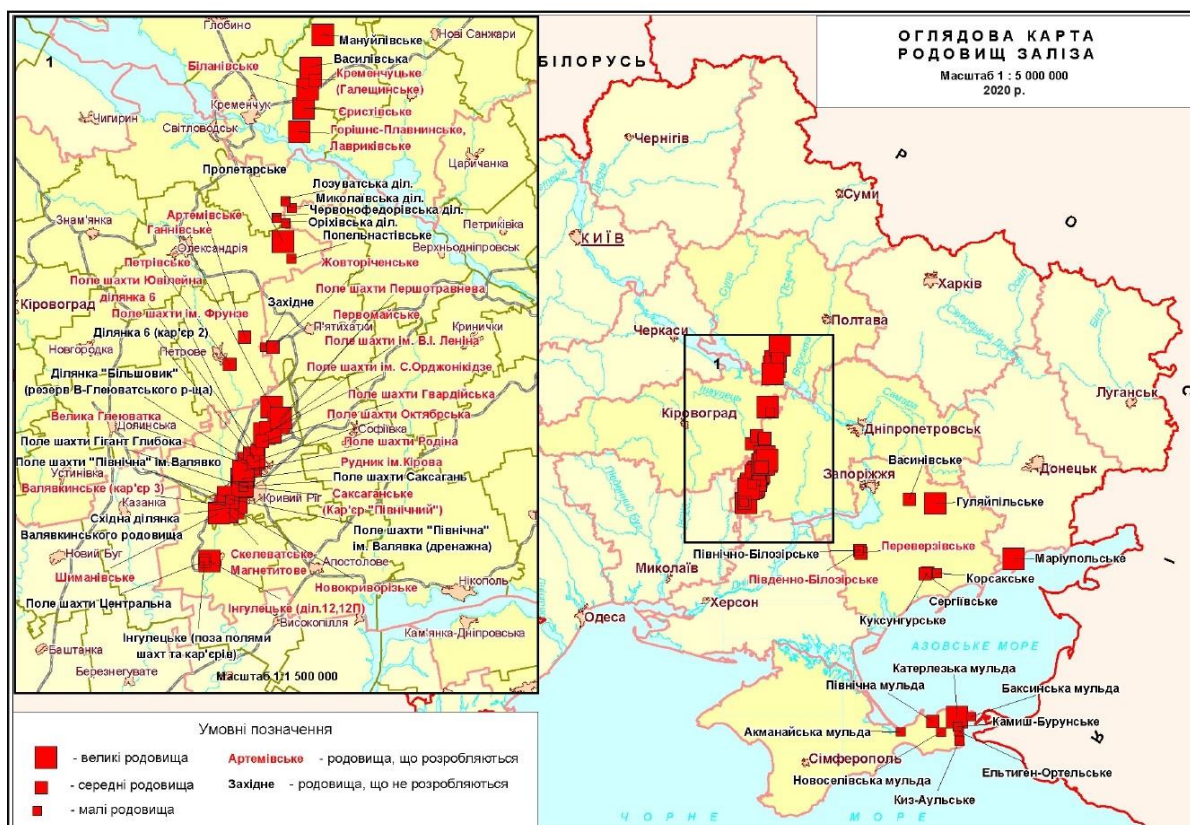


Рис. 1. Оглядова карта родовищ заліза в Україні [2, с.18]

Куксунгурське рудне поле включає п'ять родовищ: Куксунгурське, Сергіївське, Корсакське, Новоукраїнське та Павлівське. До Оріхово-Гуляйпільського рудного поля входять Гуляйпільське, Васинівське та Северотерсянське родовища [1, 4, 7].

У Запорізькій області розташоване Велико-Токмацьке родовище (Пологівський район), яке є одним із найбільших покладів марганцевих руд як в Україні, так і у світовому масштабі (рис. 2). Родовище приурочене до Нікопольського марганцеворудного басейну.

Рудні поклади представлені олігоценовою товщею, яка складена піщано-алеврито-глинистими породами і залягає безпосередньо на корі вивітрювання кристалічних порід фундаменту. Рудна речовина має різноманітну морфологію, включаючи жовна, округлі концентрично-шаруваті утворення, кутасті фрагменти, а також суцільні прошарки та землисту масу. Ці утворення можуть займати до 50% об'єму товщі. На родовищі виділяються три основні типи руд: оксидні, оксидно-карбонатні та карбонатні, причому карбонатні руди є домінуючими [1, 2, 3, 4, 7].



Рис. 2 Оглядова карта родовищ марганцю в Україні [2]

На території Запорізької області ідентифіковано два розсіпні райони комплексних циркон-ільменітових родовищ, які є частиною Української розсіпної провінції: Гуляйпільський та Токмацький. Ці рудні райони містять цінні титанові (ільменіт) та циркон-вмісні мінерали. Гуляйпільський район включає Новомиkolaївську групу покладів, а також окремі Ульянівський та Стульнівський поклади. Токмацький район охоплює Ногайське, Бердянське та Новопетрівське родовища [1, 7].

Сурозьке родовище є основним золоторудним об'єктом у Запорізькій області, локалізованим у Бердянському районі (рис. 3). Золоторудна мінералізація приурочена до Сорокинської зелено-кам'яної структури. Її локалізація контролюється перетином розломів північно-західного та північно-східного простягання. Рудовмісна асоціація гірських порід представлена: залізистими кварцитами, метабазальтами, метакоматіитами, метаріодацитами, сланцями. Рудні тіла мають форму пластових тіл окварцованих та сульфідизованих метасоматитів, які залягають у катаклазованих та брекчіюваних сланцях, амфіболітах і магнетитових кварцитах [1, 6].

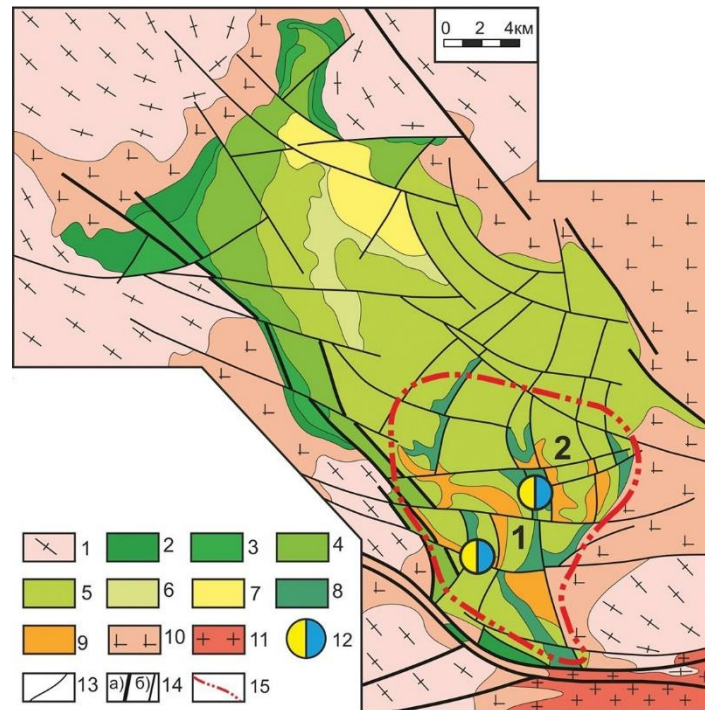


Рис. 3. Геологічна карта Сурозької зелено-кам'яної структури [6, с. 5]

Умовні позначки: 1 – мігматити, 2 – амфіболіти, 3 – метакوماتіти, 4 – метабазальти, метаосадки, метакوماتіти, залізисті кварцити (BIF); 5 – метабазальти, 6 – метакوماتіти, метабазальти; 7 – метатифи базальтів, метатифи; 8 – метагбродолерити, 9 – метадацити, метаріодацити; 10 – плагіо- граніти, 11 – граніти, 12 – родовища золота: 1 – Сергіївське і 2 – Балка золота; 13 – геологічні границі, 14 – розломи: а) головні, б) локальні; 15 – межа Солонянського рудного поля

Крім основних корисних копалин, Запорізька область має прояви рідкісних та рідкісноземельних металів. Молібденова мінералізація зафіксована у межах Чернігівського, Салтичанського та Обіточного масивів. Щодо вольфраму, найбільш перспективним об'єктом для його виявлення вважається Сурозьке золоторудне родовище. Рудопрояви бериліюпов'язані з родовищем літєвих пегматитів «Балка Крута» та Єлисеєвським полем керамічних пегматитів [1, 7]. Підвищені вмісти платини та платиноїдів є характерними для ультрабазитів басейну річки Обіточна та Сорокинської зони, тоді як прояви германію ідентифіковані на Гуляйпільському залізничному родовищі. Окремої уваги заслуговує рудопрояр «Крута Балка», розташований у Бердянському районі на правому березі річки Берда. Його основними корисними компонентами є тантал, ніобій та літій, локалізовані у пегматитах, а також цезієві, рубідієві та літєві руди, що містяться у слюдитах і ослюдєнілих породах [1].

Аналіз мінерально-сировинної бази Запорізької області підтверджує її значний потенціал, який зумовлений геотектонічною позицією регіону на межі Приазовського мегаблоку Українського щита та Причорноморської западини. Ця диференціація визначає просторовий розподіл родовищ, більшість яких зосереджена у північній частині області.

Мінеральна база Запорізької області є фундаментом для гірничодобувної та металургійної промисловості, забезпечуючи стратегічні потреби країни у залізних і марганцевих рудах, а також відкриваючи перспективи для освоєння рідкісних металів, необхідних для розвитку інноваційних технологій. Подальше вивчення та оцінка економічної доцільності розробки відомих, але ще не освоєних, покладів титану, циркону та рідкісних металів є ключовими напрямками для забезпечення сталого економічного зростання регіону.

Література:

1. Корисні копалини Запорізької області. URL: <https://insgeo.com.ua/korysni-kopalyny-zaporizkoi-oblasti/> (дата звернення: 5.03.2024)
2. Мінеральні ресурси України. Київ: Державне науково-виробниче підприємство «Державний інформаційний геологічний фонд України», 2021. 270 с.
3. Непша О.В., Дорошко Г.І. Велико-Токмацьке родовище марганцевих руд (Запорізька область): геологія, історія освоєння, сучасний стан та перспективи розвитку. *Гуманітарний простір науки: досвід та перспективи*: зб. матеріалів міжнародної науково-практичної інтернет-конференції. Переяслав-Хмельницький. 2016. Вип. 7. С.11-15.
4. Непша О.В., Марченко О.А., Воронка В.П. Стан використання надр Запорізької області. *Розвиток географічної думки на півдні України: проблеми і пошуки*: Матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції, присвяченої 50-річчю Мелітопольського відділу Українського географічного товариства, (27-28 вересня 2006 року). Мелітополь: «Видавництво Мелітополь», 2006. С. 253-256.

5. Скупий І.О., Федосєєв О.П., Левада О.М. Надрокористування в Запорізькій області в умовах сталого розвитку (на прикладі Васинівського родовища залізних руд). *Географія та туризм: Матеріали III Всеукраїнської науково-практичної Інтернет-конференції Харківського національного педагогічного університету ім. Г.С. Сковороди* (26 лютого 2020 р., м. Харків) / за заг. ред. Муромцевої Ю.І. Харків: ХНПУ ім.Г.С. Сковороди, 2020. С.55-58.
6. Сукач В.В., Бобров О.Б. Солонянське рудне поле – пріоритетний об'єкт для старту промислового видобутку золота в Україні. *Мінеральні ресурси України*. №3. 2021. С.3-12.
7. Фізична географія Запорізької області. Хрестоматія / Даценко Л.М., Молодиченко В.В., Воронка В.П. та ін.; Відп. ред. Л.М. Даценко Мелітополь: Вид-во МДПУ ім. Б. Хмельницького, 2014. 200 с.
8. Цапенко М.О., Непша О.В. Геолого-економічна оцінка Велико-Токмацького родовища марганцевих руд. *Географія та туризм: Матеріали VII Всеукраїнської науково-практичної Інтернет-конференції Харківського національного педагогічного університету імені Г.С. Сковороди* (28 лютого 2024 р., м. Харків) / за заг. ред. Лоцмана П. І. Харків: ХНПУ ім. Г.С. Сковороди, 2024. С.221-225.

СЕКЦИЯ: МЕДИЧНІ НАУКИ

С. С. Жолдыбаев, М. К. Баиров, М.Н. Бейсебеков, Ш.А. Жайшиева, Ж.Н. Шоханова
(Алматы, Қазақстан)

ТІСЖЕГІ РЕЗИСТЕНТТІЛІГІН АНЫҚТАУҒА АРНАЛҒАН ФИЗИОТЕРАПИЯЛЫҚ АППАРАТ

Тісжегі резистенттілігі-бұл тістердің тісжегісіне деген төзімділігі. Тістердің тісжегісіне төзімділігі бұрын ауыр және созылмалы қосалқы аурулармен ауырмаған, олардың салдарынан зардап шекпеген, дұрыс тамақтану тәртібін сақтайтын, қажетті макро- және микроэлементтерді жеткілікті мөлшерде қабылдайтын адамдарда қалыптасады. Тіс эмалінің құрылымдық төзімділігі-бұл тістер эмалінің өз қасиеттеріне байланысты тісжегісінің пайда болуына қарсы тұру қабілеті. Қазіргі таңда, халыққа стоматологиялық көмек көрсетуді дамыту, тістің қатты тіндерінің зақымдануының алдын алу және процестің дамуын болдырмау үшін алдын-алу шараларының көшені өзекті болып табылады.

Зерттеудің мақсаты-тістің қатты тіндерінің тісжегісіне төзімділігін анықтау үшін стоматологиялық диагностикалық аппаратты әзірлеу және ғылыми негіздеу, оны тәжірибелік денсаулық сақтау саласына енгізу.

Тісжегіге бейімділік - бұл тістің қатты тіндерінің тісжегілік зақымдануға бейімділігі. Тістердің тісжегісіне бейімділігі мыналармен қамтамасыз етіледі: жарып шыққаннан кейін эмальдың толық жетілмегендігі; көмірсулар басым, бірақ ақуыздар, макро - және микроэлементтер жеткіліксіз болатын дұрыс емес диета; фторы аз су; тіс бетінде пелликуланың болмауы; ауыз сұйықтығының құрамындағы бұзылулар, оның концентрациясы, тұтқырлығы, мөлшері және түзілу жылдамдығы; эмальдың ақаулы химиялық құрамы, үлкен кристаларалық кеңістіктер; тіс целлюлозасының күйі; тіс тіндерінің қалыптасуы мен жетілу кезеңіндегі ағзаның функционалдық жағдайы; жалпы соматикалық ауруларға байланысты тістің дамуындағы қателіктер. Егер саливация жылдамдығы төмендесе, сілекей мөлшері азайып, оның тұтқырлығы жоғарыласа, тіс жегі процесі дамиды. Егер сілекей мөлшері жеткілікті болса, ол сұйық болса, онда тісжегі процесі баяулайды немесе дақ сатысында тоқтайды. Ауыз сұйықтығындағы макро және микроэлементтердің жоғары концентрациясы тісжегіні тоқтатады, егер минералды компоненттердің концентрациясы муциннің көп мөлшерімен төмен болса, онда тісжегі дамуы байқалады. Тығыз құрылымы бар тегіс, жеткілікті қалың эмаль тісжегі процесін баяулатады. Ал керісінше болса, шұңқырлардың, ойықтардың, жарықтардың, қатпарлардың, кеуекті құрылымы бар жұқа эмальдың болуы патологиялық процестің дамуына ықпал етеді. Көбінесе тісжегі қауіпті аймақтар болып табылатын жетілмеген жарықтарда пайда болады (бұған тістердің мойын аймақтары да кіреді). Сондықтан, жаңадан шыққан тұрақты азу тістерде герметизация жасау маңызды, бұл тісжегісінің даму қаупін азайтады. Эмальдың тез дамуы тіс төмпешіктері және кесу қырында жарып шыққаннан кейін 4-6 ай ішінде жүреді. Кесу қырының эмаль мойын аймағына қарағанда 2 есе тез дамиды. Фиссуралардың жетілу жылдамдығы кесу жиегіне қарағанда едәуір төмен және көбінесе тістерді сілекеймен шаю дәрежесіне және жарықшақтардың жабылуына байланысты. Үлкен және кіші азу тістердің толық жетілуі шамамен 2 жасқа дейін жүреді. Уақыт өте келе тіс эмалы тығыздалады, эмаль призмалары арасындағы микро кеңістіктер азаяды, қаттылық ұлғаяды және тісжегілік процесске төзімділік артады.

Әдебиеттерді талдау және клиникалық бақылаулар тісжегі профилактикалық шаралардың жеке тиімділігін көрсетеді. Бұл тісжегі профилактикалық препараттың дозасы, оны қолдану тәсілі, науқастың жасы және т. б. сияқты факторлармен байланысты. Алайда, жақында жүргізілген зерттеулер тісжегі профилактикалық препараттың әсерінен тісжегінің азаюы көбінесе тістердің тісжегісіне төзімділігіне байланысты екенін көрсетті. Біздің ойымызша, В.Р. Синицын авторлармен зерттеулері өте қызықты. Тісжегі профилактикалық препараттарды қолдану кезінде тісжегінің ең жоғары төмендеуі, тісжегісінің жоғары зақымдануымен сипатталатын адамдарда байқалғанын көрсеткен. Бұл факт тісжегісінің алдын алу кезінде минералдардың қалпына келу процестерін қалыпқа келтірудегі тіс төзімділігінің маңызды рөлін көрсетеді.

Тістердің тісжегісіне жеке төзімділігін бағалау қазіргі уақытта тіс жегі зақымдануының қарқындылығы бойынша жүргізіледі (ТПЖ индексі). Тісжегісінің қарқындылығын демек, оның белсенділігін көмірсулардың көп мөлшерін ретсіз қабылдаумен, ағзаның спецификалық емес реактивтілігінің төмендеуімен, тістердің минералдануына әсер еткен және эмальдың қалыпты жетілуін бұзған аурулармен түсіндіруге тырысады. Тісжегісінің патогенезінде ауыз сұйықтығының күйіне үлкен мән беріледі, ол жағдайларға байланысты минералсыздандыру немесе реминерализациялау әлеуетін көтере алады. Тіс эмалінің еруіне және тісжегілік ақаудың пайда болуына әкелетін органикалық қышқылдардың ашыуы мен бөліну процесі жүретін тамақ қалдықтарының жиналуына ықпал ететін тіс қатарларындағы кедергіндіктері де тісжегінің дамуын қамтамасыз ететін факторлар ретінде бөлінеді. Тісжегісінің дамуында ауыз қуысының гигиенасына үлкен мән беріледі. Бірқатар авторлар ауыз қуысына дұрыс күтім жасау тісжегі процесінің өсу қарқынын төмендететінін сенімді түрде айтқан. Сонымен қатар, клиникалық бақылаулар тісжегілік процестің қарқындылығы көбінесе тістерге үнемі гигиеналық күтім жасамайтын, көмірсулардың көп мөлшерін тұтынатын және т. б. адамдарда аз болмайтындығын көрсетеді. Осылайша, тісжегілік процестің белсенділігін ауыз қуысының бірқатар қолайсыз факторларының әсерінен ғана түсіндіруге болмайды.

Ауыз қуысындағы минералсыздандыру және қайта минералдану процестерінің белсенділігі азу тістердегі таза лауға қиын жерлерінде (фиссуралар, жанасу нүктелері) пайда болған зақымдар кезінде,

жақсы тазаланатын және сілекеймен жақсы шайылатын күрек тістер мен сүйір тістерде деминерализация ошақтары пайда болған жағдайдан мүлде өзгеше болады.

Алайда, осы екі нұсқада ТПЖ индексі және тістің тісжегісіне шалдығу дәрежесін көрсететін басқа индекстер бірдей болуы мүмкін, бұл белгілі бір адамның ауыз қуысындағы тісжегі процесінің шынайы белсенділігін бағалауға мүмкіндік бермейді. Әдебиеттерде адамның әр тісіне тісжегісі бірдей әсер етпейтіні туралы жеткілікті ақпарат бар. Сонымен, бірқатар авторлардың пікірінше, көбінесе азу тістер мен кіші азу тістер тісжегі дамуына бейімдірек болып келеді, сәл аз - жоғарғы азу тістер, одан да аз тісжегісі төменгі жақтың азу тістерінде дамиды. Бұл әр адамның ауыз қуысында әр тістің айналасында өзінің "қарым - қатынас жүйесі" - тіс эмальды-қоршаған орта" дамидынын көрсетеді. Шешілмеген мәселе сонымен қатар тісжегі процесін емдеуде жеке көзқарас мүмкіндігі болып табылады.

Әдебиеттерді талдау барысында көрсеткендей, тісжегісін емдеу көбінесе патологиялық өзгерген тіндерді алып тастап, пайда болған ақауды пломбалық материалмен толтыруға негізделетінін көрсетеді. Бұл әдіс беткейлік, орта және терең тісжегісін емдеуде негізгі тәсіл болып саналады. Тісжегілік процестің бастапқы кезеңдерінде эмальдің қайта минералдануына ықпал ететін препараттарды қолдана отырып, консервативті ем жүргізуге болады. Дегенмен тісжегілік процесті барлық жағдайда біркелкі осылайша емдеу эмальдің деминерализация ошақтарының немесе әлі емделмеген тістерде, тіпті жаңа пломбаланған қуыстың жанында да жаңа қуыстардың пайда болуын мүлдем жоққа шығармайды. Мұндай жағдай барлық «әлсіз» аймақтар тісжегілік процесс арқылы толықтай бұзылып, пломбаланғанға дейін жалғаса беруі мүмкін.

Жеке зерттеулер



Зерттеу нәтижелері келесідей: біз ұсынған аппаратта тісжегісіне төзімділікті анықтау мақсатында 104 пациентке зерттеу жүргізді. Бұл құрылғы жарық энергиясын аналогтық токқа айналдырады. Алынған мәліметтерге сәйкес, 104 адамның ішінен 83 адамда тісжегісіне төзімділіктің орташа деңгейі (50–80 люкс), 14 адамда – төмен төзімділік (80 люкстен жоғары), ал 7 науқаста – жоғары тісжегісіне төзімділік анықталды. Осылайша, біз ұсынған диагностикалық аппарат негізінде жүргізілген зерттеулер тісжегісіне төзімділікті анықтау әдісінің сенімді екенін және тістің тісжегілік факторларға қарсы тұру дәрежесін нақты бағалай алатынын көрсетті.

Қолданылған әдебиеттер:

1. Калашникова Н.П., Авраамова О.Г., Кулаженко Т.В., Горячева В.В., Хохлова С.В. Современные аппаратные методы ранней диагностики кариеса зубов. Стоматология, 2022;101(1):89–95.
2. Доменюк Д.А. Оценка кариесрезистентности зубной эмали по результатам исследования химического состава и микроструктуры поверхности. (статья). 2019. (CyberLeninka).
3. Швецов М.М. Исследование функциональной резистентности эмали зубов у подростков Санкт-Петербурга и возможности её повышения в домашних условиях. (клиническое исследование), 2023.
4. Багдасарова И.В. Особенности твёрдых тканей временных зубов как причина пониженной кариесрезистентности. Endodont.ru, 2024.
5. Голованенко А.Л. Исследование реминерализующей активности лекарственных форм для лечения начального кариеса эмали. PharmPharm, 2018.
6. Материалы 22-го Всероссийского стоматологического форума — сборник статей и докладов (2025) — секция «диагностика и профилактика».
7. Обзор: Современные методы диагностики кариеса: от рентгена до лазера. (практический обзор для клиник), 2025. (stomatolog-kn.ru).

8. Обзор: Современный подход к реминерализации и фторированию твёрдых тканей зубов. (обзорная статья), Н.В. Булкина и соавт., 2015–2018 (пересмотр и обзоры в 2018).
9. Новые российские разработки: статья-новость о тонкоплёночном покрытии для профилактики кариеса (возможность повышения устойчивости эмали), Минздрав / FutureDoc, 2025.
10. Клинический обзор применения лазерной флуоресценции (DIAGNOdent) и других флюоресцентных методов в практике (практические рекомендации для стоматологов), диагност-порталы России, 2023–2025.

СЕКЦІЯ: ПЕДАГОГІКА

Тетяна Кириченко
(Переяслав, Україна)

ПОДОЛАННЯ КОМУНІКАТИВНИХ ПРОБЛЕМ У СТАРШИХ ДОШКІЛЬНИКІВ ЗАСОБАМИ КОРЕКЦІЙНО-РОЗВИВАЮЧОГО ОСВІТНЬОГО СЕРЕДОВИЩА

Корекційна допомога дітям повинна носити своєчасний і комплексний характер, орієнтований на структуру відхилень, що є однією з найважливіших передумов успішності виховання, навчання та соціальної адаптації дитини з множинними утрудненнями розвитку і може здійснюватися в різних варіантах та умовах.

У дошкільній педагогіці під терміном «розвиваюче середовище» розуміється комплекс психолого-педагогічних умов розвитку інтелектуальних, спеціальних, творчих здібностей в організованому просторі креативного поля. Метою створення розвиваючого середовища в дошкільному освітньому закладі є забезпечення системи умов, необхідних для розвитку різноманітних видів дитячої діяльності, корекції відхилення у розвитку дітей та удосконалення структури дитячої особистості [5].

Корекційно-розвиваюче освітнє середовище визначається як сукупність умов створення сприятливих можливостей для цілісного процесу розвитку дитини з особливими освітніми потребами. Середовище розглядається як показник професійної творчості та результат спільної діяльності фахівців, оскільки її моделювання та конструювання вимагають від педагога глибоких знань, високого професіоналізму; творчого пошуку, гнучкого поєднання медичних та психолого-педагогічних методик, традиційних та нетрадиційних технологій, уміння працювати з дітьми, їхніми батьками, людьми, які забезпечують корекційний процес [6].

Реалізація в життєдіяльності дитини у взаємодії дорослий - дитина, дитина - однолітки і є основними умовами особистісного розвитку в дошкільному дитинстві [1, 2, 7].

Ми вважаємо, що дотримання цих принципів є актуальним і при побудові корекційно-розвиваючого середовища подолання комунікативних порушень у старших дошкільнят, що мають різний досвід соціальної взаємодії.

Особливість корекційно-розвивального середовища полягає в необхідності вирішення педагогами, профільними спеціалістами комплексу корекційно-виховних завдань і відповідно створення спеціальних умов, що сприяють максимальній корекції, компенсації мовленнєвого дефекту, профілактиці вторинних порушень розвитку, попередження відхилень у формуванні особистості дитини, дезадаптивності, що зажадають прояви суб'єктності дитини, які надають можливість набуття досвіду соціально-комунікативного взаємодії [4, 8].

Виходячи з цього, поняття «корекційно-розвиваюче середовище» включає в себе такі найважливіші компоненти як: предметно- просторове середовище, що забезпечує рішення розвитку та корекційних завдань; систему взаємодії педагогів, батьків і дітей, спрямованих на компенсацію наявних відхилень у розвитку та нормальний соціально-особистісний розвиток дитини; організацію комплексної психолого-медико-психологічної допомоги дітям під час освітнього простору.

На наш погляд, подолання комунікативних порушень у старших дошкільнят засобами корекційно-розвивального середовища буде ефективним, якщо:

- комунікативний компонент корекційно-розвиваючого середовища буде виділений як центральний, що забезпечує формування навичок соціальної взаємодії дошкільнят з однолітками та дорослими;
- враховувати особливості комунікативно-мовленнєвого розвитку дошкільнят, при розробці та впровадженні моделі корекційно-розвивального середовища;
- забезпечувати варіативність видів корекційно-розвиваючої діяльності, що сприяє індивідуалізації корекційно-освітніх маршрутів дошкільнят, що мають різний досвід соціальної взаємодії;
- здійснювати поступове сполучення введення спеціальних педагогічних засобів і методів (комунікативних ситуацій, що викликають інтенцію до говоріння, методів моделювання, комп'ютерних технологій, застосування відеозаписуючої апаратури та ін), що використовуються для, формування комунікативних навичок дітей із порушеннями мовлення.
- створювати умови активного залучення та інтеграції найближчого соціального оточення дошкільника у корекційно-педагогічний процес на правах його активних суб'єктів;
- мінімально необхідний термін корекційного навчання для досягнення заданої мети при максимальному можливому (для цієї мети) обсязі корекційного матеріалу та відповідної його організації [1, 2, 6, 8].

Функціонування корекційно-розвивального середовища має припускати реалізацію в корекційно-педагогічному процесі сукупності організаційних, психолого-педагогічних умов, що сприяють подолання мовленнєвих і комунікативних проблем у старших дошкільнят:

- своєчасне виявлення, поряд з діагностикою характеру і ступеня вираженості мовленнєвого дефекту, комунікативних порушень;
- проведення корекційно-розвивальної роботи, як з урахуванням типізації мовленнєвих порушень, так і комунікативних, соціоадаптивних порушень даної категорії дітей;

- збагачення та структурування середовища мовленнєвого та комунікативного розвитку дитини, забезпечення інтеграції середовищ розвитку дитини в сім'ї, в умовах дошкільного закладу;
- забезпечення цілісності розвитку дитини через збереження в сукупності різних сторін її психофізичного розвитку, корекції порушень мовленнєвої та комунікативної діяльності;
- провідна роль педагога у створенні та персоніфікації корекційно-розвивального середовища розвитку дитини з опорою на особистісно-орієнтовану модель взаємодії та реалізацію комунікативного підходу у корекційно-виховному процесі [1, 6].

Розвиток дитини відбувається в системі відносин з близькими їй людьми, в цілісній системі соціальних відносин, суб'єктом, якою вона є, а комунікативні труднощі є не тільки результатом психофізіологічного стану дитини, активного впливу на неї найближчих друзів і однолітків, але батьків, і педагогічного колективу дошкільного закладу, з батьками або іншими дорослими, які беруть участь у корекційній роботі, без опори на взаємини з однолітками буде недостатньо ефективним.

В даний час педагоги дошкільних закладів усіх типів стикаються з проблемами, які раніше були специфічними для корекційних закладів. Відсутність вихователів, підготовлених до роботи з дітьми, які мають мовленнєві порушення, ускладнює організацію корекційно-розвиваючого супроводу дітей.

Ефективне корекційне навчання можливе лише за умови спеціальної підготовки не тільки батьків, а й педагогів дошкільних закладів освіти. Педагог при створенні та функціонуванні корекційно-розвивального середовища повинен виступати організатором педагогічних ситуацій, мовленнєвих ситуацій, займаючи позицію «разом з дитиною», відводячи дитині головну роль.

У системі дитячо-батьківських відносин «Батьки» є провідною ланкою, і від них більшою мірою залежить, як складуться відносини. Створення корекційно-розвивального середовища необхідно для виникнення у батьків потреби працювати над собою заради того, щоб допомогти своїй дитині. Тільки в тому випадку, якщо дорослий сам з інтересом занурений у будь-яку діяльність, бачить, що можна отримувати задоволення від спільних зусиль, переживає за вирішення проблеми, відбувається передача особистих смислів діяльності дитині.

Найважливішими компонентами корекційно-розвивального середовища є «Умови створення та функціонування корекційно-розвивального середовища» та «Методи та засоби», які повинні бути багатоваріантними, адаптованими до конкретних вихідних рівнів мовленнєвого і комунікативного розвитку дошкільника, умовам його соціалізації та відповідного цим факторам методичного забезпечення та складу учасників процесу подолання комунікативних порушень.

Дослідженню комунікативних порушень, особливостям та питанням їх подолання присвячені багато досліджень, в яких розкриваються причини виникнення, зміст та особливості прояву труднощів в діяльності та спілкуванні, найбільш характерні для дітей. Посідаючи важливе місце у життєдіяльності дитини, мовлення виступає інструментом спілкування, пізнання, регуляції її поведінки, засобом розвитку й виховання.

Дошкільний вік є початковим етапом формування особистості та характеризується потребою дитини в мовленнєвому спілкуванні, в оволодінні навичками зв'язного мовлення. Мовленнєво-розвиток тривалий, складний і динамічний процес, який характеризується своєрідними особливостями на кожному віковому етапі.

Відомий український психолінгвіст Л.О. Калмикова зазначає, що принципи розвитку мовленнєвої активності в дітей дошкільного віку ґрунтуються на тому, який компонент мовленнєвої діяльності потрібно розвивати, на які механізми породження мовлення потрібно впливати, щоб досягти оптимальної структури мовленнєвої системи кожного з тих, кого навчають. Адже дитина раніше навчається сприймати та розуміти (аудіювати), а пізніше говорити. Розвиток мовленнєвої діяльності в дітей дошкільного віку відбувається як становлення здатності поступово об'єднувати в одному мовленнєвому акті заразом і говоріння, і аудіювання [3].

Діти у яких є порушення особливо легко травмуються. Відхилення у розвитку можуть зумовлювати серйозні адаптаційні проблеми в житті. Некоректне поведіння, обмеження у спілкуванні з однолітками, не сформованість комунікативних навичок призводять до порушень комунікації. Тому важливо не зволікати, щоб не втратити момент своєчасного надання необхідної допомоги, оскільки труднощі ускладнюватимуться стійкою дезадаптацією особистості, втратою інтересу до колективу, а порушення емоційного плану перетворюватимуться на стійку нервово-психічну патологію [2, 8].

Окремої уваги заслуговують дошкільники, які мають порушення певної функції, а саме – мовленнєвої активності, що характеризується як мовленнєва пасивність дитини, що характеризує знижений рівень мовленнєвої діяльності, зумовлений особливостями мовленнєвого розвитку, який проявляється в недостатній сформованості мовленнєвих умінь або у негативному ставленні до мовленнєвої діяльності. Слід відмежовувати поняття «мовленнєва пасивність» від «мовленнєвого негативізму» [7].

Поняття мовленнєвої активності дитини дошкільного віку дослідники розглядають як наявність оптимального щодо віку кола лінгвістичних уявлень, мовленнєвих умінь і навичок, розвиненість мовлення, сформованість пізнавальної активності, самостійність в оволодінні комунікативною інформацією, вміння використовувати різноманітні засоби спілкування.

Індивідуальний мовленнєвий розвиток, що визначає особливості мовленнєвої активності дитини дошкільного віку, з точки зору К.Л. Крутій, перебуває під впливом двох головних взаємодіючих факторів – внутрішнього (програма спадковості) і зовнішнього (навколишнє середовище). Згідно із сучасними

уявленнями, норма розвитку – це не тільки кількісна, але й, передусім, якісна оцінка особливостей функціонування організму, що забезпечує його пристосування до умов зовнішнього середовища. Як відомо, труднощі в проявах мовленнєвої активності можуть залежати від багатьох обставин, але у своїй більшості вони зумовлені недостатньою (або несвоечасною) сформованістю мовленнєвих умінь та навичок [4].

Науковці виокремлюють дві основні причини, що ведуть до такої несформованості. Перша з цих причин пов'язана із середовищем, в якому відбувається формування дитини. У цьому випадку може виникнути відповідна «незрілість» психічних процесів. Таке відставання може бути наслідком негативного мовленнєвого впливу оточуючих дорослих на дитину. Друга причина пов'язана зі специфікою визрівання мозку дитини. Індивідуальні особливості нерівномірного розвитку окремих відділів мозку, наявність незначних відхилень у роботі цих відділів можуть у подальшому негативно вплинути на формування функціональних систем.

Література:

1. Богуш А. М. Мовленнєвий розвиток дітей від народження до 7 років: Монографія. Київ: Видавничий Дім «Слово», 2015. 376 с.
2. Гончарук О. М. (2019). Формування комунікативних компетенцій у дошкільнят із загальним недорозвиненням мови. Імідж сучасного педагога. 2019. Вип. 6. С. 57–60.
3. Калмикова Л. О. Формування мовленнєвих умінь і навичок у дітей: психолінгвістичний та лінгвометодичний аспекти: Навч. посіб. для студ. ВНЗ. Київ: НМЦВО, 2013. 300 с.
4. Крутий К. Л. Створення мовленнєвого середовища (теоретичні засади і практична реалізація). Запоріжжя: ЛІПС, 2017. 223 с.
5. Кузьменко В.У. Розвиток індивідуальності дитини 3-7 років: Монографія. Київ: НПУ імені М.П. Драгоманова, 2015. 354 с.
6. Переvorsька О. І. Кобзева І. М., Приходько Т. П. Ефективність корекційної роботи студентів з дітьми дошкільного віку з ускладненими мовленнєвими порушеннями. Вісник університету ім. А. Нобеля. Педагогічні науки. Дніпро. 2019. Вип. 1 (17). С. 78 - 83.
7. Піроженко Т. Сучасні підходи до мовленнєвого розвитку дітей. *Дошкільне виховання*. 2014. №1. С. 10–12.
8. Пісарєва О. В. Комунікативна активність дитини та особливості виховної взаємодії. Актуальні проблеми психології. Том 4: Психолого-педагогічні основи розвитку особистісного потенціалу дитини в сучасному суспільстві. Збірник наукових статей / За заг. ред. проф. С.Д. Максименка та канд. психол. наук С.О. Ладивір. Київ: 2013. С. 79–88.

Наталія Матяшук
(Рівне, Україна)

СУТНІСТЬ КОМУНІКАТИВНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ У СУЧАСНИХ ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНИХ ДОСЛІДЖЕННЯХ

Початкова школаслугує основою, що формує подальший навчальний шлях дитини, а вчителі початкових класів повинні з особливою відповідальністю піднятися до процесу підготовки дитини.

У Державному стандарті початкової освіти серед основних компетентностей, передбачених для засвоєння учнями, виділяється: «вільне володіння державною мовою, що передбачає уміння усно і письмово висловлювати свої думки, почуття, чітко та аргументовано пояснювати факти, а також любов до читання, відчуття краси слова, усвідомлення ролі мови для ефективного спілкування та культурного самовираження, готовність вживати українську мову як рідну в різних життєвих ситуаціях...» [3, с. 12].

Комунікативна компетентність не є вродженою рисою, її формують під час навчання і продовжують розвивати протягом усього життя. Учителі початкових класів відіграють ключову роль у її формуванні, закладаючи основу для розвитку мовленнєвих навичок і формування комунікативної компетентності учнів молодшого шкільного віку. Розвиток цієї компетентності у школярів розглядається як важлива соціально-педагогічна проблема. Навчати дітей правильно і елегантно говорити, чітко і точно висловлювати свої думки – це складне завдання, що потребує комплексного підходу, адже успішність його вирішення суттєво впливає на якість подальшого навчально-виховного процесу.

Щоб цілеспрямовано впливати на формування комунікативної компетентності у учнів, педагог повинен усвідомлювати суть взаємопов'язаних понять «комунікація», «комунікативні вміння» та «комунікативна компетентність».

Термін «комунікація» походить з латини і трактується як єдність, передача, зв'язок, повідомлення. Він пов'язаний із дієсловом *communico* (повідомляти, об'єднувати), яке є похідним від *communis* – «спільний» [6, с. 291].

За думкою К.І. Пономарьової, комунікативні вміння – це здатність налагоджувати і підтримувати контакти з іншими, застосовуючи власні здібності, потрібні для ефективної комунікативної діяльності у міжособистісних ситуаціях [4, с.6].

За даними психолого-педагогічної літератури, комунікативні вміння поділяються на три групи:

I група – комунікаційні (мовленнєві) вміння. До цієї категорії належать:

1. чітке і зрозуміле формулювання думок;
2. переконливе вираження позиції;
3. вміння аргументувати;
4. здатність доводити;
5. підведення підсумків, формулювання висновків;
6. аналіз висловлених тверджень;

II група – перцептивні вміння (здатність сприймати). До цієї категорії належать:

1. слухати й розпізнавати (правильне тлумачення вербальної та невербальної (міміка, жестикуляція) інформації, розуміння змісту);
2. виявлення настрою, почуттів і емоцій співрозмовника (емоційний інтелект, емпатія, співчуття);
3. рефлексія;

III група – інтерактивні вміння (здатність взаємодіяти під час спілкування). У цій групі включаються вміння:

1. уміння вести переговори, дискутувати, обговорювати;
2. ввічливе й тактовне формулювання думок;
3. вміння ставити запитання;
4. захоплення уваги співрозмовника та її утримання;
5. комунікація в конфліктних ситуаціях;
6. контроль власних емоцій і поведінки. [4, с. 7]

Опанування цими навичками та умінням встановлювати і підтримувати контакти називаються комунікативною компетентністю.

За словами О. Я. Савченко, компетентність – це інтегрована здатність особистості, що формується в процесі здобуття освіти, і охоплює знання, вміння, навички, досвід, цінності та ставлення, які повністю реалізуються на практиці [5, с. 137].

І. П. Гудзик стверджує, що комунікативна компетентність полягає у вмінні успішно застосовувати мову (усі види мовленнєвої діяльності) для сприйняття і спілкування. Розвиваючи цю компетентність, школа повинна навчати учнів розуміти зміст і головну ідею в письмових і усних текстах, створювати повноцінні завершені висловлення, які цілком передають знання, думки, почуття і наміри, а також демонструвати вміння взаємодіяти з суспільством, будуючи адекватне висловлення [2, с. 47].

Під поняттям «комунікативна компетентність здобувачів початкової освіти» розуміються вміння учнів успішно застосовувати всі види мовленнєвої діяльності (говоріння, читання, письмо, аудіювання) з різними цілями (пізнання, спілкування, вплив тощо). Процес формування та розвитку комунікативної компетентності у школярів молодшого віку передбачає їх комунікативний розвиток, збільшення активного та пасивного словникового запасу та якісні зміни в мовленні (правильність, виразність, образність, точність, змістовність тощо). Однак головним критерієм формування комунікативної особистості залишається здатність розуміти й критично оцінювати усні та письмові тексти, вміння формулювати власні думки та будувати ефективну комунікацію з оточуючими.

Вчена-педагогиня Ю. С. Вторнікова виокремлює такі складові комунікативної компетентності:

- орієнтування у різних комунікативних ситуаціях, що базується на особистому досвіді та знаннях;
- здатність до ефективної взаємодії з оточуючими через розуміння себе і інших при постійно мінливих психічних станах і різних соціальних умовах;
- правильна орієнтація на себе як особистість, власний психологічний потенціал, стан співрозмовника у конкретній ситуації;
- внутрішні інструменти регуляції комунікативних дій;
- сукупність знань, вмінь і навичок, необхідних для конструктивної комунікації;
- внутрішні ресурси, потрібні для розвитку ефективної поведінки в міжособистісних ситуаціях [1, с. 88].

Процес формування комунікативної компетентності включає:

- отримання знань про те, як правильно взаємодіяти з іншими;
- набуття вмінь і навичок використання мовних засобів у усному мовленні;
- розвиток діалогічного та монологічного мовлення;
- оволодіння усними та письмовими культурними надбаннями;
- набуття навичок групової та командної роботи;
- розвиток навичок навчальної співпраці;
- опанування різноманітних соціальних ролей;
- формування вміння критично оцінювати дії і думки інших людей [4, с. 9].

Таким чином, аналіз сучасних психолого-педагогічних досліджень дозволяє стверджувати, що комунікативна компетентність охоплює не лише оволодіння необхідним рівнем лінгвістичних та розмовних навичок, а й формування й розвиток умінь їх практичного застосування, реального використання мови в процесі мовленнєвої діяльності. Крім того, вона відображає рівень майстерності особистості у

комунікативній взаємодії з іншими і базується на знаннях у галузі психології про себе та інших, а також на вмінні правильно і ефективно обирати стратегію спілкування.

Література

1. Вторнікова, Ю. С. Комунікативна компетентність у структурі ключових компетентностей громадян Європи. *Витоки педагогічної майстерності: збірник наукових праць*. Полтава, 2011. С. 88–94.
2. Гудзик, І. Ф. Компетентісно орієнтоване навчання російської мови в початкових класах (у школах з українською мовою навчання). Чернівці: Видавничий дім «Букрек», 2007. 496 с.
3. Державний стандарт початкової освіти: Постанова Кабінету Міністрів України від 21 лютого 2018 р. № 87. URL: <http://dano.dp.ua/attachments/article/303/Державний%20стандарт%20початкової%20освіти.pdf> (дата звернення: 15.01.2025).
4. Пономарьова, К. І. Формування комунікативної компетентності молодших школярів у процесі навчання української мови: методичний посібник. Київ: КОНВІ ПРІНТ, 2020. 88 с.
5. Савченко О. Я. Дидактика початкової освіти: підручник. Київ: Грамота, 2012. 504 с.
6. Філософський енциклопедичний словник. НАН України, Ін-т філософії імені Г. С. Сковороди; [редкол.: В. І. Шинкарук (голова) та ін.]. Київ: Абрис, 2002. 742 с

Науковий керівник:

д-р пед. наук, доц., проф. І. І. Садова.

Ірина Садова, Галина Матківська
(Дрогобич, Україна)

ПІДГОТОВКА ВЧИТЕЛЯ ДО ОРГАНІЗАЦІЇ НАВЧАЛЬНОГО ДІАЛОГУ У КОНТЕКСТІ ВПРОВАДЖЕННЯ ІДЕЙ НУШ

Професійна діяльність вчителів початкової школи реалізується насамперед у сфері педагогічного спілкування. Практика показує, що більшість майбутніх вчителів, що прийдуть в школу, мають проблеми в спілкуванні з дітьми, важкості в роботі з батьками, складності входження в шкільний учительський колектив. Спілкування людей один з одним – дуже складний і тонкий процес. Результати спостережень за навчально-виховним процесом в школах, спілкування з досвідченими вчителями й тими, які лише починають свою професійну діяльність, виявили, що проблема сформованості здатностей спілкування в майбутнього учителя сьогодні, без сумніву, – одна з найактуальніших для закладів освіти.

Ефективність педагогічного спілкування значною мірою залежить від підготовки майбутніх педагогів до його здійснення. Водночас підкреслюємо, що підходи у підготовці майбутніх учителів до навчального спілкування часто відстають від вимог часу. З огляду на це назвемо деякі з основних недоліків, які сьогодні, як відзначають вчителі, що керують педпрактикою, характеризують професійне спілкування деяких майбутніх вчителів. Так, 60-65% студентів, як свідчать матеріали досліджень, відчували труднощі в налагодженні взаємин з учнями, у вивченні та розумінні дітей, в управлінні спілкуванням. Для деяких студентів-випускників характерна нечітка дикція, невиразність мовлення під час спілкування, скутість у рухах, невміння впливати на особистість, нерозуміння дітей.

Сьогодні відчувається потреба в такій людській взаємодії, яка при всьому розходженні поглядів, позицій, установок ґрунтується на принципах діалогічного спілкування, співробітництва і співтворчості. Однак учитель не завжди готовий будувати свої стосунки з учнями на діалогічній основі, використовуючи навчальний діалог як форму спілкування, навчання і засіб творчого розвитку їхньої особистості. Якщо на заняттях має місце діалог, то він частіше виступає організаційною формою, а не педагогічною цінністю, принципом, умовою творчої роботи вчителя й учня, самовдосконалення їхньої особистості. Тому проблема побудови навчального процесу на принципах діалогічного спілкування, співпраці й співтворчості є особливо актуальною. У таких умовах необхідно переглянути ідеї та зміст, що покладені в основу вищої школи, створювати якісно нові концепції, технології навчання, що здатні забезпечити повноцінну підготовку студентів до педагогічного спілкування з учнівською молоддю. Надання студентам свободи творчого вибору активних форм, видів діяльності, методів навчання принципово змінює підходи до організації системи їх підготовки у вузі. Ефективною у цьому плані є система організації навчально-виховного процесу у вузі, яка розкриває творчий потенціал майбутнього фахівця, впливає на всебічний розвиток його загальних, професійних та психолого-педагогічних здібностей. Вона передбачає пріоритетність індивідуальних та групових "активних", "інтерактивних" форм навчання; мотиваційно-ціннісні методи, що ґрунтуються на вірі у творчу активність кожного студента, повазі до його творчої індивідуальності. Лекційні, практичні та семінарські заняття забезпечують діяльність студентів, спрямовану на творчий пошук у процесі підготовки до педагогічного спілкування у загальноосвітньому навчальному закладі.

Аналіз наявної літератури дає підставу для висновку, що в педагогічній літературі означена проблема ще не освоєна належним чином. Існує низка питань, що потребують невідкладного розгляду.

Слово «діалог» грецького походження (dialogos), утворилось від грецького слова – «logos» – слово, поняття, думка – в результаті приєднання префікса «di» – два. Значення слова «діалог» пов'язано з

існуванням та взаємодією двох слів, двох думок, двох точок зору, як правило під час бесіди. За своїм значенням слово «діалог» дуже близьке до грецького – *dialogos*, що означає веде бесіду, розмірковує.

Різноманітні джерела по-різному тлумачать поняття «діалог»: розмова, бесіда двох або декількох людей [1], поперемінний обмін репліками двох або декількох людей [2].

За Сократом, діалог – це пошук, який неможливий без спілкування, у процесі якого кожен із співрозмовників виступав як рівний. На думку філософа, немає «вчителя, котрий вчить», тобто передає учневі потрібну суму знань, і немає учня, що має в своїй голові цей набір знань, як у порожній «посудині».

Узагальнюючи психологічні підходи до вивчення діалогу, його місця і ролі в навчально-виховному процесі, робимо висновок про те, що на зміст і характер діалогічного спілкування впливає: сприймання мовлення співрозмовника і орієнтація в ситуації; змістовний бік висловлювання; мовленнєве оформлення думки і сприймання реплік партнера по спілкуванню.

Необхідно зазначити, що місце діалогу на уроці знаходиться у прямій залежності від професійних позицій вчителя [5, 44-52].

Модель I – «Сократ» – педагог, що надає перевагу дискусії, створює її в групі. Учні постійно приймають у ній участь, вчать відстоювати свої погляди і позиції.

Модель II – «Керівник групової дискусії» – головне для педагога – установка злагоди і співпраці між учнями навчальної групи, собі він відводить роль посередника.

Модель III – «Майстер» – педагог – зразок для наслідування.

Модель IV – «Генерал» – вимогливий, всілякими засобами намагається встановити дисципліну, бо завжди і у всьому вважає себе правим, а учень повинен йому підкорятися.

Модель V – «Менеджер» – стиль, пов'язаний із атмосферою ефективної діяльності учнів, індивідуальним підходом до них, ініціативою та самостійністю.

Модель VI – «Тренер» – учні для педагога – члени однієї команди, кожен окремо не важливий як індивідуальність. Роль учителя – роль надихателя групових умінь, для нього головне – кінцевий результат, блискучий успіх, перемога.

Модель VII – «Гід» – точний і стриманий, йому заздалегідь відомі всі відповіді на будь-які запитання.

Отже, професійна підготовка студентів до організації навчального діалогу в професійній діяльності передбачає оволодіння ними процесом організації діалогічної взаємодії. Основою технології діалогічного навчання є цілеспрямована, організована взаємодія суб'єктів педагогічного процесу, що будується на принципах співпраці, співтворчості та співпереживання, передбачає наявність проблеми, що має різні варіанти вирішення, бажання студентів у процесі взаємного обміну думками знайти з різних відповідей найбільш оптимальну. У процесі навчання, побудованого за принципами педагогічної взаємодії, співробітництва, співтворчості, майбутні вчителі оволодівають прийомами контакту, ознайомлюються з оптимальними комунікативними нормами і зразками діалогу з учнями.

Література:

1. Балл Г. О. Парадигма діалогу і проблема прилучення до наукової культури. Професійна освіта: педагогіка і психологія. К., 2009. С. 335-337.
2. Бурман Л. В. Дидактичні умови формування діалогічних умінь у студентів вищих навчальних закладів: Автореф. дис. ...канд. пед. наук. Кривий Ріг, 2000. 19 с.
3. Сухомлинський В. Вибрані твори: в 5 т. / В. Сухомлинський; ред. кол. О.Г. Дзевєрін, В.З. Смаль, М.М. Грищенко та ін. – К.: Рад. шк. Т. 4: Палиська середня школа. 1977. С. 7–390.
4. Тодорова І.С., Штепа О.Г. Система підготовки вчителя до педагогічного спілкування. Вища і середня педаг. освіта. К.: Вища шк., 2001. Вип. 14. С. 51-56.
5. Троцько Г. В. Теоретичні та методичні основи підготовки студентів до виховної діяльності у вищих педагогічних навчальних закладах: Автореф. дис... докт. пед. н.:13.00.04. К.: Інститут ППРО, 2007. 54 с.

Ірина Садова, Олена Стадник
(Дрогобич, Україна)

ФОРМУВАННЯ НАВИЧОК ПЕДАГОГІЧНОГО СПІЛКУВАННЯ У МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ

Спілкування — особливий вид взаємин між людьми. Це двобічний процес, у якому здійснюється не лише передача учневі знань, а й розвиваються у нього прагнення і вміння самостійно, без вчителя набувати нових знань, досвіду. Професійне спілкування — процес спільної роботи учителя і учня, у якому ця форма взаємодії будується на активному зворотному зв'язку, який організовує, регулює і збагачує кожного з учасників цього процесу [4, 24].

Виходячи з цього, ми досліджуємо навчальну діяльність вчителя, а його система здібностей спілкування — це ступінь його компетенції. На якому б етапі професійного та життєвого шляху не був учитель, він ніколи не може вважати свою компетенцію — систему здібностей спілкування — остаточно завершеною. І в цій принциповій відкритості, незавершеності відображається фундаментальна особливість

розвитку особистості вчителя, формування його індивідуального досвіду, професійної самосвідомості та категоріальних структур професійного мислення. Очевидно, що особливу роль у розвитку вчителя відіграє етап його професійного становлення, коли випускник педагогічного навчального закладу стає суб'єктом нової для нього діяльності з учнем — суб'єктом навчання [5].

Молодий учитель, недавній випускник педагогічного вузу, прийшов у школу. Як він почав свою роботу? З якими труднощами зустрівся? Відповіді на ці непрості запитання дадуть нам змогу прогнозувати його подальший трудовий шлях чи стане він учителем — майстром, людиною, яка захоплена своєю професією, відчуває насолоду від спілкування з дітьми, чи ремісником, що «відбуває» години у школі, з великими труднощами встановлює контакти з дітьми, не можучи дочекатися, поки минуть ті роки, які необхідно відпрацювати у школі після закінчення вузу. За даними ряду досліджень, лише незначна частина вчителів (близько 10%) володіє достатнім рівнем розвитку таких професійно важливих якостей, як постійна увага до особистості іншої людини, глибоке її розуміння, повага до неї, щирість у вияві своїх почуттів і переживань у процесі спілкування [3, 44].

Проблему становлення компетенції вчителів, на нашу думку, потрібно розглядати через вирішення внутрішніх суперечностей самого етапу входження у професію. Слід зазначити, що і вдосконалення навчально-виховного процесу у педвузі може якісно покращити важкий етап становлення молодого педагога. Практичне «входження» випускника навчального закладу у педагогічну професію супроводжується реконструкцією професійно-ціннісних орієнтацій особистості, виробленням необхідних умінь, навичок, способів діяльності, накопиченням власного досвіду практичної діяльності тощо. Як зазначав С.Д. Максименко [4, 4], з'єднання знань з досвідом належить до найбільш важливих умов формування людини як суб'єкта діяльності, постійного вдосконалення її майстерності у певній сфері діяльності. Але, на наш погляд, цього недостатньо: вчитель має розвинути у собі систему (більш або менш повну) здібностей спілкування у процесі навчання.

Практика показує, що набуті знання та уміння повинні бути ще реалізовані у педагогічному процесі. А це набагато важче, ніж здобування хороших оцінок у дипломі. Отже, професійна підготовленість — це складний і надзвичайно важливий процес. Відповідно до сутності етапу професійного становлення можна вважати, що провідною психологічною тенденцією особистості, яка оволодіває професією, є тенденція до самоутвердження у системі нових для себе стосунків, серед яких провідне місце посідають здібності спілкування. Зрозуміло, що потрібний деякий час для того, щоб майбутній учитель зміг практично освоїти свої нові функції, налагодити стосунки з учнями, з колегами, з керівництвом школи тощо. При цьому принциповим є те, що вчитель не має права бути початківцем: будучи суб'єктом діяльності, він має бути компетентним. Стати компетентним — набуті нової якості особистості, яка не лише володіє всебічними знаннями і думка якої є вагомою, авторитетною, але придбала систему здібностей спілкування у навчанні учня.

Майбутній вчитель змушений приймати самостійні рішення і нести за них відповідальність — відповідальність не лише за себе, а й за інших своїх вихованців. Така зміна основного виду діяльності завжди супроводжується ломкою узвичаєних стереотипів і уявлень. Поширеною серед керівників шкіл є думка про те, що труднощі у випускників педвузу зумовлені передусім відсутністю у них тих чи інших практичних умінь і навичок (не вміє провести бесіду, написати характеристику, заповнити класний журнал тощо). Звичайно, у цьому є певний сенс, але, на нашу думку, справжні причини труднощів лежать глибше — у необхідності пошуку для себе адекватної лінії поведінки у ролі учителя, в осмисленні сутності та змісту навчальних явищ і фактів. Бо без визначення для себе лінії поведінки у ролі вчителя і відповіді на принципові, методологічні за своєю суттю запитання, молодий учитель вимушений діяти за методом спроб і помилок, інтуїтивно або ж за аналогією з діями інших учителів. У результаті його навчальні дії часто носять ситуативний характер, що, в свою чергу, нерідко призводить до того, що початківець починає оперувати у своїй практичній діяльності лише вузьким набором перевірених на власному досвіді навчальних методів та навичок спілкування. Невипадково у вчительському середовищі поширеною є думка, що вчителю достатньо добре знати свій предмет та добросовісно ставитися до роботи — і все буде гаразд без всякої педагогіки і психології, а разом з ними і компетенції [4, 38].

Сутність продуктивного, рефлексивного управління полягає у тому, що вчитель має поставити учня у ситуацію активного суб'єкта власної діяльності, здійснюваної у загальній системі колективної роботи; розвивати можливість учнів до самоуправління (саморегуляції, самоорганізації та самоконтролю власною діяльністю; організовувати процес навчання як розв'язання навчально-пізнавальних проблем на основі творчої взаємодії (діалогу) з учнями. Ми поділяємо позицію тих, хто вважають, що структуру діяльності вчителя можна розглядати як процес рефлексивного управління «іншою» діяльністю (тобто діяльністю учнів — навчанням). Підкреслимо ще раз, що центральна ланка рефлексивного управління — зробити учня активним суб'єктом власної діяльності і розвинути у нього здатність до самоуправління у своєму навчанні.

Отже, педагогічне спілкування — двобічний процес, у якому здійснюється не лише передача учневі знань, а й розвиваються у нього прагнення і вміння самостійно, без вчителя набувати нових знань, досвіду. Стосовно комунікативної сторони професійно-педагогічної діяльності, можна констатувати наступні основні тенденції: більшість вчителів з уже сформованими установками на діалогічне або монологічне спілкування тяжіє до реалізації відповідного стилю у своїх взаємостосунках з учнями; ставлення молодих учителів до своєї професії суттєво залежить від їх установок в комунікативній сфері.

Література:

1. Аврат Ф.С. Культура спілкування: Навч.-методичний посібник / Ф.С. Аврат, Є.І. Коваленко. К.: ІЗМН. 2007.
2. Ковальчук В.Ю. Професійна та світоглядно-методологічна підготовка сучасного майбутнього вчителя: модернізаційний аналіз. Київ–Дрогобич: Коло, 2004. 264 с.
3. Корніяк О. М. Педагогічна діяльність і культура педагогічного спілкування. Практична психологія та соціальна робота. №1. 2013. С. 38-44.
4. Максименко С. Д. Професійне становлення молодого вчителя. Ужгород: «Закарпаття», 1998. 106 с.
5. Мокрогуз О. Дискусія [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://cen.iatp.org.ua/libr/iatp4/diskusiya.doc/>.
6. Ярошенко А. О. Навчальне спілкування в освіті. К.: НПУ ім. М.П. Драгоманова, 2004. 156 с.

Зоряна Сея, Ольга Ястремська
(Дрогобич, Україна)

ПЕДАГОГІЧНІ ІДЕЇ КОСТЯНТИНА УШИНСЬКОГО – ДЖЕРЕЛО ДЛЯ РЕФОРМУВАННЯ СУЧАСНОЇ ОСВІТИ

Педагогічні ідеї Костянтина Ушинського нині успішно втілюються під час розбудови самостійної Української держави, у відродженні й розвитку національної школи, освіти, української системи виховання, української педагогіки.

У сузір'ї корифеїв світової педагогічної думки ім'я Костянтина Дмитровича Ушинського, українця за походженням, одного з основоположників педагогічної науки і народної школи, сяє зіркою першої величини. За масштабністю і глибиною висвітлення актуальної педагогічної проблематики він серед своїх сучасників не мав собі рівних. Творча спадщина геніального українського педагога назавжди увійшла в золоту скарбницю світової педагогічної культури і є національною гордістю українського народу.

І хоча К. Ушинський писав свої праці російською мовою, бо так склалися обставини його життя, та й українська мова була під суворою царською забороною, але він належить до плеяди славетних українських педагогів, належить Україні, з якою завжди був кровно і духовно зв'язаний. Та й по суті він мав таку ж тернисту особисту долю, як і Україна, зазнаючи наруг і свавілля з боку царських сатрапів. В умовах чорної реакції, що панувала тоді в Росії, його майбутня діяльність стала справжнім громадянським подвигом в ім'я волі України і всіх уярмлених народів.

Ушинський вважав педагогіку наукою і мистецтвом. Будь – яка практична діяльність, спрямована на задоволення духовних потреб людини, є великим мистецтвом, а педагогіка як наука – найвище мистецтво, тому що задовольняє найбільшу з потреб людини і людства загалом – прагнення до вдосконалення.

Основою педагогічної системи Ушинського є принцип народності, який ґрунтується на думці, що народ має право на школу рідною мовою, побудовану на власних національних засадах, й повинен її мати. Під народністю він розумів своєрідність кожного народу, нації, зумовлену їх історичним розвитком, географічними, природними умовами. Виховання, коли воно не хоче бути безсилим, має бути народним. Ця вагома проблема стоїть зараз на часі і перед нашим суспільством. Без виховання зникне світ. Народність вважав основою виховання підростаючого покоління в душі патріотизму, любові до Батьківщини та свого народу.

Народна педагогіка, як і вся народна виховна мудрість, одержала в трактуванні Н. Ушинського найвищу оцінку. Він перший поставив на п'єдестал почестей народну педагогіку. Він же й перший увів поняття "народна педагогіка" в широкий обіг, обґрунтувавши правомірність цього терміна в педагогічній науці, теоретично й практично довів, що народна педагогіка, є золотим фондом педагогіки наукової, закликав до ґрунтовного й всебічного вивчення виховного досвіду народу.

Ушинському належить розробка наукових засад національного виховання. Національним він вважав виховання, яке історично склалося на історичному ґрунті певної конкретної нації й своїми цілями, змістом і засобами підпорядковане самобутній природі дитини, потребам забезпечення її належного тілесного, чуттєво-вольового, інтелектуального, духовно-морального й естетичного розвитку, засвоєнню національних, місцевих етнографічних та загальнолюдських культурних цінностей, формуванню довершеної особистості, національне свідомого представника свого народу.

Важливу роль у підготовці людини до життя К. Ушинський відводив її моральній вихованості. Моральне виховання дитини слід починати з найменшого віку і здійснювати постійно і систематично. Воно має бути спрямоване на формування у дітей кращих моральних рис і почуттів: патріотизму і гуманізму, любові до праці та дисциплінованості, чесності й правдивості, почуття обов'язку і відповідальності, власної гідності та громадського обов'язку, скромності, твердості волі й характеру.

Духовно-моральне виховання, на думку Ушинського, має розвивати в дитини гуманність, почуття національної і власної гідності у поєднанні зі скромністю, чесністю і правдивістю, патріотизм, працьовитість, дисциплінованість. Завдання і зміст духовно-морального виховання він визначив з огляду вселюдських, народних і національних культурних цінностей, виходячи з вимог народних чеснот і норм християнської моралі, дбаючи, щоб воно розвивало в дитині твердий характер і волю, стійкість, почуття громадянського

обов'язку. Сюди ним включається усунення в національному характері рис від'ємних й утвердження прикмет позитивних.

Особливе місце у моральному вихованні вчений відводив фізичній праці, вважаючи за потрібне правильно поєднувати з працею розумовою. Пропонує залучати дітей до різних видів праці, виходячи з практичних потреб школи і сім'ї: самообслуговування вдома і в школі, допомога батькам по господарству, праця в саду і на городі. Організовувати дитячу працю слід таким чином, щоб діти отримували від неї насолоду, не перевтомлювалися.

Господарсько-трудове виховання в педагогічній системі К. Ушинського виступає як основа всіх напрямів виховання. Працю він вважає головним джерелом людської гідності і щастя.

Фізичне виховання, як вважав К. Ушинський, має на меті зміцнення здоров'я, сили, досягнення правильного тілесного розвитку й утвердження здорового способу життя, вироблення навичок санітарно-гігієнічної культури учнів.

У засвоєнні знань, за К. Ушинським, велике значення має наочність. Діти мислять формами, фарбами, звуками, відчуттями, тому в процесі навчання корисно використовувати всі наочні засоби з тим, щоб органи чуттів брали безпосередню участь у сприйманні навчального матеріалу.

Значну увагу приділяв педагог розробці методики роботи викладача на занятті, радив запроваджувати різноманітні ефективні методи і способи навчання: пояснення нового матеріалу, повторення вивченого, вправи, письмові та графічні роботи учнів, індивідуальні та фронтальні форми роботи на занятті. Його можна вважати основоположником сучасних платформ, на яких діти вчать і розвиваються. Зосереджувався він і на питанні реалізації на занятті освітньої та виховної мети навчання. Щоб привчити учнів до самостійної роботи і прищепити їм інтерес до навчання, треба допомагати їм у навчанні, розвивати мислення, виховувати працездатність. Він був прихильником поєднання існуючих на той час формальної (розвиток пам'яті, уваги, мислення, мови) і матеріальної (вивчення матеріалу навчальних предметів) освіти.

Видатний український педагог обстоював природне право кожного народу мати свою національну школу, національну систему виховання. Він критикував зросійщення українських дітей, обстоював необхідність навчання їх українською мовою.

Дидактика К. Ушинського глибинна, розмаїта й оригінальна. Він вимагав будувати навчання на основі врахування національних, вікових, статевих і психологічних особливостей дітей, наголошував на значенні повторення в процесі навчання, обґрунтував дидактичні принципи свідомості, наочності, систематичності, міцності засвоєння знань.

Всі напрямки виховання К. Д. Ушинський розглядав як єдину нероздільну цілість, у гармонії родинно-громадсько-шкільного впливу на виховання. За висновком К.Д. Ушинського, повне досягнення навчальної й виховної мети можливе, коли її втілює висококваліфікований вчитель, вихователь.

Звичайно, справжній учитель, на думку К.Д. Ушинського, - це той, хто постійно сам вчиться, займається самоосвітою, знайомиться з найновішою педагогічною літературою, підвищує й удосконалює свою кваліфікацію.

Педагогів кількісно потрібно не менше, а навіть ще більше, ніж медиків, і якщо медикам ми віряємо наше здоров'я, то вихователям віряємо моральність і розум дітей наших, віряємо їхню душу, а разом з цим і майбутнє нашої вітчизни".

Значення К.Д. Ушинського в розвитку педагогічної думки колосальне. Він став основоположником, творцем глибокої, стрункої педагогічної системи, забезпечивши таким чином високий науковий злет і світову славу української педагогіки в усіх її основних напрямках - у галузі новітньої дидактики й теорії виховання, школознавства й підручничознавства, педагогічної антропології, українознавства, підготовки учительських кадрів.

Педагогічні ідеї великого педагога нині успішно втілюються під час розбудови самостійної Української держави, у відродженні й розвитку національної школи, освіти, української системи виховання, української педагогіки.

Література:

1. Історія української школи і педагогіки: хрестоматія / упорядник О.О. Любар. – К., 2003.
2. Українська педагогіка в персоніях: у 2-х кн. Кн. 1: навчальний посібник / за ред. О.В. Сухомлинської – К.: Либідь, 2010.

Мухаммад Тухтасинов
(Наманган, Узбекистан)

ОСОБЕННОСТИ НАЦИОНАЛЬНОГО ВОСПИТАНИЯ И УСЛОВИЯ ЕГО РАЗВИТИЯ В ПРОЦЕССЕ ПОДГОТОВКИ БУДУЩИХ СПЕЦИАЛИСТОВ

С древнейших времён узбекский народ уделял большое внимание воспитанию молодого поколения как гармонично развитых личностей. В результате этого в нашей стране выросли такие великие учёные и мыслители, как Алишер Навои, Беруни, Абу Али ибн Сина, Мирзо Улугбек, Амир Темур, Жалолиддин

Мангуберди, аль-Хоразмий, Захириддин Мухаммад Бабур, Имам аль-Бухари, аль-Фараби и многие другие выдающиеся деятели. Кроме того, в XIX–XX веках на нашей земле творили и внесли огромный вклад в культуру и науку такие выдающиеся писатели и поэты, как Усмон Носир, Фитрат, Абдулла Каххар, Чулпон, Абдулла Кадыри, Айбек, Гафур Гулям, Озод Шарофиддинов, а также выдающиеся женщины – патриотки, обладавшие выдающимся умом и верностью, такие как Нодирабегим, Увайси, Анбар Отин, Зульфия, Саида Зуннунова.

Наши предки достигли таких вершин благодаря, прежде всего, глубокой любви и вере в Аллаха, преданности Родине, целеустремлённости, пониманию величия знаний и науки. Мы, являясь потомками этих славных предков, должны гордиться и радоваться этому, стремиться быть достойными их детьми, передавая будущим поколениям в наследство их великие духовные ценности и, главное, нашу Родину в свободном и процветающем виде. Недаром первый Президент Республики Узбекистан Ислам Каримов говорил: *«Каждый, кто считает себя сыном узбекского народа, будет гордиться такими самоотверженными соотечественниками, будет ставить их в пример своим детям и ученикам как образец духовного мужества. И, несомненно, народ, имеющий таких сыновей, всю жизнь борющихся за интересы страны и её будущее, никогда не будет в проигрыше»* («Высокий дух – непобедимая сила», стр. 169).

Сегодняшние победы нашей молодёжи являются результатом осознания того, чьими потомками они являются, и стремления соответствовать этому высокому званию. Радует, что молодое поколение добивается успехов, развивается в ногу с мировыми тенденциями. Однако в условиях глобализации вызывает тревогу тот факт, что часть молодёжи подпадает под влияние чуждых и вредных идей, утрачивает национальный дух, подражает западной культуре в одежде, манерах, в проведении различных мероприятий, отходя от национальных традиций. Это можно наблюдать не только среди юношей и девушек, но и среди представителей среднего поколения.

Проводимые по инициативе Ислама Каримова реформы, а также такие культурные проекты, как фестивали «Фонд-форум», «Style.uz», «Эхо веков», «Мелодии Востока», направлены на возрождение национальных ценностей, восстановление исчезающих обычаев и традиций, развитие национальных ремёсел, распространённых во всех районах и сёлах страны, то есть на укрепление узбекской самобытности.

В своём выступлении, посвящённом 21-й годовщине принятия Конституции Республики Узбекистан, Ислам Каримов подчеркнул: *«Если спросить, что является главным фактором вхождения Узбекистана в ряд развитых демократических государств, его достойного места на мировой арене, то, не отрицая других факторов, я особо отмечу: важнейшим фактором является наше физически и духовно здоровое, гордое поколение, способное взять на себя ответственность за судьбу и будущее Родины, способное построить великую страну, к которой стремится наш народ»*.

Эти слова убедительно показывают, насколько необходимо в процессе подготовки будущих специалистов воспитывать их в духе восточной национальной педагогики. Это необходимо для сохранения самобытности нашей страны, предотвращения утраты культурного наследия, традиций и обычаев. Ведь в современном мире, где распространяются такие опасные явления, преступность среди несовершеннолетних, нетрадиционные формы взаимоотношений, как экстремизм, наркомания, крайне важно заранее предпринимать профилактические меры.

Характерен пример, когда в одной из европейских стран среди населения был проведён опрос на тему «Что для вас Родина?». На вопрос социологов 70 % респондентов ответили: «Там, где хорошо жить, там и моя Родина». Этот ответ вызвал тревогу у экспертов и государственных деятелей, так как человек, не испытывающий привязанности к своей земле, не преданный своей нации, традициям и культуре, легко может стать источником социальных проблем, а государство с таким населением обречено на распад.

Поэтому, если мы не будем формировать у молодёжи национальную идентичность и дух, мы можем оказаться в подобной опасной ситуации. В процессе обучения и воспитания необходимо разъяснять понятия «национальность», «национальный дух», «национальное воспитание», «восточное воспитание», а при необходимости глубоко внедрять их в сознание молодого поколения.

Воспитание – это практический педагогический процесс, направленный на формирование у личности определённых физических, психологических, нравственных и духовных качеств, обеспечивающих готовность к полноценной жизни в обществе.

Национальность – это совокупность исторически сложившихся устойчивых социально-этнических особенностей, отличающих нацию или этнос от других социальных общностей.

Национальный дух – внутреннее состояние нации, её переживания, чувства, духовный мир, мысли, цели, идеалы и настроения.

Национальное воспитание – это процесс изучения духовного и культурного наследия своего народа, освоения положительных нравственных качеств предков и их интеграции в современную жизнь.

Восточность – совокупность черт и особенностей, присущих странам и народам Востока, признанных мировой социальной и гуманитарной наукой, включая историю, философию, психологию, литературу, этнологию, эстетику и этику.

Воспитание будущих специалистов в духе восточной национальной педагогики служит основой для укрепления любви к национальной культуре, повышения преданности Родине, формирования гармоничной личности. Для этого необходимо знакомить молодёжь с культурным наследием,

организовывать для них специальные экскурсии, создавать учебные пособия, отражающие традиции общения и одежды предков, проводить научные исследования на тему национального воспитания и ценностей, снимать фильмы и создавать музыкальные произведения в национальном духе, регулярно транслировать их в СМИ.

В результате такие меры помогут воспитать поколение, преданное своей Родине, любящее родителей, способное бережно охранять независимость страны, готовое самоотверженно трудиться во благо Отечества, передавать его будущим поколениям в свободном и процветающем виде, а также сохранять и развивать культурное и духовное наследие, сформировавшееся веками.

Литература:

1. Xalq so'zi. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining "Oliy Majlisga Murojaatnomasi". 2020 yil. 24 yanvar.
2. Otamurotov S. O'zbekistonda ma'naviy-ruhiy tiklanish. 2003. B. 219.
3. Musurmonova O. Yuqori sinf o'quvchilari ma'naviy madaniyatini shakllantirishning pedagogik asoslari: dis.: p.f.d. – T., 1993. – 364 b.
4. Ortiqov N. Milliy va umuminsoniy qadriyatlar asosida o'quvchi shaxsini axloqiy shakllantirish: Pedagogika fanlari doktori.... diss. - T., 2000. 305 b.
5. Quranov M.. "O'zbekiston umumta'lim maktablarida milliy tarbiyaning ilmiy pedagogik asoslari": p.f.d....diss - T.: 1998 y.
6. Nazarov Q. G'oyalar falsafasi. Tajribaviy qo'llanma. -Toshkent: Akademiya, 2011. - B.84.
7. Rustamov A. Adiblar odobidan adablar. T- "Ma'naviyat". 2003. B. 144.
8. Anvarova D.M. O'smirlar ma'naviyati shakllanishi va rivojlanishining psixologik xususiyatlari: Psix.fan.nom....dis. avtoref. – T.: 2011. – 26 b.
9. Ortiqov N. Milliy va umuminsoniy qadriyatlar asosida o'quvchi shaxsini axloqiy shakllantirish: Pedagogika fanlari doktori.... diss. - T., 2000. 305 b.
10. Xalq so'zi. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining "Oliy Majlisga Murojaatnomasi" 2020 y. 30 dekabr №-255 son.

Леся Колток, Тетяна Форостина
(Дрогобич, Україна)

ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ ЕКОЛОГІЧНОЇ КУЛЬТУРИ В МОЛОДШОМУ ШКІЛЬНОМУ ВІЦІ

Висвітлено питання виховання екологічної культури в учнів початкових класів. Зазначено причини, що актуалізують проблему екологізації освіти, зокрема виховання екологічної культури особистості нової генерації. Визначено магістральні завдання початкової ланки освіти щодо виховання екологічної культури у молодших школярів. Висвітлено теоретичні засади, зміст та особливості виховання екологічної культури в освітньому процесі початкової школи.

Основою формування свідомого ставлення до природи є знання про неї. Ознайомлення дітей молодшого шкільного віку зі світом природи має вирішувати одне з головних завдань: допомогти дитині 1, с. 83].

Екологічна ситуація в нашій країні визначає, що серед багатьох напрямів навчально-виховної роботи з дітьми екологічне виховання набуває дедалі більшої актуальності. Знання про навколишній світ, формування екологічного мислення, екологічна культура, практичні навички екологічної культури людини, 3, с. 56].

Не можна відокремити наше життя від навколишнього середовища, в якому ми живемо, а тому не можна спокійно спостерігати, як це середовище стає все більш небезпечним для всього живого. Наша щоденна поведінка, наша господарська діяльність не покращує екологічний стан довкілля і через нашу екологічну безграмотність, і через байдужість та неухильність, через пріоритетність економічних (скороминущих) ідей відносно до об'єктивних законів природи. Саме тому поняття „екологічна катастрофа” стало повсякденним, і саме тому освіта у навчальних закладах будь-якого рівня повинна мати належний екологічний рівень. Найважливіше завдання екологічної освіти – засвоєння знань про екологію Землі та формування персональної відповідальності за стан справ у довкіллі [2, с. 61].

Початкова школа – початкова ланка формування екологічної культури, екологічного мислення, засвоєння екологічних знань. На цьому рівні навчання більш раціональними є естетичні, етичні та емоційні освітні методи, прямі контакти з природними матеріалами, з самою природою. Навчання екології має бути активним, цікавим, раціональним, максимально наближеним до життя, а у навчальному матеріалі не повинно бути перенасиченості технічною інформацією, яку діти не спроможні належним чином сприйняти.

Охорона природи, раціональне використання людиною її багатства – важлива загальнодержавна справа. Охорона природи – обов'язок кожної людини. Успіх у цій справі залежить перш за все від усвідомлення важливості цього завдання, від переконаності, вміння і звички постійно, на кожному кроці оберігати рідну природу, лікувати ті рани, які вже їй нанесено й не допускати нових. Екологічна культура – складова частина світової культури, якій властиве глибоке і загальне усвідомлення важливості сучасних

екологічних проблем у житті і майбутньому розвитку людства. Свідоме засвоєння й оволодіння екологічною культурою має розпочинатися ще з дитинства, одночасно з засвоєння положень загальної культури. Школа покликана виховувати школярів у дусі любові до рідної природи, охорони навколишнього середовища [3, с. 57].

Початкова школа – початкова ланка формування екологічної культури, екологічного мислення, засвоєння екологічних знань.

В.О. Сухомлинський стверджував, що сама по собі природа не розвиває і не виховує. Залишивши дитину наодинці з нею, годі сподіватись, що вона під впливом навколишнього середовища стане розумною, глибоко морально, непримиренною до зла [5, с.68].

Екологічна культура молодшого школяра охоплює:

- знання про взаємозв'язки в природі та усвідомлення людини як її частини;
- розуміння необхідності берегти навколишнє середовище;
- умінь і навички позитивного впливу на природу;
- розуміння естетичної цінності природи;
- негативне ставлення до дітей, що завдають шкоди природному середовищу [4, с. 53].

Свідоме і бережливе ставлення кожної людини до природи можливе тільки при наявності екологічної культури, широких екологічних знань, які повинні формуватись, починаючи з дитинства. Знання екологічних норм, закономірностей розвитку природи, знайомства з загадковим світом тварин, рослин, з особливостями їх поведінки, проблемами, які виникають в їх житті, дуже часто з вини людини, дадуть можливість кожному відчутти особисту відповідальність за майбутнє природи.

Метою екологічної культури, виховання є формування системи наукових знань, поглядів, переконань, які закладають основи відповідального ставлення до навколишнього природного середовища.

Основними умовами екологічного виховання учнів можна вважати такі:

1. Забезпечення міждисциплінарного підходу у формуванні знань про природу і природокористування.
2. Врахування вікових, пізнавальних можливостей дітей у процесі екологічного виховання.
3. Організація діяльності, що сприяє поліпшенню навколишнього середовища.
4. Вибір оптимальних форм і методів роботи з дітьми.
5. Приклад вчителя.
6. Спільна робота школи і сім'ї [3, с. 57].

Досягті максимального ефекту виховання екологічної культури в учнів початкової школи можна шляхом посилення комплексу освітнього, виховного, розвивального та формувального впливів на особистість учня. При чому, ефективність формування екологічної культури забезпечуються шляхом наскрізної екологізації навчальних дисциплін, позаурочної та позакласної роботи.

Магістральною тенденцією у вихованні екологічної культури в учнів початкової школи нової генерації є її багатоваріантність форм, методів і прийомів, утвердження гідності кожного учня; введення в освітньо-виховний процес позашкільної еколого-натуралістичної роботи актуальних сучасному реформуванню системи освіти інноваційних підходів, котрі передбачають оновлення структури та змісту позашкільної освіти, зростання її ролі як центральної ланки загальної системи освіти. Робота з виховання екологічної культури в освітньому процесі початкової школи реалізується у трьох напрямках: еколого-просвітницька, навчально-дослідницька та природоохоронна діяльність, які виявляються у найрізноманітніших формах, методах, прийомах пізнавально-дослідницької діяльності учнів.

На значну увагу заслуговує питання виховання екологічної культури у школярів в процесі вивчення навчальних дисциплін. Широкий діапазон можливостей щодо здійснення екологічного освітньо-виховного впливу на молодших школярів закладені у змісті навчального інтегрованого курсу «Я досліджую світ». У Державному стандарті початкової загальної освіти, зазначено, що метою природничої освітньої галузі є формування у молодших школярів ціннісного ставлення до природи, гідної поведінки у природі, становлення та розвиток наукового природничо-екологічного мислення. Загальними цілями визначено, що учні мають набути досвіду з дослідження світу природи; виявляти стійку цікавість та отримувати радість від розкриття таємниць природи; усвідомлювати цінність природи та взаємозв'язок її об'єктів і явищ; бережно ставитися до природних багатств; розвивати наукове, критичне мислення з метою подолання проблем еколого-природничого характеру.

Таким чином, екологічне виховання учнів молодших класів має ряд специфічних особливостей, а його розвиток повинен відповідати комплексу педагогічних вимог.

Література:

1. Байбара Т.М. Методика навчання природознавства в початкових класах: Навчальний посібник. К.: Веселка, 1998. 334 с.
2. Ващенко Н.І. З досвіду екологічного виховання молодших школярів. Початкова школа. 1990. №8. С. 40–44.
3. Гладюк Т.В. Ідеї формування екологічної культури молодших школярів у педагогічній спадщині В.О. Сухомлинського. Наукові записки ТДПУ. Серія: Педагогіка. Тернопіль. 2002. Вип. 5. С. 56–59.
4. Державний стандарт початкової освіти № 87. Київ: Кабінет Міністрів України, 2018. 37 с.

5. Курдидик С.В. Підвищувати ефективність екологічного виховання. Початкова школа. 1987. №12. С. 51–55.
6. Сухомлинський В.О. Серце віддаю дітям. К.: Радянська школа, 1988. 128 с.

Науковий керівник:

кандидат педагогічних наук, доцент Колток Леся Богданівна.

Леся Цівина
(Хорол, Україна)

ВИКОРИСТАННЯ СЕРВІСУ MOODLE ДЛЯ ПРОВЕДЕННЯ ОНЛАЙН ЗАНЯТЬ З МАТЕМАТИКИ

Moodle (Modular Object-Oriented Dynamic Learning Environment, вимовляється «Мудл») - це модульне об'єктно-орієнтоване динамічне навчальне середовище, яке називають також системою управління навчанням (LMS), системою управління курсами (CMS), віртуальним навчальним середовищем (VLE) або просто платформою для навчання, яка надає викладачам, студентам та адміністраторам дуже розвинутий набір інструментів для комп'ютеризованого навчання, в тому числі дистанційного. Moodle можна використовувати у навчанні школярів, студентів, при підвищенні кваліфікації, бізнес-навчанні, як в комп'ютерних класах навчального закладу, так і для самостійної роботи вдома.

Moodle – це найбільш досконала і поширена в Україні і в світі система такого призначення. На даний момент Moodle вже має 129 мільйонів користувачів в усьому світі й продовжує розвиватися темпами, значно швидшими, ніж її конкуренти. Тобто обрати для впровадження в навчальному закладі саме Moodle – це те саме, що обрати, як іноземну мову для вивчення – англійську.

Moodle – це безкоштовна, відкрита (Open Source) система. Вона не лише безкоштовна сама, а й не потребує для своєї роботи жодного платного програмного забезпечення. Тому навчальний заклад ВСП «Хорольський агропромисловий фаховий коледж ПДАУ» запровадив у себе не просто безкоштовну і найбільш доскоалу, а ще й абсолютно ліцензійну систему, не витративши жодної копійки на придбання програмного забезпечення. При цьому він може вносити зміни у код у відповідності до своїх потреб.

Moodle реалізує філософію «педагогіки соціального конструктивізму» та орієнтована насамперед на організацію взаємодії між викладачем та студентами, хоча підходить і для організації традиційних дистанційних курсів, а також підтримки очного навчання.

Moodle перекладена на десятки мов, в тому числі й українською. Система використовувалась у 2014 році — у 197, у 2019 — 229 країнах світу, понад 90 тисяч офіційно зареєстрованих сайтів що працюють на Moodle.

У цій системі виділяється два типи навчальних об'єктів: ресурси та завдання. **Ресурс** у системі Moodle – це будь-який вміст, який можна додати до курсу. Це можуть бути текстові сторінки, веб-сторінки, посилання на файли чи веб-сторінки, посилання на каталог із файлами, матеріал у форматі IMS (міжнародний формат мультимедійних матеріалів).

Завданням у системі Moodle є вміст, який передбачає зворотній зв'язок зі студентом. Це різні можливості для спілкування, тести, завдання, що передбачають завантаження файлів з результатами роботи, елементи для спільної роботи, матеріали у форматі SCORM (міжнародний формат мультимедійних навчальних матеріалів) тощо. Оскільки ці елементи передбачають роботу із ними слухача, кожне із завдань курсу може оцінюватись за довільною шкалою, яку можна звести до 12-бальної або 5-бальної. Викладач може призначити виконання завдання довільну кількість разів, у такому разі визначається тип оцінювання: максимальний набраний бал, середній бал кількох спроб, перша або остання спроба.

У дистанційному уроці можуть використовуватись різноманітні типи тестових запитань:

- питання у закритій формі (подається певна кількість фіксованих варіантів відповідей);
- альтернативний вибір (питання з двома взаємовиключними варіантами відповіді);
- коротка відповідь (відповідь одним словом, яке студент має ввести з клавіатури);
- числова відповідь (відповідь числом, яке студент має ввести з клавіатури);
- відповідність (встановлення відповідності);
- розгорнута відповідь (відповідь у вигляді фрагменту тексту, який студент має ввести з клавіатури).

Зазвичай, для дистанційного заняття потрібна деяка теоретична інформація (у вигляді тексту з зображеннями, таблицями, схемами, графіками, аудіо чи відео-ілюстраціями, або посилання на матеріал підручника), її обговорення, та перевірка засвоєння цієї інформації. Система Moodle дозволяє формувати такі інформаційні комплекси за допомогою стандартних дій та можливостей. Moodle надає можливість проектувати, створювати та керувати інформаційно-навчальними ресурсами навчального закладу.

Moodle є достатньо гнучкою системою: викладач може самостійно створювати дистанційний курс та управляти ним, тобто власноруч контролювати доступ до своїх курсів, використовувати часові обмеження, створювати власні системи оцінювання знань, контролювати надсилання на перевірку виконаних студентами завдань, фіксувати завдання, надіслані із запізненням, дозволяти або забороняти студентам перездавання контрольних завдань (модульних або підсумкових – заліків, іспитів) тощо.

Студент – це активний суб'єкт, який самостійно створює свою власну систему знань, користуючись доступними йому джерелами. При цьому роль викладача (тьютора) полягає, в основному, в мотивуванні й підтримці своїх підопічних, шляхом підготовки завдань для самостійного опрацювання, оцінювання результатів їх виконання, коригування знань студентів.

Система Moodle відповідає всім основним критеріям, що висуваються до систем електронного навчання, зокрема:

- функціональність – наявність набору функцій різного рівня (форуми, чати, аналіз активності слухачів (студентів), управління курсами та навчальними групами тощо);
- надійність – зручність адміністрування та управління навчанням, простота оновлення контенту на базі існуючих шаблонів, захист користувачів від 8 зовнішніх дій тощо;
- стабільність – високий рівень стійкості роботи системи стосовно різних режимів роботи та активності користувачів;
- вартість – сама система безкоштовна, витрати на її впровадження, розробку курсів і супровід – мінімальні;
- відсутність обмежень за кількістю ліцензій на слухачів (студентів);
- модульність – наявність у навчальних курсах набору блоків матеріалу, які можуть бути використані в інших курсах;
- наявність вбудованих засобів розробки та редагування навчального контенту, інтеграції різноманітних освітніх матеріалів різного призначення;
- підтримка міжнародного стандарту SCORM (Sharable Content Object Reference Model) – основи обміну електронними курсами, що забезпечує перенесення ресурсів до інших систем;
- наявність системи перевірки та оцінювання знань слухачів у режимі он-лайн (тести, завдання, контроль активності на форумах);
- зручність і простота використання та навігації – інтуїтивно зрозуміла технологія навчання (можливість легко знайти меню допомоги, простота переходу від одного розділу до іншого, спілкування з викладачем – тьютором).

Зокрема, систему дистанційного навчання Moodle можна використати для надання навчальних матеріалів та завдань для студентів, які були відсутні на занятті; для студентів, які навчаються за індивідуальним планом; а також безпосередньо на занятті як засіб для збору результатів роботи студентів та тестування їхніх знань. Так, у ВСП «Хорольський агропромисловий фаховий коледж ПДАУ» система дистанційного навчання дає змогу кожному студенту вибрати, в першу чергу, категорію курсів.

1. Фізико-математичні дисципліни.
2. Загальнотехнічні дисципліни.
3. Соціально-гуманітарні дисципліни.
4. Природничі дисципліни.
5. Економічні дисципліни.
6. Електротехнічні дисципліни.
7. Механізація виробничих процесів і т.д.

Вибравши категорію курсів, студент обирає конкретну дисципліну із запропонованих курсів. Далі обирається викладач, який викладає дану дисципліну у конкретно взятого студента.

Розглянемо цей процес на конкретному прикладі. Курс «Фізико-математичних дисциплін», предмет «Математика», викладач Цівина Л.М. Теоретичний і практичний курси даного предмета складаються із загальних методичних рекомендацій щодо вивчення математики студентами I-II курсів, рекомендованої літератури, методичних рекомендацій по модулях №1 – №15, навчальних тестів по цих модулях; завдань для підсумкової контрольної роботи за весь курс, а також матеріалів щодо підготовки студентів II-го курсу до здачі НМТ з математики.

Методичні рекомендації по модулю включають: тему модуля, план його вивчення, теоретичні і практичні питання по цьому модулю, приклади розв'язання типових задач і обов'язково контрольні теоретичні і практичні запитання.

Оскільки систему Moodle орієнтовано на застосування у дистанційному навчанні, вона має великий набір засобів комунікації. Можливості, які надає система, дозволяють забезпечити індивідуальну роботу викладача з кожним студентом. Це не лише електронна пошта та обмін вкладеними файлами, але й форуми, чати, ведення блогів тощо. В розділі «Новий форум» на дистанційному навчанні викладач пише тему заняття, яку потрібно опрацювати і задає домашнє завдання.

Система управління навчанням Moodle має багато функцій, що полегшують процес оцінювання знань студентів. Контроль знань здійснюється в системі за допомогою окремого модуля, який пропонує багато видів тестів, надає можливість перетестування з дозволу викладача, можливість захисту від списування шляхом рандомізації питань в тестових завданнях, організації бази даних питань для використання їх у тестах.

Зокрема, тест по модулю №4 з дисципліни «Математика» складається з 10 питань, які випадковим чином вибрані з 50 питань, введених викладачем. За відведений викладачем час, студент повинен пройти тест і отримати оцінку. Максимальна кількість балів за один тест – 10, отже, кожне правильно зроблене завдання оцінюється одним балом. Система автоматично виставляє студенту оцінку в межах від 1 до 10

балів і заносить її в електронний журнал оцінок. За бажанням викладача тест можна пройти неодноразово, в цілях підвищення оцінки.

Викладач в будь-який зручний для нього час може переглянути електронний журнал оцінок і зробити висновки щодо якості знань його студентів.

Прізвище	Ім'я	Електронна пошта	Тест по модулю №1	Тест по модулю №2	Тест по модулю №5	Тест по модулю №6
Макаренко	Viktoriya	E11_2020_10@xaprk.loc	-	-	2.00	5.00
Богдан	Ткаченко	M11_2020_17@xaprk.loc	-	-	8.00	2.00
Смешко	Ігор Сергійович	o11_2021_8@xaprk.loc	-	5.67	-	-
Ігнатенко	Анатолій Анатолійович	m13_2021_5@xaprk.loc	-	-	2.00	-
Іщенко	Олександра Михайлівна	m13_2021_6@xaprk.loc	-	7.33	-	-
Анастасія	Журба	E11_2020_6@xaprk.loc	-	-	8.50	8.00
Анастасія	Льонка	O11_2020_2@xaprk.loc	-	-	9.00	8.00
Анастасія	Яценко	E11_2020_14@xaprk.loc	-	-	8.00	7.00
Андрій	Синицький	A11_2020_17@xaprk.loc	1.33	3.00	3.50	4.00
Анна	Бородай	E11_2020_3@xaprk.loc	-	-	9.00	7.00
Артем	Сурмач	M11_2020_16@xaprk.loc	-	-	-	-

Таким чином, Moodle – це система для створення інформаційно-освітнього середовища навчального закладу, яка орієнтована, насамперед, на забезпечення інтерактивної взаємодії між учасниками навчального процесу, застосовується для організації як заочного та дистанційного навчання, так і для підтримки очного навчання.

Література:

- Бевз Г., Бевз В. «Математика. Алгебра і початки аналізу 11 клас» – Київ: Генеза, 2019 р, розділ 1, §4.
- Мерзляк А.Г., Номіровський Д.А. «Алгебра 11 клас» – Харків: Гімназія, 2012р., §3, п.21.
- Істер О., Єрміна О. «Алгебра і початки аналізу 11 клас» – Київ: Генеза, 2019 р., розділ 1, §4.
- Волкова Н.П. Педагогіка: Посібник для студентів вищих навчальних закладів. Київ: Видавничий центр "Академія", 2001. 576 с.
- Воронюк І.В. Дослідження проблеми креативності взаємодії вчителів з учнями. Збірник наукових праць звітно-наукової конференції викладачів за 2011р. 9-10 лютого 2012р. Частина 1 с. 66-67.
- Досвід дослідження актуальних проблем викладання математики у сучасній школі: матеріали обласної науково-практичної Інтернет -конференції./ редкол. О.В.Норкіна (голова). Черкаси: Вид-во ОІПОП, 2014. 185 с.

Леся Колток, Мар'яна Чапля
(Дрогобич, Україна)

ПРАКТИЧНІ МЕТОДИ НАВЧАННЯ ЯК ОСНОВА РОЗУМОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ МОЛОДШОГО ШКОЛЯРА ПІД ЧАС ВИВЧЕННЯ ПРИРОДНИЧОЇ ОСВІТНЬОЇ ГАЛУЗІ У ПОЧАТКОВІЙ ШКОЛІ

Проаналізовано сутність практичних методів навчання природничої ОГ та розкрито значення і методику використання практичних методів навчання у процесі інтегрованого курсу «Я досліджую світ».

Останнім часом підноситься пріоритетна роль природничих наук у шкільному навчанні. Нині перед початковою школою стоїть завдання не лише домогтися, щоб учні засвоїли природничі знання, а й могли вільно оперувати ними, застосовувати ці знання для розв'язання навчальних і життєвих ситуацій та проблем, для розширення й поглиблення свого пізнавального досвіду. Для цього потрібно ефективно працювати з учнями, використовуючи різноманітні наочні посібники, удосконалювати форми роботи з ними, добирати новітні методи, засоби і технології.

Праці названих педагогів роблять великий внесок у вирішення проблеми глибокого і свідомого засвоєння учнями молодших класів понять про природу.

Практичні методи навчання використовуються для безпосереднього пізнання дійсності, поглиблення знань, формування вмінь і навичок. До них належать: **робота з підручником, вправи, дидактичні ігри,**

моделювання, проектування, спостереження, дослід та практична робота.

Підручник як засіб навчання має велике значення в організації навчально процесу в школі. За допомогою підручника учні отримують визначений програмою об'єм знань, знання подаються дітям у певній системі, за допомогою підручника учні навчаються самостійно працювати з книгою, мають змогу конкретизувати і уточнювати отримані знання малюнками, фотографіями, схемами, таблицями, картами. Відомий методист професор В.П. Буданов писав: «Без підручника викладання втрачає точність і визначеність. Підручник забезпечує певний рівень знань».

Робота з підручником природознавства повинна бути поєднана з іншими видами самостійної роботи. Самостійному вивченню підлягає такий матеріал, до засвоєння якого учні теоретично підготовлені [2, с. 63].

Вправи передбачають багаторазове повторення певних дій та спрямовані на відпрацювання предметних та інтелектуальних умінь. Вправи можуть бути **конструктивними, аналітичними та творчими**.

Конструктивні вправи - це самостійні вправи дітей з різним матеріалом, які діти виконують після пояснення вчителя (робота з приладами, глобусом, орієнтування за картою).

Аналітичні вправи – вправи на відпрацювання інтелектуальних умінь (аналіз, порівняння, на встановлення причинно-наслідкових зв'язків).

Творчі вправи – виконання учнями самостійних дій на основі набутих раніше способів діяльності («перетвори», «домалюй», «склади», «придумай»).

Робота з картографічними посібниками та глобусом належить до методу вправ. Цей вид роботи є найбільш складним для молодших школярів. У початковій школі використовують такі види мап, адаптованих для дітей молодшого шкільного віку: «Фізична карта півкуль», «Фізична карта України», «Фізична карта області».

У початковій школі використовуються настінні карти, карти у підручниках та атласах. За програмою робота із картографічними посібниками впроваджується у 4 класі, хоча пропедевтично діти знайомляться з картою та глобусом раніше: при вивченні тем «Водойми України», «Пори року», «День і ніч».

Дидактична гра природничого змісту спрямована на організацію засвоєння чи закріплення природничих знань та вмінь у процесі ігрової діяльності. Структура дидактичної гри передбачає наявність таких елементів: дидактичні та ігрові завдання, ігровий задум, правила, ігрові дії, навчальне виконання задачі, результат.

Навчальний дослід – це елементарний навчальний експеримент. Він, як і спостереження, є одним із важливих методів пізнання природи, накопичення чуттєвого досвіду. Інформація, здобута таким шляхом, є основою певних теоретичних висновків, узагальнень, встановлення закономірностей або підтвердження вже засвоєних [1, с. 97].

Практична робота – це навчально-пізнавальна діяльність, у процесі якої учні виконують практичні дії з об'єктами в матеріальній або матеріалізованій формі. При цьому предмети і явища або умови їх існування в природі не змінюються.

У ході виконання практичних робіт учні оволодівають практичними вміннями. Отже, їх основною метою є формування практичних умінь і навичок. Крім того, внаслідок виконання дій з об'єктами в одних випадках здобуваються факти, є основою формування нових уявлень, понять і встановлення зв'язків, а в інших – засвоєні знання виступають засобом здійснення практичної діяльності, тобто знання засвоюються на новому рівні – рівні застосування за зразком і в новій ситуації.

Моделювання – система дій з побудови, перетворення та використання моделі, елементи і відношення якої подібні до елементів і відношень реального об'єкта. Моделі можуть бути **матеріальними** (з використанням предметів-замінників: модель екосистеми «ліс», пустелі, легенів людини), та **ідеальними** - побудованими за допомогою схем, графіків, формул, символів: модель кругообігу води в природі, ланцюги живлення, руху повітря).

Проектування передбачає створення учнями навчальних проектів, під якими ми розуміємо особистий чи колективний продукт спеціально організованої дослідно-творчої діяльності, в основі якої лежить суб'єкт - суб'єктна взаємодія учасників педагогічного процесу. Ознаками проекту є:

- наявність проблеми, ключового питання;
- наявність дослідно-творчої діяльності;
- отримання творчого продукту;
- кінцева презентація творчого продукту.

Проекти можуть здійснюватись учнями як протягом одного уроку (**мікропроекти**), так і протягом тижня, семестру, навчального року (**макропроекти**).

Застосування того чи іншого методу залежить від змісту навчального матеріалу, виховних завдань і вікових особливостей школярів. До словесних методів належать бесіда та розповідь; до наочних - демонстрування натуральних об'єктів, дослідів і зображувальних наочних засобів (кіно, таблиць, схем); до практичних - практичні роботи учнів на навчально-дослідній ділянці, у кутку живої природи тощо, розпізнавання об'єктів, спостереження під час дослідів, які проводяться самостійно, та проведення експерименту [5, с. 134].

Література:

1. Байбара Т.М. Методика викладання природознавства у початкових класах. К.: Освіта, 2001. 424 с.
2. Ільченко В. Р. Система підручників природничо-математичного циклу. *Педагогіка і психологія*. 1996. № 4. С. 63-72.
3. Нарочна Л. К. Методика викладання природознавства. К.: Факт, 1990. 184 с.
4. Савченко Р. В. Сучасний урок у початкових класах. К.: Воля. 2003. 260 с.

Науковий керівник:

кандидат педагогічних наук, доцент Колток Леся Богданівна.

СЕКЦІЯ: ПСИХОЛОГІЯ

**Тарас Кириченко
(Переяслав, Україна)**

ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ПРОЯВУ ПЕРФЕКЦІОНІЗМУ В СПОРТІ

Останнім часом феномен перфекціонізму перебуває у центрі уваги багатьох як вітчизняних, так і зарубіжних дослідників, які вивчають цей феномен у різних видах професійної діяльності. Контекст вивчення перфекціонізму в спортивній діяльності не є новим, але досить актуалізованим у межах практичної психології. Так, у багатьох дослідженнях вивчення цього феномену межує із вивченням депресивних, тривожних та соматичних розладів, розладів травної поведінки, різноманітних видів залежностей, а також низки особистісних розладів (пограничного, нарцисичного, істеричного, залежного тощо), які зустрічаються у спортсменів, а в межах інших досліджень, як потужний фактор у досягненні спортивних перемог [1, 2, 4].

У класичному розумінні перфекціонізм («досконалий», «довершений», «бездоганний», «ідеальний», «неперевершений», «взірцевий») визначають як прагнення особистості до досконалості в усіх сферах її життєдіяльності.

Звертаючись до аналізу проблеми перфекціонізму важливо відмітити, що переважно ідеї перфекціонізму розкриваються в теоріях особистості З. Фрейда, А. Адлера, К. Хорні через поняття «Его-ідеалу», «прагнення до переваги», «ідеалізованого образу-Я». Зокрема, З.Фрейд однією з підсистем Супер-его визначив Его-ідеал, який веде до встановлення високих стандартів [1, 6, 7].

Его-ідеал як відносно незалежне внутрішньо-психічне утворення, яке слугує для Я точкою відліку при оцінці своїх реальних досягнень, є заохочувальним аспектом Супер-его. Його виникнення, на думку З. Фрейда, пов'язане з нарцисизмом, який як стан ототожнюється із маренням величчя. У працях А. Адлера рушійною силою особистості є існування єдиного «фундаментального закону людського життя» - прагнення до переваги («щось, без чого життя людини неможливо уявити») [6].

Рівень розгляду перфекціонізму у сучасній психології характеризується багатогранністю трактувань [1, 2, 3, 4, 6], як-от:

- загострене прагнення до досконалості, яке може стосуватися як власної особи, так і результатів будь-якої діяльності;
- поведінка, що є функцією позитивного підкріплення та включає готовність взаємодіяти зі стимулами;
- повсякденна практика пред'явлення до себе вимог більш високої якості виконання діяльності, ніж того вимагають обставини;
- інтегральна стильова характеристика психічної діяльності особистості, яка відносно стабільно проявляється в системних характеристиках психічної діяльності, структурі особистісної організації суб'єкта і є одним із чинників розвитку тривожних і депресивних розладів;
- складний психологічний конструкт, який поєднує надмірно високі стандарти очікуваних результатів діяльності та домагання, порушення соціальних когніцій, персоналізацію, пов'язану з постійним порівнянням себе з оточуючими, поляризоване мислення за бінарним принципом оцінки результатів діяльності та її плануванню («все або нічого»), відбір негативної інформації про результати своєї діяльності.

Передусім спрямованість спорту на досягнення високих результатів передбачає необхідність попередження фізичних та психічних перенавантажень. Класичне розуміння перфекціонізму визначається як прагнення до досконалості та неперевершеності, яке містить завищені стандарти виконання дій у поєднанні з тенденцією до надмірно критичних оцінок своєї поведінки, здатність слідувати завищеним стандартам діяльності та висувати до власної особистості надмірно високі вимоги.

Перфекціонізм як багатовимірне явище включає три компоненти:

- 1) перфекціонізм, орієнтований на себе (схильність ставити високі високі вимоги до себе);
- 2) перфекціонізм, орієнтований на інших (висування високих вимог до оточуючих);
- 3) соціально зумовлений перфекціонізм (людина оцінює вимоги, які ставляться до неї оточуючими як завищені, яким важко відповідати, щоб заслужити прийняття та схвалення).

У зв'язку з тим, що перфекціонізм є багатовимірним явищем, його різноманітні форми можуть як стимулювати діяльність, спрямовану на досягнення, так і надавати негативний вплив, викликаючи емоційну перенапругу. При цьому перфекціонізм, орієнтований на себе, є конструктивним, а соціально зумовлений перфекціонізм надає негативного впливу на діяльність.

Також слід враховувати готовність спортсменів до конструктивного реагування на перфекціоністські вимоги, яка зумовлена не тільки віковими і кваліфікаційними характеристиками спортсмена, а й рівнем сформованості його особистісної зрілості. Додамо, що перфекціонізм розглядається у взаємозв'язку із такими особистісними властивостями спортсменів, як самооцінка, мотивація до успіху і уникання невдач, змагальна тривожність й цілепокладання, де визначальним фактором є зовнішні вимоги, як-от вимоги тренерів, батьків, ситуації оцінювання на змаганнях. Конструктивні прояви перфекціонізму спортсменів збігаються із позитивним ставленням до діяльності, впевненістю в ситуаціях конкуренції і змагань,

орієнтацією на успіх. Неконструктивність перфекціонізму пов'язана із підвищенням напруженості спортсменів, збільшенням тривожності, зниженням впевненості в собі та схильності до емоційного вигорання.

З огляду на проведений аналіз слід сказати, що результати дослідження перфекціонізму в спорті та його взаємозв'язку із особистісними детермінантами досить суперечливі в межах його конструктивного чи то неконструктивного прояву, але суттєвими неопрацьованими питаннями залишаються його неконструктивні (невротичні) ознаки, які впливають на успішність діяльності спортсмена: постійне невдоволення собою та досягнутим, «параліч» діяльності в ситуаціях, де немає впевненості у високій якості її виконання, конкурентні відносини з оточуючими внаслідок постійного порівняння себе з ними. Кожна з перелічених проблем має невротичний характер, які з часом викликають стійкі невротичні форми реагування на професійні ситуації у спорті.

На рівні прояву особистісних якостей спортсмена, незалежно від виду спорту, яким він займається, еквівалентами основних функцій спортивної діяльності є: висока емоційна стійкість, впевненість в собі; незалежність, самостійність; схильність до ризику; самоконтроль; комукабельність, – саме ці характеристики й складають «особистісний профіль» спортсмена. Усе це дає змогу зробити наголос на такій вихідній одиниці ефективної професіоналізації спортсмена як його перфекціонізм, що як психологічний феномен не тільки інтегрує у собі зміст адаптаційно-емоційних та адаптаційно-поведінкових характеристик спортсмена, але й концептуалізує особливості професійно-вікової активності фахівця.

Цікаві дані знаходимо у дослідженнях Т. Титаренко, яка використовує поняття «задоволеність», застосовуючи його в основному в значенні задоволеності реалізацією рівня домагань [5]. А рівень домагань визначається сукупністю уявлень людини про свою особистість, про свої можливості, заплановані і передбачувані досягнення. Найбільш придатним до визначення задоволеності самореалізацією є поняття досягнень особистості, під яким розуміють як реальні результати діяльності людини, так і результати, що виражаються у відчутті підвищення «працездатності».

Таким чином, необхідним і достатнім критерієм суб'єктивної задоволеності самореалізацією є три умови: досягнення бажаного результату діяльності; максимальне використання своїх фізичних і психічних можливостей у процесі діяльності; розумна суб'єктивна «ціна» результату. Виконання цих умов в ході якої діяльності можливі тільки в разі правильної постановки мети діяльності. Людина повинна мати здатність до саморегуляції – адекватної оцінки своїх можливостей і постановці завдань, які є для неї не простими і не складними, а нормальними, що виконуються на межі, але не виходять за межі її можливостей.

Психологічні ознаки прояву спортивного перфекціонізму вміщує як позитивні, так й негативні характеристики, тому одним із основних критеріїв розгляду цього психологічного феномену є критерій конструктивності. Відповідно до диференції перфекціонізму за його критеріальною ознакою конструктивності, поділяють перфекціонізм на:

1 – конструктивний перфекціонізм (схильність ставити високі високі вимоги до себе): прояви перфекціонізму спортсменів збігаються із позитивним ставленням до діяльності, впевненістю в ситуаціях конкуренції і змагань, орієнтацією на успіх;

2 – неконструктивний перфекціонізм пов'язаний із підвищенням напруженості спортсменів, збільшенням тривожності, зниженням впевненості в собі та схильністю до емоційного вигорання.

При цьому, перфекціонізм, орієнтований на себе є конструктивним, а соціально орієнтований перфекціонізм та перфекціонізм (людина оцінює вимоги, які ставляться до неї оточуючими як завищені, яким важко відповідати, щоб заслужити прийняття та схвалення), орієнтований на інших (пред'явлення високих вимог до оточуючих), надає негативного впливу на діяльність.

І.В. Матієшин [4] визначає спортивний перфекціонізм як прагнення до спортивної досконалості й неперевершеності, що містить завищені стандарти виконання дій у поєднанні з тенденцією до надмірно критичного ставлення спортсмена до себе, здатності слідувати завищеним стандартам діяльності і висуванню високих вимог до себе з метою досягнення спортивної успішності. Автором було показано, що спортивний перфекціонізм виявляється в якості психологічного ресурсу, що розкриває амбівалентну природу прагнення до досконалості, відображаючи як нормальні, так й патологічні тенденції особистості. До специфічних чинників спортивного перфекціонізму, які дозволяють кваліфікувати його як нормальний перфекціонізм, відносяться такі психологічні ресурси особистості як життєстійкість, осмисленість життя, оптимізм та психологічне благополуччя. Ознаки патологічного перфекціонізму проявляють себе як ресурс постійної змінюваності, що викликається постійним прагненням особистості до неперевершеності із почуттям неконтрольованості життя та розчарування в собі. Як показали дослідження, в цілому підвищений рівень перфекціонізму, з одного боку, сприяє досягненню максимально високих результатів в умовах жорсткої конкуренції і тому може виступати як фактор особистісного зростання спортсмена, з іншого -негативно позначається на емоційному благополуччі спортсменів і може чинити негативний вплив на відносини з іншими людьми, знижувати соціальну оцінку спортсмена, виступати фактором незадоволеності результатами своєї діяльності, викликати фрустрацію і відчуття провини. Таким чином, по-перше, спорт, орієнтований на досягнення гранично високих результатів, закріплює перфекціоністські установки у спортсменів, по-друге, вид спорту впливає на прояв певного типу перфекціонізму, в третє, перфекціоністські установки чинять на емоційну сферу спортсменів, оскільки для спортсменів-перфекціоністів надзвичайно важлива позитивна соціальна оцінка і хороші відносини з оточуючими людьми, високий рівень задоволеності результатами своєї діяльності і підвищений самоконтроль [5].

Спортивний перефекціонізм доцільно характеризувати через такі особистісні риси, когніції, диспозиції і поведінкові прояви, які можуть виявлятися в залежності від міри його розвитку загалом та ступеню адаптивності, а саме: схильність до порядку та організованості, схильність до прокрастинації, тривожність, поєднання страху невдачі та вмотивованості на успіх, когніції типу «все або нічого», губристичне прагнення до переваги, схильність порівнювати себе з іншими більш успішними спортсменами, негативне селектування, неадекватність самосприйняття та оцінки власної спортивної діяльності (викривлення когніцій), невпевненість у собі та безпорадність, нестабільність стильових особливостей атрибуцій успіху та невдачі (оптимізм – песимізм), негативне прогнозування спортивної діяльності [5, 6].

Література:

1. Грандт В.В. Перфекціонізм як чинник порушення професійного здоров'я особистості. *Проблеми сучасної психології*: збірник наукових праць Інституту психології імені Г.С. Костюка НАПН України та Державного вищого навчального закладу «Запорізький національний університет» / За ред. С. Д. Максименко, Н. Ф. Шевченко, М. Г. Ткалич. Запоріжжя: ЗНУ, 2014. Вип. 2(6). С. 42-48.
2. Данилевич Л.А. Психологічні відмінності прояву перфекціонізму обдарованих і девіантних особистостей. *Проблеми загальної та педагогічної психології*: зб. наук. праць Інституту психології ім. Г.С. Костюка АПН України / За ред. С. Д. Максименка. Т. IX. Част. 6. Київ: «ГНОЗИС», 2009. С. 123-130.
3. Лазько А. М. Феномен перфекціонізму: теоретичний аналіз проблем і тенденцій дослідження. *Проблеми сучасної психології*: зб. наук. пр. КПУ імені Івана Огієнка, Інституту психології ім. Г. С. Костюка НАПН України. 2012. Вип. 16. С. 665-675.
4. Матієшин І.В. (2013). Спортивна невротизація людини: теоретико-емпіричні доробки сучасної психології. *Проблеми сучасної психології*: зб. наук. пр. Кам'янець-Подільськ. нац. ун-ту ім. І. Огієнка, Ін-ту психології ім. Г.С. Костюка НАПН України, 20. С. 374-385.
5. Титаренко Т.М. Домагання особистості у контексті ефективного життя здійснення. *Наукові студії із соціальної та політичної психології*: зб. статей АПН України, Ін-т соціальної та політичної психології; Редкол.: С. Д. Максименко, М. М. Слюсаревський та ін. Київ: Міленіум, 2007. Вип. 18 (21). С. 3-13.
6. Фоменко К.І. (2015). Перфекціонізм як характеристика особистості, яка прагне до переваги та досконалості. *Вісник Національного університету оборони України*. Вип. 3 (46). 311-316.
7. Фоменко К.І. (2018). Губристична мотивація: феноменологія, структура, детермінація. – Х.: Діса-плюс, 218 с.

Тетяна Кириченко, Аліна Ільченко
(Переяслав, Україна)

ВПЛИВ МАТЕРИНСЬКОЇ ДЕПРИВАЦІЇ НА РОЗВИТОК САМОСВІДОМОСТІ ДІТЕЙ ПІДЛІТКОВОГО ВІКУ

У сучасній психології наразі приділяється значна увага проблемам сім'ї, сімейним відносинам. Зміни укладу суспільного життя, зміна відносин усередині сім'ї, втрата ідеалів і зразків для наслідування загострюють проблему впливу батьківсько-дитячих відносин у сім'ї на розвиток самосвідомості дітей підліткового віку [4, 5].

У підлітків, які перебувають в умовах недостатності атмосфери емоційної теплоти і не відчують прихильності до матері, або до особи, яка замінює матір, може порушуватися перебіг нормального розвитку самосвідомості. Розвиток самосвідомості як регулятора поведінки та діяльності значною мірою залежить від мікросоціального оточення, що впливає на соціальну адаптацію особистості підлітка, а дефіцит емоційних контактів з матір'ю обмежує можливість засвоєння соціального досвіду та самореалізації. Таким чином, потрібна пильна увага до взаємозв'язку феномену материнської депривації, особливо у підлітковому віці, що є одним із найважливіших періодів становлення самосвідомості особистості.

Для вітчизняної та зарубіжної психології, загалом, проблематика негативного впливу відносини батьків на розвиток самосвідомості дітей підліткового віку не є новою. Окремі питання та аспекти цієї проблеми тією чи іншою мірою вже досліджувалися раніше не лише психологами, а й психіатрами, соціологами, філософами.

Однак, незважаючи на невпинний інтерес до проблеми розвитку Я-концепції дітей підліткового віку в умовах депривації та великої кількості робіт з цієї теми, недостатньо розроблені теоретичні аспекти проблеми впливу материнської депривації на розвиток самосвідомості підлітків. По-перше, емпіричні дослідження в основному обмежуються молодшим шкільним віком (етапом формування самосвідомості дитини), тим самим передбачається, що нестача емоційних контактів з матір'ю не впливає на розвиток Я-концепції дітей на пізніших етапах дорослішання, а тому не потребує спеціального вивчення. Але проблема розвитку Я-концепції дитини в умовах материнської депривації залишається актуальною на наступних етапах її життєвого шляху, зокрема, у підлітковому віці.

Вищевикладене дозволяє говорити про практичні передумови вирішення проблеми впливу материнської депривації на розвиток самосвідомості дітей підліткового віку. Дослідження, що сприяє

виявленню нових резервів ефективності психологічного впливу, спрямованого на гармонізацію особистісної структури дітей підліткового віку, зниження емоційного дискомфорту та нормалізацію міжособистісних відносин, набуває безперечної актуальності.

Таким чином, підлітковий вік, це період, який є багато в чому вирішальним для розвитку особистості, а успішність розвитку позитивної Я-концепції багато в чому визначається особливостями мікросоціального оточення, що впливає на адаптацію особистості підлітка.

Підлітковий вік – це друга стадія фази життя людини, названа дорослішанням або перехідним віком, змістом якої є перехід від дитинства до дорослого віку.

Автори досить одностайні в описі того, як протікає процес розвитку самосвідомості в цей період: приблизно в 11 років у підлітка виникає інтерес до власного внутрішнього світу, потім відзначається поступове ускладнення та поглиблення самопізнання, одночасно відбувається посилення його диференційованості та узагальненості, що призводить в підлітковому віці до 13-14 років; до 15-16 років виникає особливе особистісне новоутворення, яке в психологічній літературі позначається терміном «самовизначення» [2, 4, 5, 6].

Самосвідомість, як зазначають дослідники є центральним процесом і найважливіше новоутворення підліткового віку. Поява свідомого Я, стійких уявлень про себе, узагальненого ставлення до себе, виникнення особистісної рефлексії, усвідомлення своїх мотивів, моральних конфліктів та моральної самооцінки, інтимізація внутрішнього життя, розвиток соціальної активності та соціальної відповідальності, загострення потреби у суспільному визнанні, набуття здібності та потреби пізнати самого себе як саме її якими - ось деякі феноменальні прояви самосвідомості в цьому віці.

Неможливо переоцінити значення підліткового періоду у віці 13-14 років для виникнення нового рівня в розвитку самосвідомості. Основними умовами, що впливають на формування нового рівня самосвідомості, є перш за все такі об'єктивні фактори, як соціальні умови життя підлітка, нові вимоги до його поведінки та діяльності в системі відносин з дорослими, біологічні причини (статеве дозрівання), психологічні передумови (ускладнення форм абстрактно-логічного мислення, диференціація та уточнення і уточнення). На основі аналізу вітчизняної психологічної літератури про проблематику підліткового віку в період 13-14 років можна виділити такі особливості цього етапу:

- новий рівень самосвідомості: відкриття та маніфестація свого «Я», виникнення рефлексії, усвідомлення своєї індивідуальності, прагнення до самостійності;

- актуалізація і розгортання потреби в інтимних міжособистісних відносинах, при цьому динаміка поведінки індивіда визначається двома тенденціями - ухиленням від міжособистісних відносин, що викликають тривожність, і уникненням самотності;

- криза розвитку: асинхронність фізіологічного та психічного дозрівання; невідповідність наявного досвіду збільшеної потреби у самоствердженні тощо;

- існування підлітка належать двом культурам (культури дорослих та світу дітей), як наслідок - співіснування таких рис поведінки як емоційна нестійкість і чутливість, сором'язливість і агресивність, емоційна напруженість та конфліктні відносини з оточуючими, схильність до крайніх суджень та оцінок;

- генезис моральної свідомості як процес перетворення та внутрішньої організації тих норм та правил, які пред'являються суспільством (І.С. Булах).

У разі материнської депривації відбувається різке відставання всіх сторін розвитку. Більшість депресивних станів, почуття самотності, соціальних проблем особистості та розвитку комплексів у основі своїй мають, серед інших причин, емоційну депривацію будь-якого типу [3].

У літературі, на сьогоднішній день, існує одностайна думка про важливість батьківського (насамперед материнського) виховання дитини.

На думку Д. Боулбі, у дитини, яка перебуває в умовах недостатності атмосфери емоційної теплоти і не прив'язаної до матері, або до особи, яка заміщає матір, може розвинути ряд порушень психічного здоров'я, які є відповідно до ступеня стійкості даної депривації різними ступенями важкими і навіть непоправними [1, 4].

Депривація, на думку Р. Бернса, може мати місце не тільки в установах інтернатного типу, а й у сім'ї, де може бути, що мати або недостатньо емоційно ставиться до дитини (так звана холодна мати), і в таких випадках використовується поняття «материнська депривація» (maternal deprivation); за відсутності батька чи його відчуженості від дитини виникає патернальна депривація.

Найсерйозніші наслідки спричиняє зруйнована інтеракція у формі фізичного, психічного та сексуального насильства над дитиною; причому найбільшою шкоди завдає постійне жорстоке поводження з боку оточуючих, а чи не окремі застосування фізичної сили. «Короточасні наслідки» фізичного і психічного жорстокого поводження - це переважно затримки у різних галузях розвитку, порушення сну, підвищена тривожність чи агресивність [2, 4].

Висувалася припущення, що кількісно недостатня інтеракція підлітка має місце й у тому випадку, якщо мати балу зайнята у професійній сфері.

Наслідки професійної діяльності матері залежать, зокрема, і від того, наскільки мати задоволена своєю професією від соціальних та економічних умов у сім'ї.

Третім варіантом депривації є тип переривчастої інтеракції. Сюди відносяться всі види тимчасових, більш менш коротких, а також тривалих розлучень. Будь-яке розставання матері та дитини більшою чи меншою мірою обтяжливе для дитини. У дітей, які не мають постійного об'єкта прихильності, розвиток

поведінки прихильності загальмовується, що веде до спотвореного розвитку його образу Я. Широко поширений у суспільстві привід для переживання розлуки - розлучення батьків.

Дослідження підтверджують, що неповні та багатодітні сім'ї відносяться до сімей високого соціального ризику з низькою якістю життя та порушенням більшості функцій: економічної, виховної, оздоровчої та психологічної. Найбільш характерними порушеннями психологічного клімату у ній є висока частота конфліктів [2, 4, 5].

Таким чином, більшість дослідників підкреслює, що спотворення у розвитку особистості у дітей, включаючи емоційні та поведінкові порушення, можуть бути наслідком різного набору специфічних факторів ризику (від неповної, багатодітної або дисфункціональної сім'ї, конфліктних відносин і розлучення батьків до емоційної зневаги, насильства та жорстокого поводження).

Найчастіше ресурси «виживання», засоби взаємодії з довкіллям підліток знаходить у власному досвіді переживання деприваційних впливів та відповіді ними захисними реакціями. Ці умови депривації, нездатність досягти гармонійного розвитку Я-концепції, призводить до кризи ідентичності або рольового змішування. Підліток не може знайти своє Я, не усвідомлює своїх цілей, відбувається повернення, регресія до інфантильних, дитячих реакцій, з'являється почуття тривоги, самотності, спустошеності, підліток чекає, що щось зміниться, але сам при цьому не робить жодних спроб змінити ситуацію, щоб оточуючі визнали його, як особистість, яка має своє Я.

Тому умовно, до видів деприваційних впливів на дітей підліткового віку 13-14 років, можна віднести: психологічний клімат усередині сім'ї, батьківську систему виховання. Наслідки депривації схожі на свій деструктивний вплив на фізичний, соціальний, психічний розвиток дітей підліткового віку. Звернемося до докладного аналізу деприваційного впливу, що спотворює уявлення підлітків про структуру особистості.

Роботи вітчизняних і зарубіжних психологів, що досліджують вплив розлучень на дітей різного віку, виявили негативний вплив на дітей та підлітків не тільки самої ситуації розлучення, а й попередніх розлучення негативних змін з боку матері до дитини.

Автором отримані результати, що підтверджують, що материнська депривація є сильним психотравмуючим фактором і негативно впливає на самооцінку у підлітків.

У руслі психоаналітичного напрямку набула популярності тривимірна теорія інтерперсональної поведінки К. Роджерса. На думку автора, для кожного індивіда характерні три міжособистісні потреби: потреба включення, потреба у контролі, потреба у коханні. Порушення цих потреб може призвести до психічних розладів.

Велике значення у розвитку негативної Я-концепції у дітей та підлітків надають дисгармонійним типам виховання в умовах материнської депривації. Гіпоопіка чи бездоглядність сприяють підвищеній афективній збудливості, схильності до конфліктів та активним реакціям протесту з агресивними розрядами та асоціальними вчинками. Виховання типу «попелюшки», коли дитина позбавлявся ласки, піддавався приниженням і фізичним покаранням створює умови появи гальмівних чорт, основними ознаками якого є боязкість, підпорядкованість, невміння відстоювати свої інтереси. Особливості розвитку Я-концепції з погляду більшості психологів залежать від стадій розвитку психіки дитини, від вікового рівня нервово-психічного реагування [3, 5, 6].

З наведеного огляду літератури можна зробити висновок, що до теперішнього часу підхід до проблеми розвитку Я-концепції підлітків у віці 13-14 років, що знаходяться в умовах материнської депривації не носить характер систематичної психологічної допомоги та підтримки, не розроблені принципи оцінки стану та рівня розвитку дітей підліткового віку, що знаходяться в умовах материнської депривації.

Емоційна холодність матері обертається несформованістю самооцінки, залежністю від інших, слабкістю і «хисткістю» образу Я. Дані фактори ведуть до становлення негативної Я-концепції підлітків. У процесі впливу депривації у дитини формується комплекс меншвартості, нехтування собою та іншими, нездатність до дружби, любові, відсутність спільності, схожості з іншими людьми, активне неприйняття себе.

Література:

1. Бевз Г., Дорошенко О. Вплив деприваційних чинників на психічний розвиток дитини. *Проблеми загальної та педагогічної психології: збірник наукових праць Інституту психології ім. Г.С. Костюка АПН України*. 2003, Т.У, Ч.5. С.25-34.
2. Гошовський Я.О. Ресоціалізація депривованої особистості: монографія. Дрогобич: Коло, 2008. 480 с.
3. Краєва О.А. Криза ідентичності підліткового віку та її роль у становленні зрілої особистості. *Збірник наукових праць КПНУ імені Івана Огієнка, Інституту психології ім. Г. С. Костюка АПН України. Проблеми сучасної психології*. 2010. Вип. 7. С. 310-321.
4. Павелків В., Малахова О. Соціальна депривація як чинник формування девіантної поведінки у підлітків. *Психологія: реальність і перспективи. Збірник наукових праць РДГУ*. 2021. № 16. С. 156-165.
5. Пріб Г.А. Соціально-психологічні особливості формування самосвідомості підлітків з адиктивною поведінкою у конфліктних родинах. *Psychological Journal*. 2019. Vol. 5. Is. 12. P. 182-193.
6. Сидоренко О.А. Соціально-психологічна характеристика феномена депривації. *Теоретичні і прикладні проблеми психології: збірник наукових праць*. Східноукраїнський національний університет імені Володимира Даля. Луганськ, 2010. С. 81-85.

Тетяна Кириченко, Юлія Мельник
(Переяслав, Україна)

СМИСЛОЖИТТЄВІ ОРІЄНТАЦІЇ ЯК ПСИХОЛОГІЧНИЙ МЕХАНІЗМ СТАНОВЛЕННЯ Я-КОНЦЕПЦІЇ ПІДЛІТКІВ

Формування в учнів норм загальнолюдської моральності, чіткої особистісної позиції – одне з найважливіших завдань сучасної психології. Особливу складність представляє розв'язання цього завдання в учнів підліткового віку. Труднощі, пов'язані з властивою цьому віку різкою зміною раніше вироблених уявлень про себе і навколишній світ, накладаються на складності перехідного періоду у соціальному розвитку суспільства.

Значущості набуває проблема становлення Я-концепції підлітків, яка суттєво впливає на поведінку, емоційне самопочуття, весь процес становлення особистості. Особливу роль у формуванні Я-концепції підлітків відіграють ціннісні орієнтації: фундаментальні характеристики сенсу життя, формування структурних ієрархій, оптимально сприяють позитивному становленню.

На думку провідних психологів, саморозвиток особистості починається з підліткового віку, який є найбільш чутливим періодом для особистісного саморозвитку [1, 2, 3, 7].

У підлітковому віці предметом пізнання є окремі властивості та особливості характеру, змінюється загальний погляд на власну особистість, усвідомлюється її цілісність та унікальність, відбувається орієнтації на майбутнє, самопізнання та саморозвиток. Відповідно, найважливішими новоутвореннями в підлітковому віці стає розвиток світоглядної картини світу, усвідомлення цілісного уявлення про себе, формування стійкої Я-концепції, формування життєвих планів, активне функціонування процесів особистісного та професійного самовизначення.

Таким чином, важливим завданням сучасної психологічної науки є ґрунтовне вивчення закономірностей та механізмів діяльності внутрішнього світу особистості задля ефективного використання всіх можливостей її саморозвитку та самовдосконалення. Вивчення регулятивних механізмів смисложиттєвих орієнтацій, їхньої динаміки, з огляду на формування, структурування і трансформацію, є важливою складовою розвитку особистості, чим і зумовлено наш інтерес до даної проблеми [1].

Індивідуальна сукупність смисложиттєвих орієнтацій особистості, яка структурує свідомість та інтегрує поведінкову, когнітивну, емоційну складові смисложиттєвих конструктів, забезпечує відносно стійку спрямованість життєвого шляху. Орієнтири людини в процесі життя, і є вектором, що задає напрямки до пошуку смислу життя і до становлення особистості.

У психологічній науці створення передумов для вивчення розробки проблеми, у тому числі і вітчизняними дослідниками. Зокрема, в загальнотеоретичному підході до проблеми смисложиттєвих орієнтацій особистості заслуговує на увагу монографія В.Г. Панка і Г.В. Рудь [6], теоретичні наробки А.К. Солодкої [4], В. І. Осьодло [5] та ін.

Окремо підкреслимо, що смисложиттєві орієнтації, або життєві стратегії, – один з найбільш впливових компонентів інтегральної індивідуальності, які формують Я-концепцію особистості. У роботах Т. І. Пашукової, А.А. Скрипкіної становлення смисложиттєвих орієнтацій особистості розглядається як результат особистісного зростання індивіда. Система сукупної діяльності особистості реалізуються за допомогою життєорієнтування особистості, а значить, смисложиттєві орієнтації є основними критеріями самоактуалізації та спрямованості особистості.

Смисложиттєві орієнтації:

1) складні соціально-психологічні утворення, які спричинені життєвими взаємовідносинами між людьми;

2) детермінанти наряду з межами самореалізації;

3) наслідок (підсумок) визначення життєвих цілей згідно з певною системою цінностей, пов'язаних із ідеєю самореалізації, яка конкретизується у життєвих планах та стратегіях.

Найбільш концентрованим виявом особистості, її смисложиттєвих орієнтацій можна окреслити феномен смислу життя. Процес пошуку і знаходження сенсу життя неможливий без визначення певного ставлення людини до самої себе. Саме на цій основі можливе задоволення потреб людини в самореалізації – потреба дати собі через себе самого об'єктивності в об'єктивному світі і здійснити, створити себе. Смысл життя – один із трьох центральних компонентів у структуруванні процесу життєдіяльності особистості, що складається з життєвої позиції, життєвої лінії і смислу життя, де життєва лінія є пролонгованою реалізацією життєвої позиції особистості, на чолі якої стоїть індивідуальний смысл життя [1, 2, 8].

Вивченням проблеми сенсу життя займалися дослідники різного профілю - це психологи З. Фрейд, В. Франкл; філософи та мислителі - Сартр, П. Тілліх, С. Юранк та інші.

Згідно з уявленнями В. Франкла саме сенс життя – правильний чи хибний знаходить своє відображення у всіх поведінкових проявах, установках, психічних процесах та рисах характеру індивіда є джерелом їх сенсу [8]. Представляє інтерес твердження К. Юнга, який одним із перших зачіпає вікові та диференційно-психологічні аспекти сенсу життя. Він зазначає, що в молодому віці сильніша орієнтація на дію, а пізнання сенсу життя стає важливим у старшому віці [1].

Існує два підходи, два погляди на проблему пошуку та набуття сенсу життя. Один із них: сенс життя кожної людини існує об'єктивно, і людина в результаті пошуку «відкриває» її для себе, так В. Франкл пише, що не людина ставить питання про сенс свого життя - життя ставить це питання перед нею, і людині доводиться щодня і щогодини відповідати на неї - не словами, а діями. Сенс не суб'єктивний, людина не винаходить його, а знаходиться у світі, в об'єктивній дійсності, саме тому він виступає для людини як імператив, що вимагає своєї реалізації [8].

Деяко інше бачення проблеми пропонують вітчизняні психологи, зазначаючи, що сенс життя – особлива психічна освіта, що має свою специфіку виникнення, свої етапи становлення, яке, набуваючи відносної стійкості та емансипованості від умов, що породили його, може суттєво впливати на життя людини». При цьому наголошуючи, що смисложиттєві орієнтації людини виникають не на «порожньому місці»: їхнє дозрівання готується всім ходом попереднього особистісного розвитку.

Становлення смисложиттєвих орієнтацій відбувається далеко не відразу, існують певні етапи їх становлення, закономірності, зміни яких необхідно вивчати. Життєвий зміст, як об'єктивна характеристика місця і ролі об'єктів, явищ і подій дійсності, і дій суб'єкта в контексті його життя.

Функція сенсу життя як психологічний механізм суттєво зумовлює поведінку людини. Значним напрямом дослідження є проблема - «сенс життя і вік». Підлітковий вік – час, коли відбувається ніби скасування попередніх цінностей та прагнень та «розрівнюється майданчик» для майбутнього. У цей віковий період співіснують парадоксально протилежні смисли, час конгломерату смислів, які стали стійкою ієрархією, але суттєво зумовлюють характер подальшого сенсобудування» [3].

Великий інтерес для нас представляють дослідження Г.А. Вайзер, яка займалася вивченням життєвих орієнтацій у школярів. Автор зазначає, що сучасний етап розвитку суспільства характеризується ламкою підвалиною, кризовим станом, що призводить до накладення соціальної кризи на вікову та викликає у підлітків переживання «подвійної кризи», обумовленої зовнішніми та внутрішніми факторами. В результаті проведення психологічного експерименту в 7-8 класах були отримані дані, які показали, що в період становлення сенсу нині проявляється вся різноманітність його змісту (широкі соціальні, групові індивідуальні, пізнавальні, емоційні смисли).

Автори зазначають, що найчастіше школярі пов'язують сенс життя з цілями. Для дев'ятикласників було визначено найвищий рівень збігу загального та особистісно-значущого сенсу. Дослідники припускають, що збіг загального і особистісного значення свідчать про те, що сенсожиттєві орієнтації перебувають у стадії формуванні, коли особистісний сенс недостатньо виділений із загальних уявлень про сенс взагалі.

Для формування життєвих цілей велике значення мають ціннісно-смысловий та емоційно-вольовий фактори, а саме – усвідомлення сенсу життя, свобода, відповідальність, воля, віра, позитивне ставлення до майбутнього. Дослідження смисложиттєвих орієнтацій в дітей віком групи ризику ведуться вітчизняними психологами. Було встановлено, що «діти позбавлені батьківського піклування, відрізняються вузькістю і обмеженістю життєвих цінностей». Дослідники приходять до висновку, що сенсожиттєві орієнтації - це складні соціально-психологічні освіти, що породжуються реальними значущими життєвими взаємовідносинами суб'єкта та комплексами об'єктів з життєдіяльності та мають індивідуально-значиму інтерпретацію [7].

Теоретичний аналіз досліджень компонентів Я-концепції показав, що вона має екзистенційну основу. У роботах, присвячених образу Я і Я-концепції вперше зустрічається термін «Я-екзистенційне», яке на думку вчених є компонентом структурної моделі «самості» і представляє регулятивно-організуючий принцип індивідуального буття. На думку датського філософа К'єркегора, екзистенція – спосіб буття людської особистості. Відповідно до цієї позиції даний феномен є центральне ядро людського «Я», завдяки якому це останнє виступає не просто як окремий емпіричний індивід і не як «мислячий розум», тобто. щось загальне (загальнолюдське), саме як конкретна неповторна особистість [1].

Я-екзистенційне (загальним експериментальним показником якого є осмисленість життям), що формується на цій основі, з віком надає все більший вплив на загальний процес становлення Я-концепції підлітка.

Слід зазначити, що, хоча Я-екзистенційне в підлітковому віці тільки починає формуватися, це новоутворення надає помітний вплив на загальний процес становлення Я-концепції підлітка. Тому виникає необхідність уважного ставлення до новоутворень, які лише намічаються, але визначатимуть процес особистісного розвитку у майбутньому. Виникнення Я-екзистенційного неможливе без становлення Я-концепції. Осмисленість життя, взаємопов'язана з усіма компонентами Я-концепції та з усіма параметрами Я-екзистенційного [6].

Сучасний стан теоретичних розробок у вивченні Я-концепції індивіда значною мірою досягнуто завдяки роботам та клінічним дослідженням К. Роджерса. Використання поняття «Я-концепція» було обумовлено прагненням К. Роджерса розглядати людське «Я» цілісно. Він стверджував, що «Я-концепція» складається з уявлень індивіда про власні характеристики і здібності, можливості його взаємодії з іншими і з навколишнім світом, з ціннісних орієнтацій, пов'язаних з об'єктами і діями, а також уявлень про цілі або ідеї, які можуть мати позитивну або негативну спрямованість [1, 3].

Смисложиттєві орієнтації не можна суворо класифікувати, раз і назавжди розставити по певних рівнях, смисли нижчих рівнів трансформуються в складноорганізовані утворення, але при цьому не

зникають. Таким чином, розширюються межі суб'єктивної реальності, а значить, збагачується, розвивається внутрішній світ особистості, яка може функціонувати на різних рівнях смислової сфери.

Поняття «орієнтація» розглядається як процес і результат; кожна людина протягом усієї життєдіяльності здійснює вибір: ціннісний, етичний, моральний, культурний, духовний, таким чином, відбувається динаміка її смислових орієнтирів. Людина в онтогенезі вибудовує нові смислові життєорієнтири. Активність життєвої позиції пов'язана не стільки зі смисловою регуляцією життєдіяльності, але й із розвитком екзистенційних механізмів свободи і відповідальності, що належать до більш високого регуляторного рівня.

Смисложиттєві орієнтації є суб'єктивними складовими сенсу життя. І «сенси життя», і «смисложиттєві орієнтації» – феномени, актуальні як для суспільства в цілому, так і для окремого індивіда зокрема. Поняття «смисложиттєві орієнтації» конкретизує ту діяльність, яка здатна коригувати спрямованість особистості, сприяти у мобілізації життєвих ресурсів. Смисложиттєві орієнтації підлітків, їх життєві перспективи, плани є проекцією духовного життя суспільства, формуються під впливом суспільних впливів, обумовлені системою виховання і навчання, певною структурою суспільних відносин.

Література:

1. Дмитерко-Карабин Х.М. Вплив смисложиттєвих орієнтацій на мотиваційну готовність до професійної діяльності майбутніх психологів: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. психол. наук: спец. 19.00.07 «Педагогічна та вікова психологія». Івано-Франківськ, 2004. 20 с.
2. Главатських І.М. Психокорекція смисложиттєвих орієнтацій студентів. *Наукові записки Бердянського державного педагогічного університету*. 2016. Вип.1.С. 60–64.
3. Грінцова О.М. Проблема смисложиттєвих орієнтацій в українській та зарубіжній психології. *Збірник наукових праць КПНУ імені Івана Огієнка*. 2013. Вип. 21. С. 93-103.
4. Меднікова Г.І. Смисложиттєві орієнтації та ставлення до себе як детермінанти становлення особистісної зрілості студентів. *Вісник Харківського національного університету*. 2013. № 1046. С. 22–25.
5. Осьодло В.І. Вплив смисложиттєвих орієнтацій на професійне становлення офіцера. *Вісник НАОУ*. 2009. № 5(13). С.127-137.
6. Панок В.Г., Рудь Г.В. Психологія життєвого шляху особистості: монографія. Київ: Слово, 2006. 277 с.
7. Солодка А.К. Смисложиттєві орієнтації особистості як ключовий механізм взаємодії людини зі світом. *Духовність особистості: методологія, теорія і практика*. 2016. № 2 (71). С. 181-184.
8. Франкл В. Людина у пошуках справжнього сенсу. Харків: КСД, 2022. 160 с.

СЕКЦІЯ: ФІЗИЧНА КУЛЬТУРА ТА ПРОФЕСІЙНИЙ СПОРТ

**Драч Тамара
(Львів, Україна)**

СТАНОВЛЕННЯ ПОВІТРЯНОЇ АКРОБАТИКИ ТА ПІЛОННОГО СПОРТУ В УКРАЇНІ

В Україні активно розвиваються напрямки повітряної акробатики та пілонного спорту. На Заході України є всі можливості для популяризації та поширення цих напрямків. Була створена методична база для їх розвитку, регулярно проводяться майстер-класи та курси підвищення кваліфікації для тренерів. Тим не менш, питання історії розвитку повітряної акробатики та танцю на жердині в Україні досі залишається малодослідженим. Саме тому, ми вирішили дослідити етапи становлення та розвитку повітряної акробатики та танцю на жердині в Україні.

Аналіз наукових та практичних джерел свідчить про поступове формування повітряної акробатики та пілонного спорту в Україні. Водночас актуальною залишається потреба у глибокому вивченні історії їхнього становлення, дослідженні процесів інтеграції цих дисциплін у культурний та спортивний простір країни, а також у створенні національних стандартів та методичних матеріалів для тренерів і спортсменів.

Історія поулденсу в Україні налічує лише кілька десятиків років. Цей вид спорту став захопленням молодого покоління, причому від початку був орієнтований лише на жінок. Чоловіки зацікавилися цим спортом лише через кілька років, коли поінформованість про історію поулденсу поширилася по всьому світу [1, с. 50].

Дисципліна з'явилася в Україні у 2000-х роках, але перша студія, яка пропонує уроки танців, відкрилася лише у 2010 році у Києві. Звичайно, у столиці і зараз найбільша кількість студій поулденсу, у тому числі, студія Наталії Татаринцевої, чотирикратної чемпіонки світу з поулденсу, а також спеціалізованих магазинів, призначених для покупки всього необхідного для занять та виступів. Проте студії почали відкриватись і в інших великих містах, таких як Харків, Одеса, Львів, Дніпро (студія Анни Румнцевої). Поулденс нині «переїжджає» до невеликих міст, а танцюристи можуть взяти участь у місцевих та міжнародних конкурсах, де вони показують свою майстерність та демонструють мистецтво володіння власним тілом [2, с. 38].

На Заході створена Львівська федерація танцю та фітнесу на Пілоні (ФТФП) і діяла Перша Львівська мережа спеціалізованих студій танцю на пілоні та повітряної акробатики Caramel Pole Dance, заснована у 2009 Оксаною Карамеліною — бронзовим призером Miss Pole Dance Ukraine 2011. Оксана Карамеліна (Оксана Попик) — ініціатор руху Pole Dance у Львові та західному регіоні України, засновниця, методист та головний тренер Першої львівської студії танцю на пілоні Caramel Pole Dance, підготувала більше 30 практикуючих інструкторів танцю на пілоні високого рівня професіоналізму: фіналістів, переможців та призерів регіональних та Всеукраїнських змагань з пілонного спорту [6, с. 381].

Також поулденс студії від мережі жіночих фітнес-клубів Ківі Фітнес; на Півдні діє декілька шкіл та студій, значна кількість їх сконцентрована в Одесі, однією з найбільших є танцювальна фітнес-студія «Миндаль». А на національному рівні поулденс представлений Всеукраїнською асоціацією танців та фітнесу на пілоні, метою якої є популяризація поулденсу у системі танців та спорту країни [11, с. 42].

В 2017 році на спортивну арену західного регіону України з'являється студія танцю Hard Kim, аснована Юлією Hard (Бородій) і Катериною Kim (Присяжна), звідки і назва студії. Вже протягом першого року існування — учні студії виборюють перші місця на всеукраїнських змаганнях [7, с. 215].

У Львові велику роль у розвитку повітряної акробатики та поулденсу зіграла Школа повітряної акробатики «Шоколад», її засновниця Наталія Гранат почала активно застосовувати ці напрямки у навчальний процес, так з'явилися групи з повітряної акробатики, а тренерами в студії стали Вікторія Угринович, Яна Жеребецька, Олександра Грошева, Ольга Магера, Ірина Бублик та ін. Наталія Гранат самостійно заснувала змагання з повітряної акробатики та пілонного спорту у Львові, які проходять три рази в рік. На змагання приїжджають учасники зі всієї України та інших європейських країн. Висококваліфіковане журі визначає найкращих виконавців у кожній категорії [14].

Відкриття студії танцю та повітряної акробатики «Шоколад» відбулося 3 червня 2013 р. Першими напрямками були *полденста* *пол екзот*. З 2018 р. в студії з'явилися напрямки повітряної акробатики, оскільки студія придбала зали Caramel [14].

З 2018 р. Наталія Гранат та Тритяк Руслана стали єдиними організаторами Міжнародного та Всеукраїнського чемпіонатів та фестивалів із повітряної акробатики та пілонного спорту у Львові. У 2024 році заснували Всеукраїнську Федерацію із даного виду спорту і продовжують розвивати цей напрям.

Наталія Гранат продовжила розвиток студії на базі студії Caramel, окрім розвитку поулденсу, окрему роль присвятила розвитку повітряної акробатики на полотнах, кільці та гамаку.

В її студії працювали та працюють такі тренери з повітряної акробатики та пілонного спорту як Вікторія Угринович (Вогонь), Яна Жеребецька, Олексій Смуток, Олександра Грошева, Ольга Магера, Ірина Бублик та ін.

За свою тринадцятирічну історію побувала на декількох локаціях у м. Львів та встигла себе зарекомендувати як професійна та сучасна студія танців, повітряної акробатики та поулденсу.

Наталія Гранат заснувала щорічні змагання з повітряної акробатики та поулденсу Львові Fusion Air Cup, які збирають кожні півроку виконавців зі всієї України, які займаються повітряною акробатикою та поулденс. На даний час студія налічує більш ніж десять локацій у Львові та Львівській області і продовжує розвиватися.

Вікторія Угринович також починала свою тренерську діяльність в Caramel студії, далі вона перейшла до студії Шоколад, а згодом, заснувала свою студію та наразі працює, окрім цього, ще і у Львівському цирку та тренує нові покоління повітряних акробатів. Не зважаючи на серйозну травму, отриману на одному з виступів в цирку, Вікторія знайшла в собі сили відновити як тренерську діяльність так і виконавську.

Бублик Ірина, ще один відомий тренер студії Шоколад. Вона закінчила Львівський державний університет ім. Івана Боберського, у 1989р. стала майстром спорту по легкій атлетиці, багаторазовий чемпіон Львівської області, призер всеукраїнських чемпіонатів. Свою кар'єру тренера вона починала з викладання в загальноосвітній школі фізичного виховання. Досвід роботи у галузі повітряної акробатики та пілонного спорту – 15 років, викладацький стаж – 8 років. Чемпіон 2015р регіональних змагань за версією IPSF. Також Ірина Бублик вважається найстаршим в Україні тренером з поулденсу та повітряної акробатики.

Кваліфікованим тренером з повітряної акробатики у Львові також є Ольга Магера. Вона починала свою тренерську діяльність з роботи в студії Caramel, але згодом перейшла тренувати у Шоколад. Серед її учнів є призери та дипломанти Всеукраїнських змагань та міжнародних змагань Бойчук Ганни, Ваврух Аліна та Емілія, Анастасія Журавель, та ін. Ольга Магера відрізняється особливим підходом до своїх учнів, хоча в неї тренуються як діти так і дорослі, тим не менш вона знаходить професійний підхід до кожного учня.

Ще одним професійним тренером з повітряної акробатики, яка починала свою тренерську діяльність в Caramel студії, а згодом почала працювати у Школі повітряної акробатики Шоколад слід назвати Яну Жеребецьку. Яна є артисткою шоу-програм; тренер з повітряних полотен зі стажем роботи понад шість років; сертифікований тренер «Українською федерацією повітряної акробатики та пілонного спорту UAAPSF»; учасниця та суддя всеукраїнських змагань, майстер-класів та курсів. На даний час Яна Жеребецька заснувала власну студію у Львові.

Ще одним професійним тренером з повітряної акробатики та поулденсу у Львові вважається Олексій Смуток. Олексій Смуток - дипломований хореограф, балетмейстер та артист балету; чемпіон Європи в напрямку contemporary dance; топ-50 танцівників України в TWproject «Танцюють всі 4, 5 сезон»; топ-50 танцівників Польщі в TWproject «So you think you can dance» Poland; топ танцівників України в TWproject «World Of Dance» 2022. Наразі Олексій Смуток заснував власну студію SuperGirl, де продовжують тренерську діяльність.

Тренер з повітряної акробатики Олександра Грошева, також починала свою тренерську діяльність у студії Шоколад, а згодом, заснувала власну школу повітряної акробатики у Львові Sova, учні якої достойно представляють свою школу на Всеукраїнських та міжнародних змаганнях з повітряної акробатики та пілонного спорту.

Вагомий внесок у розвиток повітряної акробатики та пілонного спорту у Львові зробила Уляна Шнир, котра заснувала Школу спорту та танців RedMoon. Серед титулованих учнів студії Red Moon варто відмітити Марту та Юлію Баран, Степанову Марту, Ганна Остапенко та ін., всі вони продовжують тренерську та виконавську діяльність. Серед тренерів з повітряної акробатики в даний час в студії RedMoon працює Павула Катерина, вона є тренером таких напрямків як повітряне кільце, повітряні полотна, петлі та стретчинг; стаж у повітряній акробатиці 6 років; закінчила магістратуру за спеціальністю «Фізична культура та спорт» Львівського державного університету фізичної культури імені Івана Боберського, досвід тренерства – 5 років.

Наталія Гранат разом з Тритяк Русланою щорічно організовує змагання Fusion Air Cup, а також вона є засновницею фестивалю з повітряної акробатики та пілонного спорту FiveStars. Разом з Пачковською Оксаною, технічним організатором, та Русланою Тритяк вони допомагають в проведенні щорічних звітних концертів Школи повітряної акробатики Шоколад на найкращих спортивних та концертних майданчиках Львова.

Наталія Гранат разом з Тритяк Русланою заснувала Всеукраїнську Федерацію повітряної акробатики та пілонного спорту. Федерація координує роботу спортивних клубів і займається підготовкою спортсменів-пілоністів і тренерів за такими спортивними дисциплінами: спорт на пілоні - поул спорт (Polesport), Артистик – спортивний танок (Artisticpole), ультра поул (Ultrapole) і пара поул - для осіб з інвалідністю (Parapole). «Федерація поул спорту і повітряної акробатики України» – це некомерційна організація, що займається активно популяризацією пілона як снаряда для акробатичного виду спорту. Федерація була створена для сприяння розвитку пілонного спорту по всій країні. Федерація підтримує спортсменів, тренерів, суддів та ентузіастів, щоб розвинути і об'єднати спорт. Сьогодні Федерацією керують добровільні члени співдружності і активних спортсменів і тренерів України.

Тож, повітряна акробатика на полотнах та поулденс набуває своєї заслуженої популярності завдяки доступності та кваліфікованій підготовці тренерів цих напрямів в Україні. Розвинута система тренувальних залів та регулярні проведення змагань та фестивалів сприяють розвитку цих напрямків в Україні та світі.

Висновки. Завдяки проведенню наукового дослідження було проаналізовано літературні джерела та інтернет-ресурси, було визначено що пілонний спорт та повітряна акробатики є молодими напрямками в Україні. Пол денс почав поширюватися в нашій країні у 2010 році, повітряна акробатика почала інтенсивно розвиватися з 2017 року. Головними постатями, які вплинули на розвиток повітряної акробатики та пілонного спорту в Україні є Оксана Попик, Наталія Гранат, Уляна Шнир, Наталія Татаринцева та ін. В Україні існує кілька Федерацій повітряної акробатики та пілонного спорту, місією яких є розвиток та популяризація цих напрямків в Україні.

Література:

1. Гур'єва, О. Н. Витоки виникнення основних жанрів циркового мистецтва. Маріуполь. 2009. 125 с.
2. Невелика А., Сутула О. Історія виникнення повітряної акробатики, як виду спорту. Фізична реабілітація та рекреаційно-оздоровчі технології, 2022. №7(1), с.38-40.
3. Сосіна В.Ю. Хореографія в спорті: навч. посіб. Київ: Олімпійська література; 2021. 276 с.
4. Тодорова В.Г. Хореографічна підготовка в техніко-естетичних видах спорту: монографія. Львів: ЛДУФК; 2018. 252 с.
5. Agans J.P., Davis J.L., Vazou S. & Jarus T. Self-determination through circus art: the study of youth development in the context of new activities. Youth Dev., 2019. №14(3), с. 110-129
6. Dale J.P. The future of pole dance. Australasian Journal of Popular Culture, 2013, №2(3): с. 381-396.
7. Kartali I. Pole dance fitness. 1st edition. Meyer & Meyer Media; 2018. 416 p.
8. Kozina Z.H., Shepelenko T.V., Sobko I., et al. Factor structure of the integral readiness of aerobics athletes (women). Journal of Physical Education and Sport, 2017;5,227: 2188 - 2196.
9. Saldana C.G.O, Gavira J.F., Oliver A.J.S.. Evaluation of motivational factors in the practice of pole sport: preliminary validation. Revista de psicologiadeldeporte 2017, 26: 62-67.
10. Santos S. Simply Circus. Introduction to Rigging Lyras and Trapeze Bars. Simply Circus: Inc.; 2013. 218 p.
11. Sobko I.M., Velieva A.R., Sobko Y.O., Slastina O.O. Factors of special physical fitness of athletes involved in Pole Sports. Health, Sport, Rehabilitation. 2022. № 8(4), p. 42-53.
12. POA Pole sports and art federation [Internet]. 2024 [cited 2024 May 21]. Available from: <https://www.posaworld.org/documents/>
13. Pole UNIVERSE 2021 [Internet]. 2021 [cited 2024 May 21]. Available from: <http://www.royalpoledance.com/pu.html>
14. Ukrainian Pole sport and Aerial acrobatics Federation [Internet]. 2024 [cited 2024 May 21]. Available from: <https://www.polesportua.org/sport-na-piloni>.
15. Pony Poison. Simply Circus. Aerial silk. [Internet]. 2024 [cited 2024 May 21]. Available from: <http://www.simplycircus.com.au/face-painting--balloons.html>.

Науковий керівник:

доктор наук з фізичного виховання та спорту, доцент Сороколіт Н.С.

Тарас Кириченко, Арсен Бердніков
(Переяслав, Україна)

ОСОБЛИВОСТІ ВИКОРИСТАННЯ ЗАСОБІВ ТА МЕТОДІВ ПРИ ПОБУДОВІ ТРЕНУВАЛЬНИХ ЗАНЯТЬ В АТЛЕТИЧНІЙ ГІМНАСТИЦІ

Основними засобами спортивного тренування в атлетичній гімнастиці виступають фізичні вправи, як чинники, що посилюють тренувальний вплив і чинники, що прискорюють відновлювальні процеси. При цьому основним засобом спортивного тренування є фізична вправа. В атлетизмі вправи виконуються в основному з використанням різних обтяжень: набір гантелей різної ваги, штанги з прямим, вигнутим грифом, тросові тренажери, вага власного тіла, вправи з партнером [3, 8].

Вправи з обтяженнями однаковою мірою можуть використовуватися як початківцями, так і підготовленими спортсменами. На відміну від вправ на подолання маси власного тіла, з партнером та суперником, вправи з обтяженнями можна дозувати та підбирати навантаження і таким чином керувати силовим тренуванням. Досить точно можна визначити навантаження, що дорівнює максимальній силі атлета. Це одноразовий рух із максимально можливою вагою. Виходячи з отриманого результату, можна розрахувати необхідну вагу снаряду в кілограмах, що відповідає певній зоні інтенсивності навантаження [1, 2, 3, 4, 6, 7, 8].

Вправи з масою власного тіла, такі як згинання та розгинання рук в упорі лежачи, різноманітні стрибки, підтягування, підйоми тулуба тощо, найчастіше використовують початківці. Опір, що долається у цих вправах є достатнім для атлетів з більшим стажем, за умови тривалого виконання заданого руху. Тут слід зазначити, що інтенсивність вправи залежить від власної ваги атлета. При необхідності навантаження можна полегшити різними спрощеннями у структурі самої вправи.

Відповідно до завдання необхідно завжди вибирати вправи так, щоб можна було виконувати певну кількість повторень. Після досягнення певних результатів у розвитку сили, вправи з масою власного тіла

можна ускладнювати, тим самим регулювати навантаження. Загалом такі вправи є дуже ефективними і для виконання їх не потрібно багато місця [2, 3, 7].

Вправи з партнером допомагають вирішити два завдання:

- 1) партнер сприяє подоланню обтяження;
- 2) партнер може сам чинити опір.

Взаємодія з партнером імітує роботу з універсальним тренажером. Тут можна розвивати всі силові якості: силову витривалість, максимальну та швидкісну силу. М'язи можуть виконувати роботу як у статичному, так і в динамічному режимах.

Вправи з суперником є вправами змагального характеру, але не пов'язані складними правилами змагань. Основне завдання цих вправ – психологічний тренінг, з іншого боку вони сприяють розвитку максимальних значень силових та швидкісно-силових характеристик [4, 6].

Принципи використання фізичних вправ та методи їх застосування визначають спрямованість тренувальних впливів. Для посилення таких впливів використовують різні прийоми та способи підвищення інтенсивності навантаження. В якості цих способів і прийомів використовуються фактори, що посилюють тренувальні дії та фактори, що прискорюють відновлювальні процеси [2, 4].

Фактори, що підсилюють тренувальний вплив, умовно можна розділити на три групи:

1. Клімато-географічні чинники. Їх вплив на організм людини визначається особливостями кліматичної смуги, її метеорологічними умовами, наприклад, показники температури повітря, вологості тощо.

2. Біолого-фізіологічні чинники. Їх використання передбачає створення таких умов, за яких сприйняття організмом тренувального навантаження ускладнене утрудненим перебігом функціонально-адаптаційних процесів. Наприклад, заняття у задушливому залі, на фоні кисневої недостатності.

3. Примусово-технічні чинники. Під цим терміном розуміють використання різноманітних тренажерів, які ускладнюють виконання стандартних вправ шляхом максимальної ізоляції працюючої м'язової групи або її окремих волокон.

Фактори, що прискорюють відновлювальні процеси, умовно можна розділити на чотири групи:

1. Педагогічні засоби. Вони включають використання різних форм відпочинку, раціональне планування тренувального процесу, дотримання режиму харчування, вправи на розтяжку.

2. Медико-біологічні засоби. До них належить раціонально побудоване харчування, спортивні напої, білкові та вуглеводні препарати, фізіо- та гідротерапія, різні види масажу, сауна, парна тощо.

3. Фармакологічні засоби.

Для підтримки працездатності, прискорення процесів відновлення при перевтомі застосовуються різні фармакологічні засоби. Особлива увага приділяється препаратам рослинного походження. Препарати, які переважно застосовуються для підтримки високої працездатності, об'єднані за наступною класифікацією. Вітаміни, нестача їх в організмі призводить до зниження працездатності, втоми та різних хворобливих станів [1, 2, 7].

Протигіпоксичні засоби, ці засоби повинні вирішувати такі завдання:

- підвищувати резистентність організму до гострої гіпоксії;
- не змінювати діяльність серцево-судинної та інших систем;
- не знижувати фізичну та розумову працездатність організму при звичайному забезпеченні його киснем та сприяти її збереженню в умовах гіпоксії.

Препарати, що впливають на енергетичні та метаболічні процеси, сюди можна віднести амінокислоти, креатин, білково-вуглеводні суміші.

4. Психологічні засоби відновлення. Засоби психологічного впливу дуже різноманітні. До психотерапії відносяться відпочинок, м'язова релаксація, спеціальні дихальні вправи, до психопрофілактики – психорегулюючі тренування, до психогігієни – різноманітне дозвілля, комфортабельні умови побуту, зниження негативних емоцій.

Крім розвитку сили фізичні вправи з обтяженнями впливають на розвиток м'язової маси, що викликає збільшення обсягів тіла. Ефективність зростання м'язової маси залежить від вибору правильних методик тренування, від повноцінного харчування та відновлення. Кожен із цих компонентів є невід'ємно важливим для гармонійного розвитку тіла [1, 6].

Отже, відомо, що тренування включає навантаження і відновлення. Саме навантаження характеризується обсягом та інтенсивністю. Під інтенсивністю силового тренування у важкій атлетиці розуміють величину середньої ваги, що піднімається за тренування. Її визначають шляхом розподілу обсягу навантаження на кількість підйомів [8].

Якщо дати визначення інтенсивності з погляду фізіології, то під інтенсивністю розуміється сила впливу навантаження (подразника) на організм.

При цьому за 100% інтенсивності приймається максимальна вага для того, хто займається, яка може долатись у будь-якій із вправ з повною амплітудою один раз. У 80-х роках у практиці важкоатлетичного спорту широкого поширення набув метод оцінки обсягу навантаження за кількістю підйомів, тобто незалежно від ваги, що піднімається. З погляду атлетичної гімнастики цей метод має недоліки, оскільки не дозволяє дізнатися, з яким обсягом навантаження справився атлет [1, 2, 7].

Якщо зважати на великий арсенал фізичних вправ на різні групи м'язів, то досить важко визначити обсяг тренування. Більш точно визначення обсягу стосовно атлетичної гімнастики дають Ю. Хартман, Х. Тюннеманн – під обсягом навантаження мається на увазі сума ваги (у кілограмах або тоннах) піднятого

за певний період часу (тренування, тиждень, місяць). Автори вважають, що просте підсумовування піднятої ваги, хоч і не говорить ні про характер, ні про інтенсивність вправ, але все ж таки є досить наочним показником виконаної роботи. Тому в практиці найчастіше користуються більш простим виразом обсягу навантаження – у кілограмах [3, 5].

Обсяг та інтенсивність розраховуються для кожного м'яза залежно від його будови та переважання певного типу волокон.

Таким чином, доцільно ввести такі поняття як обсяг і інтенсивність, що характеризують одну вправу або підхід, а також сумарні значення обсягу та інтенсивності всього тренування.

Обсяг навантаження для серії підходів у межах однієї чи кількох вправ, характеризується як тривалістю всіх підходів, а й часом відпочинку з-поміж них, тобто пауза відпочинку між підходами, чи пауза відновлення. Пауза відновлення - це проміжок часу між підходами необхідний для відновлення енергетичних запасів м'язів і психологічного настрою на наступний підхід [4, 7].

Терміни повторення та підхід у теорії атлетизму є основними поняттями для регламентування компонентів навантаження. Повторення – це одноразове відтворення руху по заданій амплітуді. Підхід – це закінчена вправа із заданою кількістю повторень. Між інтенсивністю та обсягом навантаження існує жорстка залежність. Це пов'язано з особливістю сприйняття нервово - м'язовим апаратом впливу обтяження [3, 5].

Прийнято виділяти такі типи вправ: змагальні, спеціально-підготовчі та загально-підготовчі вправи. Для занять з оздоровчою спрямованістю, здавалося б найбільш прийнятним є загально - підготовчі вправи. У той самий час змагальні і спеціально - підготовчі вправи повинні використовуватися для стимулювання росту відстаючих груп м'язів і для формування позитивної мотиваційної сфери та розвитку стійкого інтересу до занять [4, 5, 6].

Фізичні вправи у силовій підготовці мають свої відмінності та особливості. Параметри рухів біологічних ланок при роботі з обтяженнями є суворо регламентованими. Амплітуда рухової дії при переміщенні обтяження розраховується таким чином, щоб навантаження припадало на певний м'яз із зменшенням впливу на роботу м'язів синергістів [3].

За характером рухів силові вправи є циклічними із найпростішою моноструктурною побудовою. Основною складністю під час виконання силових вправ є правильне технічне виконання рухів, дотримання певної траєкторії переміщення снаряда [2, 7].

Наукове обґрунтування техніки виконання силових процесів спирається на закони біомеханіки. Біомеханічні закони передбачають облік багатьох зовнішніх та внутрішніх факторів, на основі чого визначаються закономірності розподілу навантаження між руховими органами, залежно від траєкторії руху [8].

Отже, змінюючи траєкторію руху, можна керувати розподілом навантаження між м'язовими волокнами. У цьому розділі було зазначено особливості засобів силового тренування.

При науковому підході у використанні перерахованих засобів, у силовій підготовці чи м'язовому розвитку ефективність тренувального процесу значно зростає. Тому при плануванні тренування не можна недооцінювати особливості правильного використання фізичних вправ, факторів, що посилюють тренувальний вплив, та факторів, що прискорюють відновлювальні процеси [1, 2, 7].

Під час організації тренування силовими вправами зазвичай використовується індивідуально - самостійна форма занять. Планування тренування, зазвичай, не спрямоване на особливості проведення занять із групами. Педагогічний підхід у цьому разі максимально наближений до індивідуального методу [1, 2, 3, 4].

Принципи та методи тренування орієнтовані на типологічні особливості розвитку фізичних якостей та особливостей будови тіла. Тому програми тренувань, пропоновані атлетам, різняться залежно від індивідуальних завдань у формуванні статури, стажу занять (тобто рухової підготовленості), і навіть пов'язані з особливостями впливу навантажень на конкретний тип статури [1, 3, 4, 7].

Основним завданням силового тренування з оздоровчою спрямованістю є корекція фігури, поєднання розвитку фізичних якостей та оздоровчого впливу тренувань на всі системи організму [1, 4].

Тому при плануванні тренування не можна недооцінювати особливості правильного використання фізичних вправ, факторів, що підсилюють тренувальний вплив, та факторів, що прискорюють відновлювальні процеси.

Література:

1. Індікова О. Д., Півень О. Б. Аналіз методики розвитку силових якостей пауерліфтерів високої кваліфікації. Збірник наукових праць Харківської державної академії фізичної культури. 2018. № 5. С. 42-44.
2. Мичка І.В. Врахування морфо функціональних особливостей студентів під час занять пауерліфтингом. *Вісник Чернігівського національного педагогічного університету імені Т. Г. Шевченка. Серія: Педагогічні науки. Фізичне виховання та спорт*. 2018. Вип. 154, Т. I. С. 124-128.
3. Навроцький Е.М., Пантік В.В. Удосконалення силових якостей студентів засобами атлетичної гімнастики. *Фізичне виховання, спорт і культура здоров'я у сучасному суспільстві*. 2013. № 2. С. 47-51.
4. Олешко В.Г. Моделювання процесу підготовки та відбір спортсменів у силових видах спорту: монографія. Київ: Полімед, 2005. 254 с.

5. Пуцов С.О. Побудова тренувального процесу важкоатлеток високої кваліфікації у річному макроциклі: авторефдис. на здобуття наук, ступеня канд. наук, з фіз. виховання і спорту: спец 24.00.01 «Олімпійський і професійний спорт. Київ, 2008. 20 с.
6. Розторгуй М., Товстоног О. Алгоритмізація навчання техніки змагальних вправ у силових видах спорту на етапіпочаткової підготовки. *Фізична активність, здоров'я і спорт*: наук. журнал. Львів, 2014. Вип. № 1 (15). С. 38 – 45.
7. Чорненко Т.Г. Порівняльний аналіз обсягу тренувальних навантажень в силових видах спорту: навчально-методичний посібник. Харків: ХДАФК, 2007, С. 78-96.
8. Swinton P. A., Lloyd R., Agouris I., Stewart A. Contemporary training practices in elite British powerlifters: survey results from an international competition. *The Journal of Strength & Conditioning Research*. 2009. № 23 (2). P. 380-386.

СЕКЦІЯ: ФІЛОСОФІЯ

Дана Ишанжанова
(Казахстан, Астана)

КОРАН О МЕСТЕ И РОЛИ ЖЕНЩИНЫ

Вопрос о положении женщины в исламе является темой многих исследователей, востоковедов и мусульманских теологов. Нужно отметить, что мнение мусульманских теологов отличается от мнения остальных исследователей, так как они считают, что социальные доктрины ислама относительно женщин даны во благо женщине.

И, чтобы наглядно увидеть влияние ислама на положение женщины на Востоке, достаточно рассмотреть условия её жизни в эпоху до ниспослания Корана, иными словами период джахилии.

Коран рисует картину положения женщины в арабском обществе в следующих словах: «И они приписывают дочерей Аллаху, - Свят Он! - тогда как (сами) они имеют то, чего желают. И когда кому-нибудь из них сообщают весть о (рождении) дочери, лицо его омрачается, тогда, как он подавляет внутреннее горе свое. Он прячется от людей из-за полученной им недоброй вести: Сохранить ли ее, несмотря на позор, или закопать в пыль? Воистину, злы суждения их» (16:58) [1].

Обычай заживо закапывать новорожденных девочек впервые завели вожди племени Бану Аса'ад, и впоследствии этот обычай переняла высшая знать других племен. Такой порядок вещей требовал освобождения женщин и уравнивания их в правах с мужчинами. Эта задача была воистину трудной и требовала большого терпения и упорства. Для арабов она была тождественна революции в сознании [2].

Абсолютный переворот должен был совершиться в их отношении к женщинам. Но их уверенность, что женщина - существо неодушевленное, было опровергнуто Кораном: «О люди, бойтесь Владыки своего, Который создал вас из единой души, и из нее создал супруга ей, и от них двоих распространил множество мужчин и женщин; и бойтесь Аллаха, во имя Коего вы взываете друг к другу, и в отношении родственных уз. Истинно, Аллах наблюдает за Вами» (4:2) [1].

Женщины в Священном Коране затрагиваются в рамках около двухсот аятов и рассматриваются в трех областях: индивидуальной, семейной и общественной жизни.

В аятах сур «Корова», «Женщины», «Ограды» и т.д. речь идет о человеке, человечестве и сыновьях и дочерях Адама [1].

Признается равенство между мужчиной и женщиной в таких гуманистических ценностях, как вера и добрые деяния в суре «Пчелы» в 97 аяте.

В аяте 35 суры «Сонмы», указывается на равенство между правовеерными женщинами и мужчинами: «Воистину, для обратившихся в ислам, для верующих, - как мужчин, так и женщин, - послушных, верных слову данному, терпеливых, смиренных, милостыню подающих, постящихся, хранящих целомудрие свое и многократно поминающих Создателя, уготовил Он прощение и вознаграждение великое».

В Коране считается, что мужчина и женщина дополняют друг друга и в этом отношении говорится: «Близки вы и жены ваши друг к другу, как тело и рубашка». (Сура «Корова», аят 187) [3].

В Коране добрые деяния женщин и мужчин ценятся и одинаково считаются достойными воздаяния: «И ответил им Господ: «Воистину, не пренебрегу Я ни одним деянием, совершенным кем-либо из вас, мужчиной или женщиной»». (Сура «Семейство Имрана», аят 195) [1].

Коран одинаково призывает мужчин и женщин к стыдливости и целомудрию, считая эти качества необходимыми атрибутами верующего: «Скажи, Мухаммад, мужчинам верующим, чтобы они опускали долу глаза и оберегали целомудрие свое. Пристойнее это для них. Воистину, осведомлен Аллах о том, что делают они. Скажи женщинам верующим, чтобы отводили они взоры в сторону от того недозволенного им и оберегали целомудрие свое». (Сура «Свет», аяты 30-31) [1].

Коран строго осуждает обычай арабов-язычников, которые заживо хоронили своих новорожденных дочерей и относились к ним с ненавистью: «Когда спросят зарытую заживо, за какой же грех убили ее?» (Сура «Солнце», аяты 8-9) [1].

Согласно Кораническому воззрению родители и, особенно, матери, пользуются особым уважением и почитанием: «Заповедовали Мы человеку хорошо относиться к родителям. Мать носит его в череве в муках и рождает в муках» (Сура «Барханы», аят 15) [1]. «Заповедали Мы человеку почитать родителей своих. Мать носила его, тягости испытывая. Следует отнимать его от груди в два года. Повелели Мы: «Благовари Меня и родителей своих, - ко Мне вернешься ты» (Сура «Лукман», аят 14) [1].

В Коране присутствует целая сура, «ан-Ниса» (Женщины), ниспосланная в Медине и состоящая из 176 аятов. После суры «Бакара» (Корова) она является самой большой сурой Корана по числу слов и букв. Ниспослание ее началось вскоре после сражения при Ухуде, где много мусульман было убито из-за их неповиновения и несоблюдения дисциплины, и продолжалось несколько месяцев. Это было время, когда особое значение приобрела необходимость заботы о сиротах, вдовах и пленниках.

Структура этой суры уникальна. В ней человек призывается к справедливости, милости. В этой суре рассказывается о больных, слабых, сиротах, о женщинах. В основном в этой суре рассказывается о слабых людях и о том, что человек должен быть справедлив к ним, к своей семье.

В этой же суре указаны некоторые права женщин – те, которых они были лишены во времена язычества; впервые в истории поставлен вопрос об ограничении полигамии. Ислам сократил число жен, которых одновременно разрешалось иметь мужчине, до четырех, поставив при этом определённые условия. В то время как в доисламский период число жен не было ограничено.

«...Вы можете жениться на двух, трех, четырех одновременно, но не больше, и вы должны быть уверены, что будете справедливы ко всем. Если же вы боитесь, что не будете справедливы, то женитесь только на одной...» (Сура «ан-Ниса», аят 3) [1].

Более того, и тут необходимо добавить, что полигамия не является открытием ислама. Это явление было распространено при родоплеменном строе, через который прошли все народы; оно встречается, в частности, и в иудаизме, с которым тесно связан ислам [4, с. 88].

Темы, которые затрагиваются в суре, касаются семьи, отношений мусульман с мусульманами, непосредственно женщин, их наследования, ее место в обществе. Одной из основных тем является тема бракосочетания и рассматривается вопрос махра. Махр – это брачный дар. Это является показателем того, что когда мужчина берет себе жену и выплачивает ей махр (дар) он берет на себя ответственность заботиться о семье, обеспечивать ее и содержать. В этом и заключается мудрость выплаты махра невесте. «Отдавайте женщинам их махр. Вы не имеете права на него. И если они по своей доброй воле уступят вам часть его, тогда вы можете использовать махр как чистые добрые деньги, направленные на благо семьи» (Сура «ан-Ниса», аят 4) [1].

Также в суре затрагивается вопрос о правах и обязанностях жены перед мужем и мужа перед ней, а если не одна жена, то перед всеми. В суре рассматривается вопрос кормления грудью, о том, что желательным является кормить ребенка два года. До пророчества женщины не получали наследства, все забирал мужчина. Доходило до того, что если умирал супруг, то его жену мог унаследовать брат покойного. Естественно, что, ниспосланная сура «ан-Ниса» запрещает это. О наследовании женщинами имущества говорится, что она имеет определенную долю.

В суре «ан-Ниса» рассматриваются также некоторые основные принципы, которыми должны руководствоваться мусульмане. Она призывает нас к достойному поведению, равноправию, даёт указание, как относиться к сиротам, женитьбе, опеке и доверию, дает наказания относительно наследства и перехода имущества, а также определяет условия, которые делают брак запретным, затрагивает и другие важные вопросы.

Коран ниспосылался Пророку не за один раз, а на протяжении 23 лет - частями, отдельными аятами, при определенных обстоятельствах. Это касается и суры «ан-Ниса»: отдельные ее аяты были ниспосланы в разное время и по конкретным поводам.

В Коране есть также сура, названная в честь матери пророка Исы «Марьям». В таких сурах, как «ан-Нур», «аль-Ахзаб», «аль-Мумтахана», «ат-Тахрим» и «ат-Талак» так же рассматриваются многие вопросы, касающиеся женщин.

Что касается вопроса о главенстве мужчины в Коране ясно изложено в следующем аяте: «Мужья над женами стоят, блюдя очаг их и сохранность, за то, что Бог одним из них дал преимущество перед другими, и так же потому что весь расход на содержание семьи из их имущества исходит» (4:34) [1].

Из этого стиха следует, что мужчина главенствует над женщиной, так как он содержит семью и ответственен за нее.

Однако здесь же, в Коране, указывается, что перед Аллахом равны как мужчина, так и женщина: «Поистине, для мусульман и мусульманок, уверовавших женщин и мужчин, душой всей предавшихся Аллаху, для жен благочестивых и мужей для них Аллах уготовал прощение и высшую награду» (33:35) [5].

Валерия Порохова, известный автор перевода смыслов Корана на русский язык в одном из интервью сказала: «Самый хороший вариант для женщины - жить в исламском мире». Однако в глазах обывателя мусульманка - это закованное в черную одежду существо, униженное и бесправное [5].

Итак, положение женщин в Аравии до ниспослания Корана было весьма плачевным. Считалось, что женщина - это «нечисть», чем дальше будешь от нее, тем лучше. Некоторые, считая женщину позором для чести и достоинства рода, предлагали сразу после рождения живьем закапывать девочек. Немало было и тех, которые торговали женщинами как товаром, распределяли их в качестве наследия. Были случаи оскорбительного унижения женщин, забивания камнями, избиения на глазах у большой толпы.

Нельзя сказать, что с появлением ислама, все это полностью прекратилось. Но, с большой уверенностью можно утверждать, что именно Коран сделал многое для женщин того времени. Ислам впервые объявил, что женщина является таким же полноценным человеком, как и мужчина. Данный смысл вновь и вновь излагается во многих аятах Корана. Поскольку, мужчина и женщина равны именно в человечности, в качестве человека.

В теоретическом плане ислам предоставлял женщине большие права и свободы, но применение их на практике не всегда соответствовало вышеизложенным положениям. Нормы, установленные шариатом на основе Корана неизменны. Поэтому уже на протяжении 15 веков мусульманские женщины живут по одним и тем же правилам, которые соответствовали одной и, в некоторых случаях, не соответствуют другой эпохе. С другой стороны, нормы ислама, в том числе касающиеся женщин, трансформировались у разных народов, принявших ислам. Они смешались с некоторыми доисламскими традициями этих народов, переплелись с их культурными и национальными ценностями, что привело к тому, что ислам у разных народов не всегда идентичен.

Литературы:

1. Коран / Пер.и коммент. И.Ю. Крачковского. М., 1963.
2. Музаффар Ахмад /Положение женщины в исламе [Электронный ресурс] alislam.org/russian/Woman_in_Islam.pdf
3. Ат-Табатабай, Мухаммад Хусайн. «Ал-Мизан», Бейрут 1983, т. 12, с 44.
4. Федотова Н.Ф. Глава семьи: мотивы признания / Н.Ф. Федотова /Вопросы психологии. 1983. №5.
5. Коран / Перевод смыслов и комментарии Валерии Пороховой. – М., 1991.

Научный руководитель:
к.ф.н,доцент Камарова Р.И.

Азизбек Боймирзаев, Севара Каримбоева
(Наманган, Узбекистан)

ВЗГЛЯДЫ ИБН СИНЫ НА ВЗАИМОСВЯЗЬ СОЦИАЛЬНЫХ ПРОЦЕССОВ И ПРОБЛЕМЫ ЧЕЛОВЕКА

Президент Республики Узбекистан И.А. Каримов высоко оценил научно-философское учение мыслителя, подчеркнув: «...Ибн Сина, Амир Темур, Мирзо Улугбек, Захириддин Бабур и многие другие великие предки внесли огромный вклад в развитие нашей национальной культуры, стали национальной гордостью нашего народа. Их имена и великий вклад в развитие мировой цивилизации сегодня известны во всём мире». Мыслитель в своём философском учении уделяет особое внимание вопросам межчеловеческих отношений и подчёркивает, что данный аспект связан с осознанием человеком процесса своего формирования, а также с развитием окружающей среды. Учёный включает в понятие «окружающая среда» ситуацию и условия, в которых человек действует и которые формируются благодаря человеческим взаимоотношениям.

Вместе с тем Ибн Сина отмечает, что человек в обществе не является полностью свободным, а зависит от условий жизни и постоянно ощущает их влияние. Следует отметить, что учёный выявляет социальные детерминанты, влияющие на поведение человека, и исследует его действия с точки зрения социальной сферы. Ибн Сина выдвигает вопрос о различиях положения человека в обществе и указывает основные причины этих различий. Прежде всего автор подчёркивает, что духовный мир людей, представителей различных народов, различается в зависимости от природно-географических условий, в которых они живут. Объясняя различия между этими факторами общественной жизни, мыслитель особо выделяет важность нравственных принципов. По его мнению, моральные факторы и нравственная зрелость людей являются одними из важнейших условий развития национальной культуры и поддержания политического равновесия. Под их влиянием человек гармонизирует свои отношения, развивает взаимопомощь и борется против нравственного упадка и невежества.

Содержание нравственных принципов заключается в том, чтобы приносить людям благо, тогда как основой благополучия общества является материальная обеспеченность. Высказанная мыслителем идея помогает понять содержание и сущность общества, а также роль экономических факторов в таком подходе. Размышляя об общественной деятельности человека, Ибн Сина подчёркивает, что для его полноценного функционирования в обществе основными факторами являются взаимопонимание, мирное и спокойное общение.

В связи с этим он указывает на необходимость формирования законов и правовых отношений, предъявляющих одинаковые требования для всех. По мнению мыслителя, все члены общества должны заниматься общественно полезным трудом. Он делит членов общества в зависимости от выполняемых ими функций на три группы: правители, ремесленники и воины. Взгляды мыслителя на социальную систему общества отличались от идей Аристотеля, так как Аристотель, будучи представителем рабовладельческого строя, не относил рабов к числу людей.

По мнению Ибн Сины, общество делится на несколько слоёв и групп в зависимости от его материальных возможностей и пользы, которую оно получает от членов. Учёный подчёркивает, что если бы все люди были правителями, они бы погибли; если бы все люди состояли только из подчинённых, они также не смогли бы выжить; напротив, если бы все люди были равны и среди них не было бы работников, то есть тех, кто трудится на других, то они не смогли бы оказывать друг другу помощь. Кроме того, если бы все люди были бедными и нуждающимися в социальной защите, экономическая нехватка и нищета привели бы их к гибели. Таким образом, социальное положение человека и занимаемая им должность влияют на его место в обществе. Следует отметить, что, принадлежа к среднему слою общества, мыслитель уделял особое внимание существованию и состоянию социальных слоёв, а также функциям, которые они выполняют в обществе.

Мыслителя также волновала проблема социальной неравенства между людьми. Этот вопрос был изложен в ряде его произведений. В частности, он считал, что, помимо имущественного положения и места в обществе, люди отличаются друг от друга своими личными качествами, такими как интересы, умственные способности, память, знания, склонность к ремеслу, храбрость и другие. По мнению учёного, «Аллах создал человека не только различным с материальной стороны, но и по разуму и мышлению».

Высказывая мнение о нравственном совершенстве, он особо останавливался на вопросе интеллектуального развития правителей. По его мнению, визири, военные и правители играют ключевую роль в исторических событиях и могут занимать важное место в судьбах людей. В своём «Трактате о домоводстве» Ибн Сино рассуждает о духовном и нравственном воспитании правителей и приходит к выводу, что совершенствование духовного и нравственного мира правителя является основным принципом политики. Мыслитель продолжает эту тему, подчёркивая, что правители должны постоянно работать над своим нравственным совершенствованием, поскольку это напрямую связано с разработкой ими законов и их применением в жизни. Поэтому стремление правителей возвышать свой духовный и нравственный мир — это реальность, имеющая государственное значение.

Ибн Сино отмечает, что некоторые правители собирают вокруг себя льстецов и лживых людей, не желая признавать правду. Поэтому в своих взглядах он особо подчёркивает, что умные люди и приближённые правителя должны помогать ему в выборе правильного пути в политике, управлении и обеспечении исполнения законов в обществе. В своих философских трудах Ибн Сино уделяет особое внимание содержанию и сущности ремесла, считая, что оно составляет основу социального и экономического развития общества. Он также отмечает, что земледельцы играют важную роль в жизни общества: благодаря их труду развиваются общество и государство, причём на результаты их работы значительное влияние оказывает природная среда. Мыслитель высказывает своё отношение и к городскому образу жизни, подчёркивая, что для горожан ремесло и торговля имеют важное значение, поскольку доход от ремесла способствует развитию торговли, в том числе обеспечению города продуктами питания. Он объясняет происхождение и развитие ремесла возникновением экономических потребностей человека.

В связи с этим он особо подчёркивает роль ремесла в жизни общества, а именно - в обеспечении городского благосостояния, вооружении армии, развитии торговли и экономики. К ремеслу имеют отношение богатые, купцы и сами ремесленники. Для богатых ремесло выступает как товар, для купцов - как продукция для продажи, а для ремесленников - как дело, в которое они вкладывают свой труд и мастерство. Кроме того, ремесленники всегда ценят свой труд, вложенный в создаваемую ими продукцию. По мнению Ибн Сино, овладев определённым ремеслом, ремесленник способен проявить свои творческие возможности в производимой продукции, даже если не владеет собственностью. В своём «Трактате о домоводстве» мыслитель делит ремёсла на виды и оценивает их с точки зрения общественной пользы.

Во-первых, это искусство политиков и правителей, проявляющееся в мудрости и находчивости. Во-вторых, это искусство мастерства, отражённое в деятельности писателей, астрономов, врачей, деятелей художественного творчества, художников, скульпторов и военных. По утверждению Ибн Сино, ремёсла, отнесённые к первой группе, отражаются в общественном положении, в установлении мира и спокойствия в стране, в развитии городов и в постоянном росте торговли. Ремёсла второй группы способствуют укреплению здоровья человеческого тела и духовному возвышению. Ремёсла третьей группы являются полезными и интересными для человеческой деятельности. Особенностью этой классификации является то, что в ней подчёркивается необходимость уделять особое внимание гуманизму в деятельности человека. Такое отношение к ремеслу составляло сущность и цель эпохи Восточного Возрождения. В этой связи следует отметить, что в странах Востока Возрождение началось на два века раньше, чем в Европе.

Важный для человеческой деятельности вопрос овладения ремеслом Ибн Сино трактует в широком философском контексте, включая в этот процесс и проблемы материального производства и экономической жизни общества. Основная задача ремесла заключается в организации материального производства. Социально-экономическая жизнь в городе расширяет материальное производство, а торговля способствует его росту. Однако вместе с этим возникает несоответствие между доходами и расходами. При их расчёте необходимо использовать не только деньги, но и материальные, произведённые продукты. В «Трактате о домоводстве» учёный рассуждает как экономист, прекрасно понимающий экономические процессы в обществе. В пределах семьи вопрос доходов и расходов имеет важное значение. Сначала имущество расходуется на нужды семьи, помощь нуждающимся в социальной поддержке, на приобретение необходимых для хозяйства вещей, а также на пожертвования. Если рассматривать этот процесс в масштабе города и государства, становится очевидна его исключительная сложность.

В таких условиях необходимо следить за тем, чтобы расходы были направлены на основные цели, а накопленные материальные богатства расходовать и финансово организовывать с умением. В соответствии с существующими в стране законами, то есть с целью обеспечения стабильности общества, следует обращать внимание на взаимосвязь между получаемыми доходами и расходами, а также учитывать затраты на возможные стихийные бедствия или военные действия. Размышляя о ремесле, торговле, экономике и социальном расслоении общества, мыслитель излагает свою утопическую теорию, аллегорически выражая сущность идеального монархического государства, объясняя его особенности и в то же время опираясь на выводы Аристотеля, Платона и Фараби. Следует отметить, что учёный творчески подходит к их философским теориям и взглядам, развивает их, а в некоторых случаях высказывает собственную, независимую позицию.

В философском учении Ибн Сино выдвигается и модель идеального государства. В частности, в таких произведениях автора, как «Птицы», «Хайй, сын Яксона», «Саламан и Абсаль», «Трактат о

домоводстве», можно увидеть выражение этой идеи в аллегорической форме. Следует подчеркнуть, что в модели идеального государства мыслитель уделяет внимание следующим аспектам: по его мнению, все граждане, проживающие на территории такого государства, должны трудиться, так как труд закаляет человеческий организм и способствует раскрытию всех его возможностей. Во всех случаях материальные богатства должны распределяться поровну между гражданами, что обеспечит отсутствие как чрезмерно богатых, так и бедных. В таких условиях все люди будут заниматься социально полезным трудом, торговля будет организована справедливо, политические конфликты между государствами будут решаться мирным путём, а войны — предотвращаться.

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРІВ

- Баиров М.К.** – С. Асфендияров атындағы Қазақ ұлттық медицина университеті.
- Бейсебеков М.Н.** – С. Асфендияров атындағы Қазақ ұлттық медицина университеті.
- Белов Олександр Романович** – студент Мелітопольського державного педагогічного університету імені Богдана Хмельницького.
- Боймирзаев Азизбек Каримжанович** – доцент Наманганского областного центра педагогического мастерства.
- Вінніченко Олена Миколаївна** – студентка Мелітопольського державного педагогічного університету імені Богдана Хмельницького.
- Гнатів Ілля Вікторович** – студент Мелітопольського державного педагогічного університету імені Богдана Хмельницького.
- Драч Тамара Леонідівна** – аспірантка Львівського державного університету фізичної культури ім. Івана Боберського, тренер-хореограф Школи повітряної акробатики Шоколад (м. Львів).
- Жайшиєва Ш.А.** – С. Асфендияров атындағы Қазақ ұлттық медицина университеті.
- Жолдыбаев С.С.** – С. Асфендияров атындағы Қазақ ұлттық медицина университеті.
- Каримбоева Севара Рустам кызы** – Наманганский государственный университет.
- Кириченко Тарас Григорович** – кандидат педагогічних наук, доцент кафедри спортивних дисциплін і туризму Університету Григорія Сковороди в Переяславі.
- Кириченко Тетяна Василівна** – кандидат психологічних наук, доцент кафедри психології Університету Григорія Сковороди в Переяславі.
- Коваль Дмитро Олексійович** – студент Мелітопольського державного педагогічного університету імені Богдана Хмельницького.
- Коваль Софія Михайлівна** – студентка Мелітопольського державного педагогічного університету імені Богдана Хмельницького.
- Матківська Галина** – студентка Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка.
- Матяшук Наталія Вікторівна** – здобувачка другого (магістерського) рівня вищої освіти Рівненського державного гуманітарного університету.
- Мешальников Іван Олександрович** – студент Мелітопольського державного педагогічного університету імені Богдана Хмельницького.
- Непша Олександр Вікторович** – старший викладач кафедри географії та туризму, заступник декана факультету природничих наук з організаційно-виховної роботи, питань практик та працевлаштування Мелітопольського державного педагогічного університету імені Богдана Хмельницького.
- Садова Ірина Ігорівна** – професор кафедри педагогіки та методики початкової освіти Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка.
- Сея Зоряна Ігорівна** – викладач. Дрогобицький механіко-технологічний фаховий коледж.
- Стадник Олена** – студентка Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка.
- Танасов Павло Євгенович** – студент Мелітопольського державного педагогічного університету імені Богдана Хмельницького.
- Тухтасинов Мухаммад Гуломджон угли** – доцент Наманганского областного центра педагогического мастерства.
- Цівина Леся Михайлівна** – викладач-методист вищої категорії дисциплін фізико-математичного циклу. ВСП «Хорольський агропромисловий фаховий коледж Полтавського державного аграрного університету».
- Чапля Мар'яна** – студентка першого курсу другого (магістерського) рівня вищої освіти факультету початкової та мистецької освіти Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка.
- Шоханова Ж.Н.** – С. Асфендияров атындағы Қазақ ұлттық медицина университеті.
- Ястремська Ольга Любомирівна** – викладач. Дрогобицький механіко-технологічний фаховий коледж.

НАСТУПНІ КОНФЕРЕНЦІЇ / СЛЕДУЮЩИЕ КОНФЕРЕНЦИИ**Уважаемые преподаватели, аспиранты, студенты!****Университет Григория Сковороды в Переяславе»,****молодежная общественная организация «Независимая ассоциация молодежи»,****студенческое научное общество «Комитет исследования истории и современности»****Информируют Вас, что 31 октября 2025 г. проводится XXII Международная научно-практическая интернет-конференция
«Проблемы и перспективы развития современной науки в странах Евразии».****Планируется работа по секциям:****I. БИОЛОГИЧЕСКИЕ НАУКИ**

1. Систематика и география высших растений.
2. Структурная ботаника и биохимия растений.
3. Микология и альгология.
4. Ресурсоведение и интродукция растений.
5. Молекулярная биология, микробиология.
6. Зоология.
7. Физиология человека и животных.
8. Биохимия и биофизика.
9. Генетика и цитология.
10. Бионженерия и биоинформатика.

II. ГЕОГРАФИЯ И ГЕОЛОГИЯ

1. Регионоведение и региональная организация общества.
2. Наблюдение, анализ и прогноз метеорологических условий.
3. Гидрология и водные ресурсы.
4. Биогеография, биоресурсоведение, биоразнообразие.
5. Картография и геоинформатика.
6. Природопользование и экологический мониторинг.
7. Техника и технологии геологоразведочных работ.
8. Почвоведение.
9. Экономическая география.

III. ГОСУДАРСТВЕННОЕ УПРАВЛЕНИЕ

1. Повышение роли государственного служащего на современном этапе развития общества.
2. Современные технологии управления.
3. Взаимодействие различных ветвей власти.
4. Подготовка государственных служащих.

IV. ЭКОЛОГИЯ

1. Состояние биосферы и его влияние на здоровье людей.
2. Экологические и метеорологические проблемы больших городов и промышленных зон.
3. Радиационная безопасность и социально-экологические проблемы.
4. Промышленная экология и медицина труда.
5. Проблемы экологического воспитания молодежи.
6. Экологический мониторинг.

V. ЭКОНОМИКА

1. Банки и банковская система.
2. Внешнеэкономическая деятельность.
3. Финансовые отношения.
4. Инвестиционная деятельность и фондовые рынки.
5. Управление трудовыми ресурсами.
6. Маркетинг и менеджмент.
7. Учет и аудит.
8. Математические методы в экономике.
9. Экономика промышленности.
10. Экономика предприятия.
11. Логистика.
12. Экономика АПК.
13. Региональная экономика.
14. Экономическая теория.
15. Государственное регулирование экономики.
16. Макроэкономика.

VI. ИСТОРИЯ

1. История Украины.
2. Всемирная история.
3. История науки и техники.
4. Этнография.
5. Устная история.

6. История стран СНГ.

VII. МАТЕМАТИКА

1. Дифференциальные и интегральные уравнения.
2. Перспективы систем информатики.
3. Теория вероятностей и математическая статистика.
4. Прикладная математика.
5. Математическое моделирование.

VIII. ИСКУССТВО

1. Музыкальное искусство.
2. Искусство танца.
3. Театральное искусство.
4. Фото и киноискусство.
5. Искусство дизайна.

IX. ПЕДАГОГИКА

1. Дистанционное образование в высшей школе.
2. Проблемы подготовки специалистов.
3. Методические основы воспитательного процесса.
4. Стратегические направления реформирования системы образования.
5. Современные методы преподавания.
6. Социальная педагогика.

X. ПОЛИТОЛОГИЯ

1. Избирательные технологии.
2. Проблемы интеграции Украины в мировое сообщество.
3. Отношения Украины с НАТО.
4. Отношения Украины со странами СНГ.

XI. ПРАВО

1. История государства и права.
2. Административное и финансовое право.
3. Охрана авторских прав.
4. Трудовое право и право социального обеспечения.
5. Уголовное право и криминология.
6. Борьба с экономическими преступлениями.
7. Экологическое, земельное и аграрное право.
8. Конституционное право.
9. Гражданское право.
10. Хозяйственное право.
11. Криминалистика и судебная медицина.
12. Предпринимательское и банковское право.
13. Уголовно-процессуальное право.

XII. ПСИХОЛОГИЯ

1. Место психолога на производстве.
2. Формы работы психолога-практика.
3. Современные тенденции в методологии психологических исследований.
4. Психология терроризма.
5. Психолого-педагогические проблемы развития личности в современных условиях.
6. Клиническая психология.
7. Общая психология.
8. Педагогическая психология.
9. Психология развития.
10. Психология труда.
11. Психофизиология.
12. Социальная психология.

XIII. СОЦИОЛОГИЯ

1. Кадровый менеджмент.
2. Современные технологии социального опроса.

XIV. СОВРЕМЕННЫЕ**ИНФОРМАЦИОННЫЕ ТЕХНОЛОГИИ**

1. Компьютерная инженерия.
2. Вычислительная техника и программирование.
3. Программное обеспечение.

4. Информационная безопасность.

XV. ФИЗИЧЕСКАЯ КУЛЬТУРА И ПРОФЕССИОНАЛЬНЫЙ СПОРТ

1. Физическая культура и спорт: проблемы исследования, предложения.
2. Развитие физкультуры и спорта в современных условиях.

XVI. ФИЛОЛОГИЧЕСКИЕ НАУКИ

1. Методика преподавания языка и литературы.
2. Риторика и стилистика.
3. Теоретические и методологические проблемы исследования языка.
4. Синтаксис: структура, семантика, функция.
5. Методы и приемы контроля уровня владения иностранным языком.
6. Актуальные проблемы перевода.
7. Язык, речь, речевая коммуникация.
8. Украинский язык и литература.
9. Русский язык и литература.
10. Этно-, социо- и психолингвистика.

XVII. ФИЛОСОФИЯ

1. Философия литературы и искусства.
2. Социальная философия.
3. История философии.
4. Философия культуры.
5. Философия религии.
6. Философия науки.

XVIII. ТЕХНИЧЕСКИЕ НАУКИ

1. Металлургия.
2. Горное.
3. Литейная Дело.
4. Машиноведение.
5. Электротехника.
6. Теплотехника.
7. Гидротехника.
8. Радиотехника.
9. Строительство

XIX. СОЦИАЛЬНЫЕ КОММУНИКАЦИИ. МЕДИА.

1. Журналистика. Теория и история журналистики.
2. Книговедение, библиотекосведение, библиографосведение.
3. Социальная информатика. Прикладные социально-коммуникационные технологии

XX. ФИЗИКА

1. Общая физика
2. Экспериментальные физика
3. Астрономия и физика космоса
4. Молекулярна физика
5. Ядерная физика
6. Физика металлов
7. Физика функциональных металлов
8. Нанотехника

XXI. ХИМИЯ

1. Аналитическая химия
2. Неорганическая химия
3. Органическая химия
4. Физическая химия
5. Химия высокомолекулярных соединений

XXII. МЕДИЦИНСКИЕ НАУКИ

1. Фармацевтические науки
2. Клиническая медицина
3. Профилактическая медицина
4. Теоретическая медицина

XXIII. КУЛЬТУРОЛОГИЯ**XXIV. СЕЛЬСКОХОЗЯЙСТВЕННЫЕ НАУКИ**

Оргкомитет конференції планує розміщати доповіді на Web-сторінці по адресу: <http://conferences.neasmo.org.ua>.

По результатах конференції буде сформований електронний збірник матеріалів, який можна буде завантажити в PDF-форматі на головній сторінці конференції по адресу: <http://conferences.neasmo.org.ua/>.

Робочі мови конференції – український, польський, російський, англійський, французький, білоруський, грузинський, армянський, азербайджанський, казахський, узбекський, таджикистанський, киргизський, молдавський, туркменський.

Останній термін подання матеріалів – 30 жовтня 2025 р. (включительно).

Вартість участя в конференції та розміщення статті в електронному збірнику становить:

Організаційні витрати - 10 USD США або 10 Євро (в організаційні витрати входить оплата за розміщення на сайті, верстка макета, редагування текстів).

Обсяг статті – не більше 7 сторінок. Завантажити збірник можна буде **через тиждень** на головній сторінці конференції.

Для учасників країн Європи та Азії (за виключенням України) кошти перечисляються наступним чином:

ВНИМАНИЕ!!! В Украине работают только такие системы перевода.

1. СПОСОБ ПЕРЕВОДА

Почтовим переказом на Ф.І.О.: Бобровник Юрій Вікторович, 08401, Україна, Київська обл, г. Переяслав, ул. Сухомилинського, 34, к. 908. РЕКОМЕНДУЄМО поштовим переказом!

2.

ПриватБанк			
Получатель платежа			
Организация банка	МФО банка	КОД ЄГРПОУ получателя	КОД ЄГРПОУ банка
ПриватБанк	305299	14360570	14360570
Счет получателя	IBAN	Дата	Сумма
29244825509100	UA743052990000026202675019272	01.10.2019	
Пополнение текущего счета 4731219650655586, БОБРОВНИК ЮРИЙ ВИКТОРОВИЧ, 3048907279			

3. **СПОСОБ ПЕРЕВОДА** MEEST Transfer Бобровник Юрій Вікторович (BOBROVNIK JURIY VIKTOROVICH) (вказати код переказу Ф.І.О того, хто переводить організаційні витрати)

4. **СПОСОБ ПЕРЕВОДА** Sigue Бобровник Юрій Вікторович (BOBROVNIK JURIY VIKTOROVICH) (вказати код переказу Ф.І.О того, хто переводить організаційні витрати)

5. **СПОСОБ ПЕРЕВОДА** Moneygram на Бобровник Юрій Вікторович (BOBROVNIK JURIY VIKTOROVICH) (вказати код переказу Ф.І.О того, хто переводить організаційні витрати)

6. **СПОСОБ ПЕРЕВОДА** (якщо оплата йде в одному платежі за дві та більше наукових робіт) Western Union на Бобровник Юрій Вікторович (Bobrovnik Yuriy Viktorovich) (вказати код переказу, Ф.І.О того, хто переводить організаційні витрати)

7. **ПЕРЕКАЗ З КАРТИ НА КАРТУ.**

8. **СПОСОБ SWIFT-ПЕРЕКАЗУ.**

BENEFICIARY: Получатель (Ф. И. О. владельца счета латиницей и адрес)	BOBROVNIK JURIJ 08401, Ukraine, region Kyivska, district Pereiaslav-Khmelnytskyi, city Pereiaslav, street Sukhomlynskohe, building 34, flat 905
ACCOUNT: Счет в банке получателя (номер пластиковой карты или текущего счета в ПриватБанке)	4731219650655586
BANK OF BENEFICIARY: Банк получателя	JSC CB PRIVATBANK, 1D HRUSHEVSKOHO STR., KYIV, 01001, UKRAINE SWIFT CODE/BIC: PBANUA2X
CORRESPONDENT ACCOUNT: Счет банка получателя в банке-корреспонденте	36445343
INTERMEDIARY BANK: Банк-корреспондент	Citibank N.A., NEW YORK, USA SWIFT CODE/BIC: CITIUS33
IBAN:	UA743052990000026202675019272

ОБРАЗЕЦ ОФОРМЛЕНИЯ СТАТЕЙ

Научная степень и ФИО автора
по образцу Иван Петренко (Киев, Украина)

Секция, подсекция по образцу (Филологические науки
Методика преподавания языка и литературы.)

НАЗВАНИЕ СТАТЬИ (БОЛЬШИМИ БУКВАМИ)

Текст статьи

(Ссылки на литературу по тексту в квадратных скобках по образцу [1, с. 23])

Литература:

1. Евремов С. Михаил Коцюбинский / / Ефремов С. Избранное: Ст. науч. разведки. Монографии - К.: Наук. мысль, 2002. – 760 с.

Научный руководитель:

кандидат исторических наук Бобровник Юрий Викторович

Внимание!

После литературы (в правом углу указывается научный руководитель (для студентов и аспирантов)) подаются сведения об авторах (Ф.И.О. (полностью), телефон, E-mail, место работы или учебы, должность, ученое звание, ученая степень.

К участию в конференции принимаются статьи объемом до 7 страниц набранных в редакторе **WORD** в виде компьютерного файла с расширением *.doc. Шрифт Times New Roman 14. Междустрочный интервал 1,5. Поля со всех сторон 20 мм. Материалы на конференцию принимаются по электронной почте по адресу: neasmo@gmail.com (тема сообщения: 31.10.2025 г.) (в случае если Ваш почтовик выбрасывает **ошибку не отправления**, отправляйте на адрес neasmo@ukr.net) или на CD-дисках (дискеты не принимаются) с добавлением печатных материалов + отсканированную копию или ксерокс квитанции об оплате оргвзноса. **В случае отправки научной статьи по электронной почте**, печатные материалы присылать не надо, а к статье, нужно прикрепить отсканированную копию квитанции об оплате оргвзноса.

Адрес оргкомитета:

08401, Украина, Киевская обл., г. Переяслав, ул. Сухомлинского, 34, к. 908.

Контактное лицо в Украине и за рубежом: Бобровник Юрий Викторович

Контактный телефон: +38 (097) 923 16 58

E-mail: neasmo@gmail.com

ВНИМАНИЕ!

После того, как мы получили от Вас статью, Вы обязательно должны получить ответное сообщение: **«Вашу статью получили и приняли»**. Если такой ответ не поступил, через день после отправки, тогда обязательно позвоните в оргкомитет и сообщите о ситуации.

ВНИМАНИЕ! В случае если Вам нужен электронный сертификат, то в сведениях об авторе, укажите об этом. И мы Вам его вышлем по электронной почте в течение двух недель после завершения проведения конференции.

РАБОТЫ ОБЪЕМОМ более 7 страниц не принимаются!

Тексты, набранные междустрочным интервалом 1,0 **НЕ ПРИНИМАЮТСЯ!**

С результатами и форматом проведения подобных мероприятий можно ознакомиться по адресу <http://conferences.neasmo.org.ua/>

Участие в конференции – это отличная возможность осветить свои научные работы для студентов, аспирантов и преподавателей!

ІНФОРМАЦІЯ ДЛЯ УЧАСНИКІВ З УКРАЇНИ

Шановні викладачі, аспіранти, студенти!
Університет Григорія Сковороди в Переяславі,
молодіжна громадська організація «Незалежна асоціація молоді»,
студентське наукове товариство

«Комітет дослідження історії та сучасності»

Інформують Вас, що 31 жовтня 2025 р. проводиться XXII Міжнародна науково-практична інтернет-конференція
«Проблеми та перспективи розвитку сучасної науки в країнах Євразії».

Планується робота за секціями:

I. БІОЛОГІЧНІ НАУКИ

1. Систематика та географія вищих рослин.
2. Структурна ботаніка та біохімія рослин.
3. Мікологія та альгологія.
4. Ресурсоведення та інтродукція рослин.
5. Молекулярна біологія мікробіологія.
6. Зоологія.
7. Фізіологія людини та тварин.
8. Біохімія та біофізика.
9. Генетика та цитологія.
10. Біоінженерія та біоінформатика.

II. ГЕОГРАФІЯ ТА ГЕОЛОГІЯ

1. Регіоноведення і регіональна організація суспільства.
2. Спостереження, аналіз та прогноз метеорологічних умов.
3. Гідрологія та водні ресурси.
4. Біогеографія, біоресурсоведення, біорізноманітність.
5. Картографія та геоінформатика.
6. Природокористування та екологічний моніторинг.
7. Техніка та технологія геологорозвідувальних робіт.
8. Ґрунтознавство.
9. Економічна географія.

III. ДЕРЖАВНЕ УПРАВЛІННЯ

1. Підвищення ролі державного службовця на сучасному етапі розвитку суспільства.
2. Сучасні технології управління.
3. Взаємодія різних гілок влади.
4. Підготовка державних службовців.

IV. ЕКОЛОГІЯ

1. Стан біосфери та його вплив на здоров'я людей.
2. Екологічні та метеорологічні проблеми великих міст і промислових зон.
3. Радіаційна безпека та соціально-екологічні проблеми.
4. Промислова екологія і медицина праці.
5. Проблеми екологічного виховання молоді.
6. Екологічний моніторинг.

V. ЕКОНОМІКА

1. Банки та банківська система.
2. Зовнішньоекономічна діяльність.
3. Фінансові відносини.
4. Інвестиційна діяльність та фондові ринки.
5. Управління трудовими ресурсами.
6. Маркетинг та менеджмент.
7. Облік та аудит.
8. Математичні методи в економіці.
9. Економіка промисловості.
10. Економіка підприємства.
11. Логістика.
12. Економіка АПК.
13. Регіональна економіка.
14. Економічна теорія.
15. Державне регулювання економікою.
16. Макроекономіка.

VI. ІСТОРІЯ

1. Історія України.
2. Загальна історія.
3. Історія науки і техніки.
4. Етнографія.
5. Усна історія.

VII. МАТЕМАТИКА

1. Диференціальні та інтегральні рівняння.
2. Перспективи систем інформатики.
3. Теорія ймовірностей та математична статистика.
4. Прикладна математика.
5. Математичне моделювання.

VIII. МИСТЕЦТВО

1. Музичне мистецтво.
2. Мистецтво танцю.
3. Театральне мистецтво.
4. Фото і кіномистецтво.
5. Мистецтво дизайну.

IX. ПЕДАГОГІКА

1. Дистанційна освіта у вищій школі.
2. Проблеми підготовки фахівців.
3. Методичні основи виховного процесу.
4. Стратегічні напрями реформування системи освіти.
5. Сучасні методи викладання.
6. Соціальна педагогіка.

X. ПОЛІТОЛОГІЯ

1. Виборчі технології.
2. Проблеми інтеграції України у світове співтовариство.
3. Відносини України з НАТО.
4. Відносини України з країнами СНД.

XI. ПРАВО

1. Історія держави та права.
2. Адміністративне і фінансове право.
3. Охорона авторських прав.
4. Трудове право та право соціального забезпечення.
5. Карне право та кримінологія.
6. Боротьба з економічними злочинами.
7. Екологічне, земельне та аграрне право.
8. Конституційне право.
9. Цивільне право.
10. Господарське право.
11. Криміналістика та судова медицина.
12. Підприємницьке та банківське право.
13. Кримінально-процесуальне право.

XII. ПСИХОЛОГІЯ

1. Місце психолога на виробництві.
2. Форми роботи психолога-практика.
3. Сучасні тенденції в методології психологічних досліджень.
4. Психологія тероризму.
5. Психолого-виховні проблеми розвитку особистості в сучасних умовах.
6. Клінічна психологія.
7. Загальна психологія.
8. Педагогічна психологія.
9. Психологія розвитку.
10. Психологія праці.
11. Психофізіологія.
12. Соціальна психологія.

XIII. СОЦІОЛОГІЯ

1. Кадровий менеджмент.
2. Сучасні технології соціального опитування.

XIV. СУЧАСНІ ІНФОРМАЦІЙНІ ТЕХНОЛОГІЇ

1. Комп'ютерна інженерія.
2. Обчислювальна техніка та програмування.
3. Програмне забезпечення.
4. Інформаційна безпека.

XV. ФІЗИЧНА КУЛЬТУРА ТА ПРОФЕСІЙНИЙ СПОРТ

1. Фізична культура і спорт: проблеми дослідження, пропозиції.
2. Розвиток фізкультури і спорту в сучасних умовах.

XVI. ФІЛОЛОГІЧНІ НАУКИ

1. Методика викладання мови та літератури.
2. Риторика і стилістика.
3. Теоретичні та методологічні проблеми дослідження мови.
4. Синтаксис: структура, семантика, функція.
5. Методи та прийоми контролю рівня володіння іноземною мовою.
6. Актуальні проблеми перекладу.
7. Мова, мовлення, мовна комунікація.
8. Українська мова та література.
9. Російська мова і література.
10. Етно-, соціо- та психолінгвістика.

XVII. ФІЛОСОФІЯ

1. Філософія літератури та мистецтва.
2. Соціальна філософія.
3. Історія філософії.
4. Філософія культури.
5. Філософія релігії.
6. Філософія науки.

XVIII. ТЕХНІЧНІ НАУКИ

1. Металургія
2. Гірництво
3. Ливарна Справа
4. Машинознавство
5. Електротехніка
6. Теплотехніка
7. Гідротехніка
8. Радіотехніка
9. Будівництво

XIX. СОЦІАЛЬНІ КОМУНІКАЦІЇ. МЕДІА.

1. Журналістика. Теорія та історія журналістики
2. Книгознавство, бібліотекознавство, бібліографознавство.
3. Соціальна інформатика. Прикладні соціально-комунікаційні технології

XX. ФІЗИКА

1. Загальна фізика
2. Експериментальна фізика
3. Астрономія та фізика космосу
4. Молекулярна фізика
5. Ядерна фізика
6. Фізика металів
7. Фізика функціональних металів
8. Нанофізика

XXI. ХІМІЯ

1. Аналітична хімія
2. Неорганічна хімія
3. Органічна хімія
4. Фізична хімія
5. Хімія високомолекулярних сполук

XXII. МЕДИЧНІ НАУКИ

1. Фармацевтичні науки
2. Клінічна медицина
3. Профілактична медицина
4. Теоретична медицина

XXIII. КУЛЬТУРОЛОГІЯ

XXIV. СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКІ НАУКИ

Оргкомітет конференції планує розміщувати доповіді на web-сторінці за адресою: <http://conferences.neasmo.org.ua/>

Робочі мови конференції: українська, польська, російська, англійська, французька, білоруська, грузинська, вірменська, азербайджанська, казахська, узбецька, таджицька, киргизька, молдавська, туркменська.

Останній термін подання статей – 30 жовтня 2025 р. (включно).

Вартість участі в конференції та розміщення статті в електронному збірнику складає:

Оргвнесок – 100 грн. (в оргвнесок входить оплата за розміщення на сайті, верстака макету, редагування текстів, електронний сертифікат). Об'єм статті – не більше 7 сторінок. Скачати збірник можна буде через тиждень після закінчення роботи конференції за адресою <http://conferences.neasmo.org.ua/> натиснувши слова «ЗАВАНТАЖИТИ ЗБІРНИК».

Увага! Реквізити змінено. Кошти перераховуються на:

Картку Приват банку 4731 2196 5065 5586 (одержувач – **Бобровнік Юрій Вікторович**) та відправити SMS підтвердження про оплату на моб. 097 923 16 58 у повідомленні вказати прізвище учасника конференції.

Або на карту **MONOBANK 4441 1110 4615 7172** (одержувач – **Бобровнік Юрій Вікторович**) після переказу орг. внеску потрібно відправити SMS підтвердження про оплату на цей же номер, у повідомленні вказати **ЛИШЕ** прізвище учасника конференції.

ЗРАЗОК ОФОРМЛЕННЯ СТАТЕЙ

ПІБ автора
Місто
за зразком *Іван Петренко*
(Київ, Україна)

Секція, підсекція за зразком **ФІЛОЛОГІЧНІ НАУКИ**
(Методика викладання мови та літератури)

Назва статті (великими літерами)

Текст статті

(посилання на літературу по тексту у квадратичних дужках за зразком [1, с. 23])

Література:

1. Коцур В.П. Історія середніх віків: [у 2-х т.]. – Т.1. Раннє середньовіччя: курс лекцій. / В.П. Коцур, В.О. Балух. – Чернівці: Наші книги, 2009. – 496 с.
2. Пангелов Б.П. Організація і проведення туристсько-краєзнавчих подорожей: навч. посіб. / Б.П. Пангелов. – К.: Академвидав, 2010. – 248 с.

Науковий керівник: кандидат філологічних наук, Петренко Іван Петрович

Увага!

Після літератури (у **правому куті вказується науковий керівник (для студентів та аспірантів)**) подаються **відомості про авторів** (П.І.П. (повністю) телефон, E-mail, місце роботи або навчання, посада, вчене звання, науковий ступінь).

До участі у конференції приймаються статті **обсягом від 5 до 7 сторінок** набраних у редакторі WORD у вигляді комп'ютерного файлу з розширенням *.doc. Шрифт Times New Roman 14. Міжрядковий інтервал 1,5. Поля з усіх сторін 20 мм. Матеріали на конференцію приймаються електронною поштою за адресою: **neasmo@gmail.com** (тема повідомлення: **31 жовтня 2025 р.** (у разі якщо Ваш поштовик викидає помилку не відправлення відправляйте на адресу **neasmo@ukr.net**)).

У разі відправки коштів оргвнеску на картку Приватбанку ксерокопію квитанції не надсилається (достатньо відправити SMS вказавши прізвище **автора доповіді**).

Увага! У разі відправки статті та квитанції про оплату оргвнеску електронною поштою, надсилати друковані матеріали Укрпоштою не потрібно!

Увага! Після того, як ми отримали від Вас статтю, Ви обов'язково маєте отримати повідомлення-відповідь: «Вашу статтю отримано та зараховано». Якщо така відповідь не надійшла через день після надсилання, тоді обов'язково зателефонуйте оргкомітету і повідомте про ситуацію.

Увага! Уразі якщо Вам потрібний електронний сертифікат, то у відомостях про автора, вкажіть про це, і ми Вам його надішлемо електронною поштою на протязі двох тижнів після завершення проведення конференції.

Адреса оргкомітету:

08401, Київська обл. м. Переяслав, вул. Сухомлинського, 34, гурт. 2, кім. 308.

Координатор – Бобровнік Юрій Вікторович

Контактний телефон: (097) 923 16 58.

РОБОТИ ОБ'ЄМОМ менше 3 сторінок НЕ ПРИЙМАЮТЬСЯ!

ТЕКСТИ, НАБРАНІ МІЖРЯДКОВИМ ІНТЕРВАЛОМ 1,0 НЕ ПРИЙМАЮТЬСЯ!!!

З результатами та форматом проведення попередніх конференцій можна ознайомитися за адресою <http://conferences.neasmo.org.ua/>

ЗМІСТ

СЕКЦІЯ: ГЕОГРАФІЯ ТА ГЕОЛОГІЯ

Олександр Белов, Олена Вінніченко, Дмитро Коваль, Іван Мешальников, Олександр Непша (Запоріжжя, Україна) ГІДРОГЕОЛОГІЧНІ РЕСУРСИ ТА БАЛЬНЕОЛОГІЧНИЙ ПОТЕНЦІАЛ ЗАПОРІЗЬКОЇ ОБЛАСТІ: ХАРАКТЕРИСТИКА РОДОВИЩ ТА СТРАТЕГІЧНА ЗНАЧУЩІСТЬ	5
Ілля Гнатів, Софія Коваль, Павло Танасов, Олександр Непша (Запоріжжя, Україна) ГЕОЛОГО-ТЕКТОНІЧНІ УМОВИ ЛОКАЛІЗАЦІЇ ТА ХАРАКТЕРИСТИКА МІНЕРАЛЬНО- СИРОВИННИХ РУДНИХ РЕСУРСІВ ЗАПОРІЗЬКОЇ ОБЛАСТІ (УКРАЇНСЬКИЙ ЩИТ).....	8

СЕКЦІЯ: МЕДИЧНІ НАУКИ

С. С. Жолдыбаев, М. К. Баиров, М.Н. Бейсебеков, Ш.А. Жайшиева, Ж.Н. Шоханова (Алматы, Қазақстан) ТІСЖЕГІ РЕЗИСТЕНТТІЛІГІН АНЫҚТАУҒА АРНАЛҒАН ФИЗИОТЕРАПИЯЛЫҚ АПАРАТ	12
---	----

СЕКЦІЯ: ПЕДАГОГІКА

Тетяна Кириченко (Переяслав, Україна) ПОДОЛАННЯ КОМУНІКАТИВНИХ ПРОБЛЕМ У СТАРШИХ ДОШКІЛЬНИКІВ ЗАСОБАМИ КОРЕКЦІЙНО-РОЗВИВАЮЧОГО ОСВІТНЬОГО СЕРЕДОВИЩА	15
Наталія Матяшук (Рівне, Україна) СУТНІСТЬ КОМУНІКАТИВНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ У СУЧАСНИХ ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНИХ ДОСЛІДЖЕННЯХ.....	17
Ірина Садова, Галина Матківська (Дрогобич, Україна) ПІДГОТОВКА ВЧИТЕЛЯ ДО ОРГАНІЗАЦІЇ НАВЧАЛЬНОГО ДІАЛОГУ У КОНТЕКСТІ ВПРОВАДЖЕННЯ ІДЕЙ НУШ	19
Ірина Садова, Олена Стадник (Дрогобич, Україна) ФОРМУВАННЯ НАВИЧОК ПЕДАГОГІЧНОГО СПІЛКУВАННЯ У МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ.....	20
Зоряна Сея, Ольга Ястремська (Дрогобич, Україна) ПЕДАГОГІЧНІ ІДЕЇ КОСТЯНТИНА УШИНСЬКОГО – ДЖЕРЕЛО ДЛЯ РЕФОРМУВАННЯ СУЧАСНОЇ ОСВІТИ.....	22
Мухаммад Тухтасинов (Наманган, Узбекистан) ОСОБЕННОСТИ НАЦИОНАЛЬНОГО ВОСПИТАНИЯ И УСЛОВИЯ ЕГО РАЗВИТИЯ В ПРОЦЕССЕ ПОДГОТОВКИ БУДУЩИХ СПЕЦИАЛИСТОВ	23
Леся Колток, Тетяна Форостина (Дрогобич, Україна) ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ ЕКОЛОГІЧНОЇ КУЛЬТУРИ В МОЛОДШОМУ ШКІЛЬНОМУ ВІЦІ	25
Леся Цівина (Хорол, Україна) ВИКОРИСТАННЯ СЕРВІСУ MOODLE ДЛЯ ПРОВЕДЕННЯ ОНЛАЙН ЗАНЯТЬ З МАТЕМАТИКИ	27
Леся Колток, Мар'яна Чапля (Дрогобич, Україна) ПРАКТИЧНІ МЕТОДИ НАВЧАННЯ ЯК ОСНОВА РОЗУМОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ МОЛОДШОГО ШКОЛЯРА ПІД ЧАС ВИВЧЕННЯ ПРИРОДНИЧОЇ ОСВІТНЬОЇ ГАЛУЗІ У ПОЧАТКОВІЙ ШКОЛІ.....	29

СЕКЦІЯ: ПСИХОЛОГІЯ

Тарас Кириченко (Переяслав, Україна) ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ПРОЯВУ ПЕРФЕКЦІОНІЗМУ В СПОРТІ.....	32
Тетяна Кириченко, Аліна Ільченко (Переяслав, Україна) ВПЛИВ МАТЕРИНСЬКОЇ ДЕПРИВАЦІЇ НА РОЗВИТОК САМОСВІДОМОСТІ ДІТЕЙ ПІДЛІТКОВОГО ВІКУ	34
Тетяна Кириченко, Юлія Мельник (Переяслав, Україна) СМИСЛОЖИТТЄВІ ОРІЄНТАЦІЇ ЯК ПСИХОЛОГІЧНИЙ МЕХАНІЗМ СТАНОВЛЕННЯ Я-КОНЦЕПЦІЇ ПІДЛІТКІВ.....	37

СЕКЦІЯ: ФІЗИЧНА КУЛЬТУРА ТА ПРОФЕСІЙНИЙ СПОРТ

Драч Тамара (Львів, Україна) СТАНОВЛЕННЯ ПОВІТРЯНОЇ АКРОБАТИКИ ТА ПІЛОННОГО СПОРТУ В УКРАЇНІ	40
Тарас Кириченко, Арсен Бердников (Переяслав, Україна) ОСОБЛИВОСТІ ВИКОРИСТАННЯ ЗАСОБІВ ТА МЕТОДІВ ПРИ ПОБУДОВІ ТРЕНУВАЛЬНИХ ЗАНЯТЬ В АТЛЕТИЧНІЙ ГІМНАСТИЦІ	42

СЕКЦІЯ: ФІЛОСОФІЯ

Дана Ишанжанова (Казахстан, Астана) КОРАН О МЕСТЕ И РОЛИ ЖЕНЩИНЫ.....	46
---	----

Азизбек Боймирзаев, Севара Каримбоева (Наманган, Узбекистан)	
ВЗГЛЯДЫ ИБН СИНЫ НА ВЗАИМОСВЯЗЬ СОЦИАЛЬНЫХ ПРОЦЕССОВ	
И ПРОБЛЕМЫ ЧЕЛОВЕКА.....	48
ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРІВ / СВЕДЕНИЯ ОБ АВТОРАХ	51
НАСТУПНІ КОНФЕРЕНЦІЇ / СЛЕДУЮЩИЕ КОНФЕРЕНЦИИ	
Информация для участников из зарубежных стран.....	52
Інформація для учасників з України.....	55

Українською, польською, російською, англійською, французькою, білоруською, грузинською, вірменською, азербайджанською, казахською, узбецькою, таджицькою, киргизькою, молдавською, туркменською мовами

Матеріали XXI Міжнародної науково-практичної інтернет-конференції **«Проблеми та перспективи розвитку сучасної науки в країнах Євразії»** // Збірник наукових праць. – Переяслав, 2025 р. – 59 с.

ГОЛОВНИЙ РЕДАКТОР:

Ю.В. Бобровнік, кандидат історичних наук

Упорядники: Ю.В. Бобровнік, А.М. Вовкодав

Верстка та дизайн: Ю.В. Бобровнік, А.М. Вовкодав

Проведення XXI Міжнародної науково-практичної інтернет-конференції
«Проблеми та перспективи розвитку сучасної науки в країнах Євразії»
та видання збірника наукових матеріалів стало можливим завдяки організаційній підтримці
молодіжної громадської організації **«Незалежна асоціація молоді»**

Відповідальність за достовірність матеріалів несуть автори публікацій.

Матеріали конференції розміщені на сайті МГО «Незалежна асоціація молоді»
за адресою <http://conferences.neasmo.org.ua>

Адреса оргкомітету конференції:

08401, Київська обл. м. Переяслав, вул. Сухомлинського, 32, кім. 108.

